ILLÉS BÉLA

A 339-ES SZOBA

Illés Béla

A 339-es szoba

Új esztendő

Illés Béla

A 339-es szoba

Új esztendő

© Illés Béla, 1966

A 339-es szoba

I

Mikor Bálint Géza nagyokat ásítva kinyitotta a szemét, a szobában sötét volt, de a függöny résein át világosság jött be a szobába. Bálint nyújtózkodott, és becsukta a szemét. Hajnal van – gondolta. Mikor ismét kinyitotta a szemét, teljes sötétség volt; éjszaka: hm, furcsa, előbb hajnal, utána éjfél. Talán tegnap este többet ittam, mint szoktam. Hol is voltam tegnap este? Alighanem, hm, természetesen, az újságírók klubjában. De hisz ott sem ittam semmit. Hm. Becsukta a szemét, és amikor kinyitotta, nappali világosság volt. A függönyök széthúzva.

Első tekintete a szemben levő falra esett. Meghökkent. Mi történt? Kun Béla arcképét, amire mindig első tekintete esett, amikor felébredt, valaki levette. Körülnézett. A szobában minden megváltozott. A fal szürkéskék, egészen világos, képek sehol, szobrok sehol . . . mi ez? Világos volt, s a függönyök széthúzva.

– Fáj a fejem, mintha ittam volna. Pedig nem ittam. Hm. Fáj a fejem. Disznóság!

Csengetni akart, de az ágy melletti csengő, melyet már hosszú évek óta ismer, nincs sehol. Kiabálni akart, de . . .

– Mi az, megnémultam?

Erőlködött, de hangja nem jött. Azaz, valami hang jött, de az nem egészen az övé, az – nem is egészen emberi hang.

– Nem ittam és részeg vagyok? Vagy alszom.

Meg akarta simogatni a homlokát, de valami különös történt: a kezét nem tudta fölemelni. Mikor erőlködött, a keze és lába, ha jól számít, a jobb keze és jobb lába fájt. És a hang – rettenetes. Nem tudta a kezét fölemelni, akármit csinált. És erőlködött. Éles fájdalmat érzett.

– Rettenetes!

Kiáltás helyett hörgés.

Valaki kinyitotta az ajtót. Bejött egy alacsony, szőke nő, fehér, egész testet eltakaró fehér kötényben.

A szőke lány rámosolygott és megsimogatta a homlokát. Pohár vizet tartott a szájához. Bálint kiabálni akart, és most is csak hörgött.

A szőke lány kiment. Halkan, lábujjhegyen. Talán jó is, hogy kiment – gondolta Bálint –, ismeretlen, idegen, nem tudom,

hogy jön ide, és mit akar tőlem. Pár perc múlva, de lehet hogy kevesebb, mint pár perc, lehet, hogy sokkal több, a szőke lány másodmagával jött vissza. Kísérője, Bálintnak úgy tetszett, ismerős, egy nagyon szép, fekete hajú, fekete szemű asszony. Az ágy mellé állott – Bálint most vette észre, hogy ágyának mindkét oldalán deszka van. Mint a haldoklók ágyán.

A fekete asszony – ismerem, ismerem, mondogatta Bálint – ismét rámosolygott Bálint Gézára.

– Na, Géza bácsi – mondotta.

Még többet is mondott, de azt Bálint nem értette.

– Igen, ismerem ezt a lányt . . . asszonyt. . . ismerem, de hogy honnét, azt nem tudom.

Gondolkozott, gondolkozott. Erősen gondolkozott: ki lehet a fekete asszony, szép asszony, akit ismer, egészen bizonyosan ismer. Hogy még jobban gondolkozhasson, becsukta a szemét. Mikor kinyitotta a szemét, a falon ismét ott volt Kun Béla képe. De megváltozott, dombormű volt. És . . . már nem a falon volt, hanem egy asztal mögött ült. Egy íróasztal mögött ült Kun és cigarettázott. Bálint rögtön tudta, hogy a Kominternben régi helyiségében vannak, Kun Béla egyszerű, szerény dolgozószobájában. Az is

eszébe jutott, hogy Kun titkárának elegánsabb szobája volt, mint Kunnak.

– Nézze, Bálint – mondotta Kun –, maga mindig felületesen dolgozik. Ha ír, akkor gondolkozzék előbb, és mikor tízszer annyit tud, mint amennyit írni fog, akkor kezdjen munkába. De csak akkor. Ezt körülbelül százszor mondtam már magának. Még tízszer hajlandó vagyok figyelmeztetni, de aztán . . .

Kun olyan fiatal volt, mint 1919-ben Budapesten. A szeme, nagy, szép, okos szeme talán még többet mondott, vagy talán meggyőzőbben beszélt, mint a szája. Bálint válaszolni akart, védekezni, magyarázni, de elkésett. Kun átalakult.

Egy hatalmas, majdnem az égig érő szobor állott ott, ahol előbb Kunt látta, sima, fekete oszlop. Rajta – arany betűkkel – ez volt olvasható: Kun Béla.

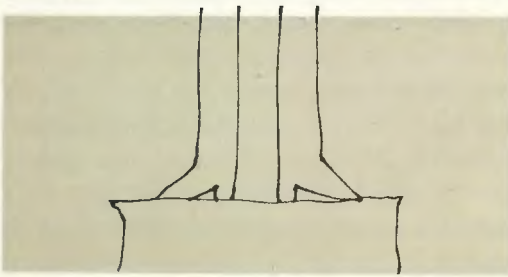

Bálint zavarba jött.

– De kérem, Kun elvtárs . . .

Az oszlop nőtt, izmosodott, világított.

– De kérem, Kun elvtárs . . .

Az oszlop olyan nagyra nőtt, hogy nem volt számára hely, és már nem is látta Bálint. Az a karcsú, fekete hajú, fehér kötényes lány jött be, akit többször látott már. Nem tudja bizonyosan, hogy hol. A lány kezében tálca. Odahúzott egy széket az ágy mellé.

– Ebédelni fogunk, Géza bácsi. Viselkedjék jól.

Kanalat kanál után kényszerített Bálintra. Nem az erejével győzte le Bálintot, hanem a mosolygásával. Most már tudta, hogy honnét ismeri a fekete hajú lányt.

– Hiszen ez Erzsébet királyné!

Persze, hogy az. Gyermekkorában az édesanyja ágya fölé volt kiszögezve Erzsébet királyné képe, Wittelsbach Erzsébeté, akiről Bálint anyjától mindig azt hallotta, hogy jó királyné volt, nagyon szerette a magyarokat. Aztán – hol is? – persze, Moszkvában olvasta Wittelsbach Erzsébet háziorvosának könyvét – már nem tudja, hogy hívják ezt az orvost –, de bizonyos, hogy a könyvben, melyet csak ezer számozott példányban adtak ki, a háziorvos megírta, hogy milyen beteg volt Erzsébet. Hogy is mondják? Nim . . .

nim ... várjunk csak kicsit, mindjárt megvan. Persze, nimfomániás volt. Férfit férfi után ajándékozott meg kegyeivel, és mindegyik után szégyellte magát. Hetekre, hónapokra elutazott Bécsből, annyira szégyellte magát, s aztán mikor visszajött, új férfi következett, és minden kezdődött elölről.

A fekete hajú lány szalvétával megtörülte Bálint száját, és megveregette a kezét. Még a szobában volt, amikor bejött a fekete hajú szépasszony ... Ebben a pillanatban eszébe jutott Bálintnak, hogy Ilonának hívják. Többet nem tudott Bálint, de majd, majd ...

Váratlan meglepetés. Ilonával Münnich Ferenc jött be a szobába.

Münnich mosolygott, de nem természetesen. Mintha valamitől megijedt volna.

– Ettem, Münnich elvtárs – mondotta Bálint.

És pontosan emlékezett arra, hogyan, hol és mit evett. 1919 decemberében történt ... Haász Árpáddal sétált a bécsi Kärntnerstrassén. Este volt, talán éjszaka. Mindketten éhesek, nagyon-nagyon éhesek voltak.

– Na, mi az, fiúk, ilyen későn még sétáltok?

– Hogy késő, az nem baj, Münnich elvtárs. De az, hogy pokolian éhesek vagyunk ...

– Pénzetek nincs?

– Kinek van pénze? Egy fillérünk sincs.

– Nekem van – mondotta energikus hangon, talán büszkén Münnich.

Akkortájban Bécsben utcákon főtt virsliket árultak. Virslit zsemlével. Haász is kapott egy párat, Bálint is, és két-két zsemlét. Münnich fizetett.

– No, de most menjetek haza.

Másnap reggel a famunkások szakszervezetében, ahol az emigránsok mindennap kaptak egy negyed kiló kenyeret, megint találkozott Bálint Münnichhel. Nem emlékezett rá, hogy hogyan, de Münnich elszólta magát, hogy több pénze nem volt, mint az, amit értük fizetett. Bálint nagyon szégyellte magát, Münnich jóízűen nevetett.

Igen, nagyon jóízűen tudott nevetni. Mikor 1920 nyarán Kárpát-Ukrajnában a fegyvereseket szervezték – partizánoknak – a Szolyvától Vereckéig húzódó erdőben, egy-egy mosolyával többet mondott, mint egy hosszú szónoklattal mondhatott volna.

Bálint látta, hogy most Münnich erőltetetten nevet. És Münnich érthetően tudott beszélni.

– Semmi baj, Géza, semmi komoly baj. A doktornő, dr. Tündér Ilona, meg fog gyógyítani. Biztosan meggyógyít.

Bálint nagyon boldog volt. Most már tudta, hogy régi ismerősét, a szép fekete asszonyt dr. Tündér Ilonának hívják. Hogy ezt el ne felejtse, becsukta a szemét.

II

Az az ápolónő, akit Bálint Tiziannak vagy Piroskának nevezett – nem tudta, hogy a többiek hogyan nevezték –, egy lavórban vizet hozott, megmosta Bálint arcát, azután megmosta és ledörzsölte egész testét.

– Ez jó, ez kellemes, Piroska.

Piroska nem értette, hogy mit mond Bálint, de mosolygott. Az ápolónők (világoskék ruhában és fehér kötényben) mindig mosolyogtak, amikor Bálinthoz szólottak. Sokan voltak, Bálint nem tudta, hogy hányan. De most meg fogja őket számolni.

– Igen. Vannak barnák, feketék, szőkék és egy vörös is van. Erről lehet őket megkülönböztetni, mert mindnyájan mosolyognak. Azért csak erről, Három, hat, hét... nehéz megszámolni őket! De majd, majd...

A fekete hajú nővér egy tálcán ennivalót hozott be. Ezzel az ápolónővel szemben Bálintnak rossz volt a lelkiismerete, mert Erzsébet királynéhoz hasonlította.

– Bocsásson meg, kedves nővér.

A nővér hallotta Bálint szavát, de úgy látszik, nem tudott magyarul, nem értette, hogy mit mondanak neki. Bálint megpróbálta németül, aztán oroszul is, de a fekete hajú nővér egyiket sem értette.

– Hát jó. Ha nem akarsz beszélni, akkor én nem fogok enni.

És keményen összecsukta az ajkait.

A fekete hajú nővér egy kanalat Bálint szája felé nyújtott, de Bálint szigorúan összecsukva tartotta ajkait. A nővér mondott valamit, bizonyos, hogy beszélt, barátságosan beszélt, de mert Bálint az ő szavait nem értette meg, nem volt hajlandó kinyitni a száját. Sokáig folyt a harc, és Bálint győzött. Az első kanál étel a takaróra ömlött. Az ápolónő – nem, azt nem lehet mondani, hogy mérges volt, inkább úgy igaz, hogy megijedt, és kiment a szobából. Másodmagával tért vissza: Tündér Ilonával. Az is beszélt, és Bálint nagy meglepetésére néhány szavát meg lehetett érteni. Magyarul beszélt. Milyen öröm! Magyar szó . . .

Most Tündér Ilona kezdte etetni Bálintot. Nem volt jó az a pép, ami se nem édes, se nem savanyú, nem lehet tudni, mit tartalmaz, de Bálint megette, mert Tündér Ilonát nem akarta megsérteni. Mialatt evett, nagy változás történt: Tündér Ilona két fekete

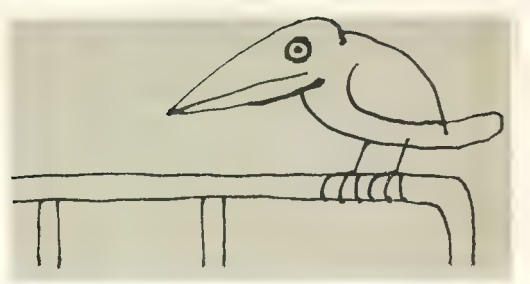

szemből állott, csak szemekből, de a hangját hallotta Bálint. Egészen bizonyos, hogy magyarul beszélt. Ez nagyon nagy boldogság!

Most Bálint egyedül volt a szobában és gondolkozott. Megint az ápolónőket akarta megszámolni. Nehéz volt, majdnem lehetetlen. Gondolkozását egy hang zavarta meg. Egy magyar hang.

– Hogy van, Géza bácsi?

Bálint nem látta, hogy ki beszél.

– Na, ide nézzen, az ágy szélére, szemben magával.

Az ágy végén, a vaságy végén egy madár ült. Egy holló. Egy vörös holló. Az beszélt.

Bálint nem felelt.

– Na, Géza, emberelje meg magát. Magához jöttem, hogy van-e valami kívánsága? Nem is egy. Többet is teljesítek. Hát mi a kívánsága?

Bálint becsukta a szemét, hogy elhesse-

gesse a vörös madarat. De amikor a szemét kinyitotta, a madár még az ágyon ült, az ágy végén, csak éppen hogy most nem volt piros, hanem zöld, vagy talán kék.

– Hát miért hívatott, Géza bácsi?

– Én nem hívattam magát!

– Dehogyisnem. Magamtól én sosem jövök. Ha hívnak és kérnek, hogy jöjjek, akkor sem könnyen szánom rá magamat. De ha valaki annyira könyörög, mint maga ...

Bálint nem válaszolt. Egy kissé félt, és egy kissé mérges volt. A madár átlátott rajta.

– Ne félj tőlem, és ne légy rám mérges. Itt van papír és ceruza, tölts ki egy kérdőívet.

Bálint előtt papír volt és a kezében ceruza.

Neve? Bálint Géza.

Születési éve és helye? 1895. Helye? Azt nem tudom. Könyvben már három születési helyemet találtam: Kassa, Beregszász és Szolyva. Hát most melyik könyvnek higgyek?

A sárga holló nevetett.

– Nem fontos, csak írjál tovább.

Bálint most igazán mérges volt. Eldobta a ceruzát és a papírt. Körülnézett, hogy mivel üthetné meg a hollót: egy párnát dobott hozzá. Aztán becsukta a szemét. Mikor ki-

nyitotta, Tündér Ilonán és Piroskán kívül még egy ember volt a szobában. Ez is magyarul beszélt.

– Ma jó napom van – gondolta Bálint. Mikor ezt kimondotta, már csak ketten voltak a szobában, Bálint és az a fehér köpenyes férfi, akit bizonyosan ismert, de akinek neve nem jutott az eszébe.

– Ez nagyon kellemetlen – mondotta Bálint. – A nevek nem jutnak az eszembe. Számok igen. De nevek . . .

– Nem tudja a nevemet?

– Most, hogy kérdi, egyszerre emlékszem. Maga a főorvos. Ugye?

– A nevemet nem tudja?

– Hogyne tudnám. Andrási László. Ugye tudom?

– Nem pontosan, de egyelőre így is jó. A betegségről szeretnék magával beszélni, arról, hogy mit kell tennie a gyógyulás érdekében.

– Arról ne beszéljünk! – kiáltotta Bálint. – Nem, nem!

– Na de miért nem? A betegségét közösen kell kigyógyítanunk.

Bálint becsukta a szemét, mert remélte, hogy amíg csukva tartja, a főorvos eltűnik. Csalódott. Mikor kinyitotta a szemét, a főorvos ott ült az ágy mellett, csak ennyi változás, hogy az előbb nagyon komoly volt,

most pedig mosolygott. Hallgatott, és ezért Bálintnak kellett megszólalnia.

– Ugye – így Bálint –, maga spanyol partizán volt?

– Nem. Talán arra gondol, hogy én a koreai harcok idején egy évig ott voltam. Örülök, hogy ilyen jó emlékezőtehetsége van. Szóval koreai harctér.

– Persze, ezt tudnom kellett volna. Én nagyon hálás lennék, ha mesélne Koreáról.

– Jó. Majd egyszer. De most a betegségről kell beszélni, a betegség elleni harcról.

Bálint kipróbált fegyveréhez fordult: behunyta a szemét. De ez a fegyver már nem használt. A másik igen: nem értette meg, amit mondanak. Mikor Koreáról beszéltek, tudott magyarul. Mikor a betegségről akartak beszélni, nem tudott. A főorvos pár percig még kísérletezett, de aztán megértette, hogy most nem lehet Bálinttal beszélni.

– Szóval legközelebb – mondotta. – És akkor elmondom, hogy Koreában hogyan gyógyítottunk meg nagyon súlyos betegeket, és hogy ebben a koreai betegek hogyan voltak segítségünkre.

Bálint hajlandó lett volna erről beszélgetni, de most a főorvos felállott. Nagyon barátságos volt, megint mosolygott, de nem volt kedve beszélgetni. Kiment a szobából.

Bálint gondolkozott. Miért nincs egy kép

sem a falon? Mennyi sok olyan ember van, akinek a kép örömet jelentene. De persze, ezt nem tudják, vagy nem akarják tudni. Mérges lett.

Kereste a csengőt, de nem találta. Menynyiszer kérdezte már, hogy hol van, és úgy látszik, nem mondották meg. Mérges volt, aztán elkeseredett. Aztán egyszerre váratlanul sírni kezdett. Hangtalanul, de keservesen sírt, sűrűn hullottak a könnyei.

Mikor Tizian-Piroska bejött, Bálint becsukta a szemét, de most ez sem tüntette el Tiziant. Egy törülközőt vett elő, és azt vízbe mártotta, és megmosta, megtörölte Bálint könnymosta arcát.

Most Tizian is tudott magyarul. Majdnem egészen jól.

– Egy ilyen komoly ember sír! Nem szabad, Géza bácsi, nem szabad.

– Na de Tizian! Te nem tudod, hogy milyen jó, nagyon jó sírni.

– Nem tudom, és nem is akarom tudni. Most behozom az ebédet, nagyon fontos, hogy egyen, nagyon-nagyon fontos. A főorvos elvtárs bizonyosan elmagyarázta.

Vendégek jöttek. Münnich és Pollacsek László. Bálint nevetett, azon nevetett, hogy alig néhány száz ember tudja, hogy Pollacsek éveken át vezette a magyar párt illegális apparátusát.

– Mikor is volt az? 920 . . . 922 . . . nem tudom! – kiáltotta mérgesen Bálint.

Münnich már nem volt ott, csak Pollacsek. Ő sem a betegszobában, hanem Bécsben, a körúton. Bálint rögtön tudta, hogy hanyadika van: 1921. december 1-e.

– Hogyne tudnám? Hisz ma, december 1-én hajnalban toloncoltak ki Csehszlovákiából.

A körúton ezrek, tízezrek, százezrek meneteltek. Gyorsan, nagyon gyorsan. Most a hadügyminisztérium előtt mennek, most a Schwarzenberg téren. Tüntetők megostromolták a Schwarzenberg-kaszinót, a síberek luxusmulatóját.

Pollacsek és Bálint azok közt voltak, akik elsőül hatoltak be a gyűlölt spekulánsok mulatóhelyére. Pollacsek fölragadott egy széket, és betörte a hatalmas, fél falat betöltő tükröt.

– Megálljatok, disznók!

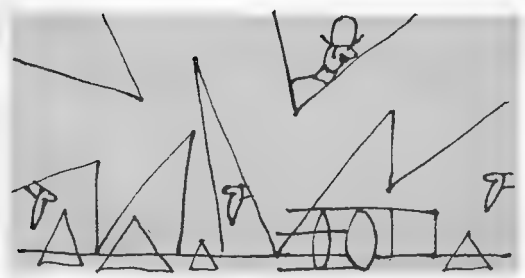

Mikor Bálint egyedül maradt, nagyon szeretett volna ismét sírni, de most nem jöttek a könnyei.

– Az a Tizian sajnálja tőlem az örömet! De majd, majd . . .

III

– Nos, kedves Bálint, én őszintén beszéltem, megmondottam mindent, amit tudnia kell, és remélem, mindent meg fog tenni, amit várunk magától.

Csend. Bálint becsukta a szemét, percekig csukva tartotta, aztán mikor kinyitotta, tágra nyitotta, a főorvos arcába nézett. Az némán várt.

– Milyen fegyverei voltak a koreai partizánoknak? – szólalt meg Bálint.

– Jók. Ami pedig azt illeti, hogy együtt verekedjünk a betegség ellen, nos, remélem, van kedve, van bátorsága erre a verekedésre is.

Bálint ismét egyedül volt. Most már tudta, hogy agyvérzése volt. Vagy úgy kell mondani, hogy *van?* Mindegy! Agyvérzés. Arra még emlékezett, hogy beretválkozott, mert meg volt híva ebédre – kihez is? A névre nem emlékezett. De tudta, hogy egyik leg-

jobb barátjáról van szó, egyetemi tanár és akadémikus. Ebédre várta, de Bálint... Hm.

Hát a temetésen ért a baj. Kit temettek? – rettenetes, megint nem jut eszembe a név! Öreg kommunista volt, derék ember. Ők az iskolában ismerkedtek meg, a gimnáziumban. – Rákos Ferenc – eszembe jutott a név! – ujjongott Bálint. – Rákos Ferenc a nyolcadik osztályba járt, ő meg a hatodikba. Az István úti gimnáziumba. Az önképzőkör alakuló ülése volt, és ott – megint nem jut eszembe a név – később Erdélyben magyar nyelvű folyóiratot szerkesztett – a folyóirat címe sem jut eszembe, pedig nagy-nagy szerepet játszott a forradalmi irodalomban –, nos, ennek a folyóiratnak a szerkesztője jelölve volt – ő is nyolcadikos volt – az önképzőkör elnöki tisztségére vagy rangjára, mindegy. Mikor fölszólalt – talán programbeszédet mondott –, hosszan, nagyon melegen, sőt lelkesen beszélt Adyról. Az önképzőkör tanár elnöke valahogy ezt mondta: „Azt a nevet, azét az emberét, aki magát költőnek hazudja, az önképzőkörben tilos kimondani." Az elnökjelölt folytatta programbeszédét: ismét Adyról szólt. A tanár kiutasította a teremből, ahol az alakuló ülést tartották. Hatan mentek ki utána, otthagyva az ülést, és a hat közül az egyik Bálint volt.

– Akkor hatodik gimnazista voltam, tizenöt éves. Nagyon bátran, nagyon öntudatosan hagytam ott a gyűlést. De mikor kint voltunk az utcán, az István úton, egyszerre, nem tudom mitől, nagyon megijedtem. Megrémültem. Akkor ismerkedtem meg Rákos Ferenccel. Belém karolt, és halkan beszélt hozzám.

– Ne légy gyerek, Géza. Most olyan a világ, hogy aki bele akar szólni a dolgaiba, annak nemcsak ezzel kell számolnia, hogy az önképzőkörből rúgják ki, hanem – na, talán még azzal is, hogy bezárják, hogy börtönbe kerül. Igen, igen, Géza. Az 1910-es év olyan, hogy ezt már mindenki tudja, de te elfelejted. Ha ember akarsz lenni – és én úgy tudom, hogy az vagy –, akkor tudnod kell, hogy nem vízipuskákkal verekszünk. Mondd, Géza, te olvasod a szocialista írókat?

– Nem, dehogy – válaszolta szinte rémülten Bálint.

– Nem vagy szocialista? Úgy értem, hogy szocialista érzelmű?

– Nem, dehogy.

Tíz esztendő múlva... Tíz évvel később – a lengyel–szovjet háború idején – Rákos és Bálint ismét találkoztak: egyazon illegális szervezetben dolgoztak. Bálint volt a szervezet titkára.

A temetésen ... nagyon meleg volt, nagyon sütött a nap, és ők kalap nélkül állottak. Az öreg harcosok, fegyverbarátok, befelé sírtak forró, súlyos könnyeket.

– Megint kevesebben vagyunk eggyel. Mi öreg kommunisták ... – mondogatták. Mindegyik tudta, de mégis mindegyik ezt ismételgette.

Hazafelé menet Pollacsek Laci rábeszélte Bálintot, hogy menjen be egy kávéházba, igyon valamit, aztán menjen színházba, valahová, talán kabaréba, valahová menjen, ahol nem gondol szomorú dolgokra.

– Egyél valami jót, Géza, és igyál valami jót.

Ő nem fogadta meg a tanácsot. Odahaza egész éjszaka ébren volt, föl-alá sétált a szobában, átgondolva az életet 1910-től 1963-ig. Hosszú élet, nem éppen víg, de szép, nagyon szép.

– Na!

Tündér Ilona jött be a szobába. Még mielőtt megszólalt, Bálint szólott hozzá – magyarul.

– Milyen hónapot írunk most, talán?

– Nem valami jól fogalmaz, de most csak az a fontos, hogy érthetően beszél. Most augusztusban vagyunk, augusztus 18-án.

Bálint azt hitte, rosszul hall.

– Augusztus? Engem májusban hoztak be...

– Igen. Május 4-én. És most augusztus 18-a van.

Bálint a mennyezetet bámulta, és nem szólt egy szót sem. Tündér Ilona megsimogatta a homlokát, és leült az ágya mellé.

– Megígérem magának, hogy meg fog gyógyulni. Mi betartjuk a szavunkat. Most csak az a fontos, hogy maga is tartsa be a szavát. Egyetértünk?

Bálint hallgatott.

– Szóval, egyetértünk?

Tündér Ilona megragadta, és megszorította Bálint kezét – a bal kezét. A jobb keze béna volt.

– Nos, Bálint...

Bálint hallgatott. Számolgatott, hogy hány hónap, hány hét, hány nap van május 4-e és augusztus 18-a között.

– Megígérem – így mosolyogva Tündér Ilona –, hogy még ma bejövök. Fel a fejjel, kedves Bálint! Látott már maga nehezebb harcot is, ebből is győztesen kell kikerülnie.

Bálint hallgatott.

Mária Terézia (az a szőke nővér, akinek Bálint ezt a nevet adta, de akinek fogalma sem volt róla, hogy őt így hívják) behozta az ebédet, és megetette Bálintot. Ebéd után

megmosdatta Bálintot, s aztán hangtalanul kiment.

– Különb harcaink is voltak? – így Bálint.

Most egyszerre a moszkvai fronton volt – november végén vagy december elején. Rettenetesen hideg volt. Minden reggel volt néhány halottjuk, akiket nem ágyúgolyó és nem puskagolyó ölt meg, hanem a hideg. Bálint didergett. Egyenruhája nyári volt, és télikabát helyett egy nagykendőt hordott. Csak az egyik kezén volt kesztyű, a jobb kezén. Ez okvetlenül szükséges volt.

– Tűz!

Most roham lesz! Most már nem fázott Bálint. Keményen fogta a fegyvert. És gyorsan lépdelt. Majd rohant. A bal oldali szomszédja puskagolyót kapott. Most szemben is, és hátulról is – az oroszoktól, a mieinktől – dörögtek az ágyuk. Füst, semmit sem le-

hetett látni, de rohanni kellett és szorítani a fegyvert.

– Tűz!

Most roppantul fázott Bálint. Amikor kinyitotta a szemét, nem volt rajta egyenruha, hanem pizsama. A takaróját lerúgta. Majdnem mezítelenül feküdt az ágyban.

– Csöngetnem kéne.

Nem találta a csengőt.

Nem tudta, hogyan találták el, hogy segítségre szorul: Mária Terézia bejött. Betakarta, jól betakarta. Aztán valami meleg italt hozott be, talán teát. Bálint ivott. A szájához tartott csészéből. Jó volt. Valószínűleg tea volt.

– Győztünk! – mondotta Bálint.

Mária Terézia még egyszer megsimogatta a paplant.

IV

Masszázs. Vitéz Mihály már napok óta minden reggel megmasszírozta Bálint jobb lábát és jobb karját. Bálint érzéstelenül feküdt, már úgy értve, hogy se jót, se rosszat nem jelentett számára Vitéz Mihály szorgalmas, szívós munkája. És most, egyszerre, Bálint fölsikoltott.

– Jaj! Fáj!

Vitéz Mihály szép, komoly, szótlan ember, egy pillanatra abbahagyta a munkát. – Hál' istennek! – kiáltotta, és ismét munkába kezdett.

– Kínoznak, kínoznak – gondolta Bálint, és becsukta a szemét. De nem aludt el. Vitéz keményen dolgozott, most már nem fájt, de pár pillanat múlva megint fájt Bálint lába és a karja is.

– Kínoznak, kínoznak.

– Tudja, Bálint elvtárs – nagyon-nagyon boldog vagyok. Ha semmi sem fáj, az baj. Akkor halott a láb vagy kar, vagy mind a kettő. De ha magának fáj, jajgat, akkor... Nagyon boldog vagyok.

Mikor Vitéz elment, és Bálint magára maradt, megpróbálta átgondolni, amit hallott, ezt a különös törvényt: ha nem fáj, az baj, ha fáj, az jó. Tréfa? Valóság?

Tündér Ilona jött be. Kezében egy újság.

– Géza bácsi, olvasson egypár sort a vezércikkből.

Bálint elé tette az újságot, és Bálint megnézte a lapot. Szeme előtt hangyák táncoltak, nagyon kicsi hangyák, nagyon sűrűen.

– Nos?

Bálint nem felelt.

– Ne a cikket olvassa. Minek! Olvassa el a cikk címét.

Bálint odapislogott, ahol a cikk címét sejtette, de cím nincs, hanem egymás mellé ragasztott, egymásba fonódó hangyák.

– Csak azt kérem, hogy olvassa el az újság címét.

Bálint csodálkozott, hogy őt is érdekli a kérdés. Megpróbálta elolvasni az újság címét.

– Nép ... nép ... tovább nem megy.

– Ez már nagy eredmény! Gratulálok!

Bálint elfordította a fejét, de Tündér Ilona nem sértődött meg.

– Na, Géza bácsi, ne bántson meg, próbálja tovább olvasni a címet. Nép ... és tovább?

Bálint elhatározta, hogy ravasz lesz, nem nézi meg, mégis kitalálja a címet.

– Népszava – mondotta diadalmasan.

– No, nem. Próbálja olvasni, és csak ha elolvasta, megmondani, hogy mit olvasott.

Bálint úgy tett, mintha olvasna, és megint diadalmasan kiáltott:

– Népszabadság!

Tündér Ilona hosszan nézett Bálint lesoványodott arcába, és csak percek múlva szólalt meg.

– Eltalálta! De én mást várok. Azt, hogy olvasson. Itthagyom az újságot, próbálja elolvasni valamelyik cikknek a címét. Nem ördöngösség az, csak akarni kell.

Mikor Tündér Ilona kiment, Bálint sokáig nézte az előtte heverő újságot. Hangyák, legyek... Most a címet se látta, a cím első három betűjét sem. Pedig azt igazán nagyon akarta. Összeszorította a fogát.

– Akarom!

Mikor ezt mondotta, tizedszer, huszadszor kimondotta, egyszerre csöngetést hallott. A telefon csöngetett. A telefonhoz ugrott, s a füléhez emelte a kagylót. Jelentkezett.

– Itt az Írószövetség moszkvai szervezete. Olga Ivanovna van a telefonnál. Délután háromkor közgyűlés. Persze, a háború kérdésében. Legyen pontos.

Bálint letette a kagylót. A telefon az előszobában állt, s ő bement a szobába. A felesége és a fia – pontosan tizenhét éves fia – némán ültek.

– Nos? – szólalt meg Vologya, a fiú.

– Az Írószövetség délután háromkor ülést tart. Remélem, mozgósítanak minket is.

– Biztos! Én biztosan bevonulok – mondotta Vologya.

– Tizenhét éves korodban?

– Tizenhét éves koromban.

Bálint ott volt a közgyűlésen. Aki Moszkvában él, íróember, az mind ott volt. Először Fagyejev beszél. Röviden. Arról beszélt, hogy a németek megtámadták a Szovjetuniót, és...

Elmondotta, hogy mi a teendő. Ezt mindenki tudta, és mindenki vállalta.

Fagyejev után Erenburg beszél, szónokol.

– Eddig sok irányzat volt a szovjet irodalomban. Most csak egy irányt ismerünk: Nyugatra, Berlin felé! Ott leszünk, és győzni fogunk!

Még sokan beszéltek. És a gyűlés után három asztalnál, hárman írták föl, hogy ki jelentkezik önként. Bálintnak vagy egy félóráig kellett várnia, míg sorra került. Várakozás közben a fáradtságtól fájt a lába... A jobb lába. Aztán fölírták, és ő aláírta a nevét. Önként jelentkezett katonának.

Hazament. A fiát kereste.

– Bevonult – mondta a felesége. Büszkén is, szomorúan is.

– Én csak három nap múlva fogok bevonulni – mondotta Bálint, kissé szégyenkezve.

Mikor Bálint fölébredt, sötétség volt a szobában. De most már tudja, hogy hol a lámpa, annak a lámpának a kézbe illő szerszáma, amelyik világosságot gyújt. Meggyújtotta.

A két deszkát látta, amelyik az ágyát úgy körülfogja, mint – nem érteni, ezt honnét tudja –, mint a haldoklók fekvőhelyét.

– Tűrhetetlen – mondotta Bálint önmagának. – Nem engednek leszállni.

A bal lábával rugdosta a bal oldali desz-

kát, nagyokat rúgott, sokáig verekedett, míg sikerült. A deszka leesett. És, talán egy perc múlva vagy talán még gyorsabban, ő is leesett az ágyról. Jól megütötte magát, a fejét és a lábát, a bal lábát, de nem kiabált. Megpróbált fölkelni, erőlködött, de az nem ment. Káromkodott, de ez sem használt.

Az egyik nővér jött be.

– De Géza bácsi!

A nővér, aki mindig nevetni szokott, most majdnem sírt.

– De drága Géza bácsi, mit csinál? Mi történt magával?

Bálint nem válaszolt. A nővér – sose hitte volna Bálint, hogy ez a karcsú lány, Orosz Erzsi ilyen erős – átfogta és fölemelte Bálintot, és visszatette az ágyára. Némán néztek egymás szemébe, és mind a ketten elsírták magukat.

V

Bálint fölült az ágyán, és Piroska a lábára húzta a harisnyáját és fekete félcipőjét, amikről ő nem tudta, hogyan kerültek a kórházba. Aztán – Vitéz Mihály karjára támaszkodva – leereszkedett az ágyról. Csodálatos érzés! A jobb karját Vitéz fogta, bal kezében ő egy vastag botot fogott, és arra

támaszkodva majdnem egyenesen állt. Kétszer, háromszor hosszú, mély lélegzetet vett, s aztán elindultak. Az ágytól az ajtóig hat lépés. Sikerült. Kint voltak a folyosón.

Folyosó! Mikor először látta a tengert vagy az óceánt, mikor először látta a sarkvidéki hómezőket vagy a sivatag sárga homoktengerét, az egy sem volt olyan csodálatos, mint a folyosó. A folyosón semmi sem áll az ember útjába, lehet menni szabadon, szabadon. És Bálint ment is. Tizenegy lépést, aztán leült egy karosszékbe, pár percig pihent, és visszafelé is megtette a tizenegy lépést, és bement a szobájába. Az ágyáig. Az ágyra leült, és Mária Terézia nővér lehúzta a cipőit és harisnyáit. Ketten lefektették, s ő csodálkozva nézte a mennyezetet. Milyen szép az élet. Lehet szabadon, szabadon menni, gyorsan menni.

Másnap ismét sétált. Most már tizennégy lépést tett. Harmadnap is: tizenöt lépést.

A karosszék, amelyikbe leült, az ablaknál állott. Ahogy kinézett, csodálkozva látta, hogy esik a hó.

– Augusztusban hó? Csodálatos.

– No de Bálint elvtárs! Most nem augusztus van, hanem november. November 22-ike.

Bálint csodálkozva nézett Vitézre, bal kezével a homlokát dörzsölte, és becsukta a szemét. Néhány perc múlva – persze Vitéz segítségével – fölkelt, és nagyon nehezen, egy kicsit nyögve, visszament a szobájába.

Másnap ismét séta. A folyosón régi ismerőssel találkozott: Szakasits Árpáddal.

– Géza!

Szakasitsot nagyon meglepte, hogy Géza olyan fürgén jár, és olyan jól néz ki.

– Rövidesen ismét együtt megyünk népgyűlésre Debrecenbe. Egészen bizonyosan.

Másnap Szakasits meglátogatta. Ajándékot is hozott: öt kubai szivart. Bálint kissé zavarba jött. Ugyanis már régen nem dohányzik. Pedig . . .

– Nagyon, nagyon köszönöm.

A szivarokat bal kezével becsúsztatta éjjeliszekrényfiókjába. Éppen jókor. A kórház igazgatója a főorvossal és Tündér Ilonával jött be. A kórházigazgató mindig jókedvű volt és mindig optimista. Minden látogatása föllelkesítette Bálintot. Most, hogy Szaka-

sits a szobában volt, egy kissé kevésbé volt optimista az igazgató.

– Szakasits elvtárs minden betegünket, aki személyes ismerőse, meglátogatja. Ez szép és jó. De jó lenne, ha egyszer magát is megvizsgáltatná. Tudom, tudom, hogy egészséges, de mégis . . .

Szakasits legyintett a kezével.

– Ugyan. Elég dolguk van a betegekkel. Látom, hogy Gézával jó munkát végeztek. Már megállapodtunk, hogy együtt megyünk népgyűlésre.

– Igen, remélem. Remélem, hogy rövidesen.

Mikor Bálint egyedül maradt, igen nehezen tudta rendbe szedni gondolatait. Már két nap óta zavarja az a közlés, hogy november van, november 22-ike. Hogy lehet az? Nyolc vagy tíz nap alatt augusztusból november lesz?

– Megkérdezem Tündér Ilonától, hogy milyen hónap van és hányadika. Egészen biztosan megkérdezem.

Bálint ezt már tegnap is elhatározta, de ma éppúgy elhalasztotta, mint tegnap. Talán attól félt, hogy Tündér Ilona is azt fogja állítani, hogy novembert írunk. Aztán nagyon izgatta a szivar.

– Jó lenne, nagyon jó lenne rágyujtani. Jó lesz, nagyon jó lesz.

Szerencséje volt. Az az apró növésű, fürge, mindig mosolygó szőke asszony, aki a szobát rendbe szokta rakni, bejött, és megsimogatta Bálintnak a paplanon fekvő kezét.

– Igen – mondotta Bálint –, igen, majdnem elfelejtettem. Kérem, hozzon néhány szelet tortát és egy skatulya gyufát. Nézze, itt a fiókban van pénzem.

A szőke asszony készségesen segítségére volt a betegnek. Néhány perc múlva fölhozta a tortákat és egy skatulya gyufát. A tortákra nem volt szüksége Bálintnak, hanem a gyufa . . .

Mikor ismét egyedül maradt a szépen rendbe szedett, felsöpört padlójú szobában, bal kezével kivette az éjjeliszekrény fiókjából a gyufát. Aztán egy szivart. A szivar be volt csomagolva, ez baj. Bálint nem tudta, hogy fog rágyújtani, hogyan fogja a felöltöztetett szivart levetkőztetni, de azért nekilátott a gyufagyújtásnak. Nem volt könnyű. Gyufaszálat gyufaszál után tört össze, mikor egészséges bal kezével kísérletezett. Már majdnem üres volt a gyufásdoboz, amikor – sikerült. Egy gyufaszál lángra lobbant. Bálint az égő gyufát kiejtette a kezéből a mellette álló éjjeliszekrényre. Pár pillanat múlva lángra kapott minden, ami az éjjeliszekrényen feküdt: újság, levelek, szemüveg . . .

A tűz gyorsan terjedt.

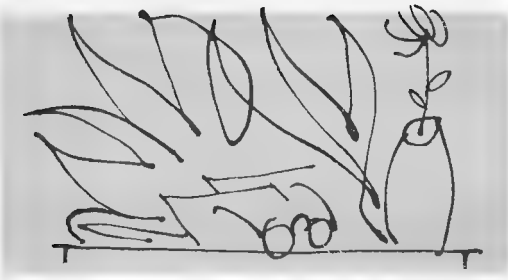

Bálint csöngetett. Talán nem is volt megijedve, pedig tudta, hogy ha gyors segítséget nem kap, itt a halál.

– Nem is olyan borzasztó – gondolta. Ijesztően nyugodt maradt. – Csak sajnos, fájni fog.

Mária Terézia jött be. Egyet visított, aztán szó nélkül megkezdte a harcot a tűz ellen. Bálint látta, hogy oltja a tüzet, de hogy hogyan, azt nem értette. Nyilvánvaló, hogy sikeresen. Az éjjeliszekrény áttüzesedett lapját leöntötte vízzel.

– Na. Hogyan csinálta ezt, Bálint elvtárs?

Bálint nem felelt.

Pár perc múlva Tündér Ilona jött be.

– Na de Géza bácsi! Mi olyan nagyon bízunk magában, és annyit várunk magától, és maga... Nagyon szomorú vagyok. Hol szerezte a gyufát?

– Nem tudom. Nem emlékszem.

Tündér Ilona belenézett az éjjeliszekrény fiókjába.

– Szivar! Nahát, most már igazán nem tudom . . .

Később bejött a főorvos is. Valami injekciót adott Bálintnak, amitől az gyorsan elaludt.

Alig hatott az injekció, és Bálint katona volt. Szovjet őrnagy. Kint volt a voronyezsi fronton. Nagyon sok hó volt. De nem fázott sem ő, sem két kísérője. Bundában voltak. Este volt, talán éjszaka.

Hogy merre mentek, hová, azt nem tudta Bálint őrnagy. Azt sem, hogyan állították be a gépet. Neki kellett beszélni, magyarul, és magyarul beszélt a szemben álló magyar csapatokhoz. Magyar katonáknak. Mialatt beszélt, pontosan tudta, hogy Urivban vannak, a doni hídfő legdélibb pontján. Bálint azt is tudta, pontosan tudta, hogy a 12 600 méteres hídfő legdélibb pontján, a szovjet és magyar csapatok egymástól százhetven–száznyolcvan méternyi távolságra vannak. Itt egy jól elrejtett gödörben feküdt Bálint, és tőle hatvan–hetven méternyire, egy másik gödörben a gép, amellyel tizennégy–tizenhat kilométer távolságra is lehet beszélni. És Bálint beszélt, szavalt, magyarul.

– . . . Ha Hitler győzne, Magyarország Németország gyarmata lenne. Szomorú, nyo-

morúságos gyarmat, a magyar pedig szegény szolga lenne. De nem győz Hitler! A Szovjetunió és szövetségesei győznek. Magyarország, hála a Szovjetunió győzelmének, szabad lesz. A magyar föld azé, aki megműveli . . .

Bálint tíz-tizenkét percig beszélt. Szemben nagy csend. A ritkás puskatűz, ami este, sőt éjjel megmutatta, elárulta, hogy hol vannak a magyar csapatok, most elült: a magyar katonák nem lövöldöztek, hanem hallgatták az előadást.

– Aki egyetért velem, az lőjön, természetesen fölfelé, a levegőbe!

Néhány másodperc múlva nagy puskaropogás. Bálint meg volt hatva.

– A jövő, a jövő . . .

Mikor fölébredt, teljes sötétség volt. Nem gyújtott lámpát. Gondolkozott. De gondolatai összefolytak. A voronyezsi front, az új Magyarország . . . Frontkatona és nyomorék, kórházlakó . . .

– Akkor . . . és most . . . Igaza van az igazgatónak. Ki kell bírni. Kibírom, kibírom, kibírom.

Hangosan kiabált.

Piroska benyitott.

– Mondja, kedves Boszorkány – Boszorkány a szőke takarítónő neve –, mondja kedves, nem hozna egy csésze feketekávét?

– Hogyne! Hogy meggyujtson valamit!

– Na de hova gondol? Feketekávéval nem lehet tüzet csinálni.

– Ismerem én magát!

Még néhány percig könyörgött Bálint, aztán – megsértődött. Becsukta a szemét. Egy ideig csukva tartotta, aztán tágra nyitva.

Bécsben volt, az utcán csatangolt. A Magyar Tanácsköztársaság bukása után menekült, és végre, novemberben, sikerült átszöknie a határon. Bécs! Nagy dolog itt lenni. Csak legalább egy címet tudna. De sajnos, nem . . . És a zsebében csak öt- vagy hatszáz osztrák korona. Persze, nagy baj, hogy nem tudom, mit jelent, mennyit ér ez a pénz!

Egy mellékutcába ment be, egy kis kávémérésbe. Egy csésze kávét és kenyeret kért.

– Kenyérjegy?

– Sajnos, nincs.

– Hát . . . tíz koronával drágább.

– Nem számít – mondotta Bálint, akinek minden vagyona az a pár száz korona volt és egyik zsebében két zsebkendő. Amije még volt, attól megszabadították a határon segítségére levő csempészek.

A kávé rossz volt, a kenyér még rosszabb. De együtt, s főleg az, hogy Bécsben adták, kitűnő volt. Bálint fizetett. Körülbelül ötven koronát és kiment az utcára.

Nagyon elegáns utcán sétált – nagyon elegáns és nagyon kopott emberek között. A kopottak többen voltak.

– Nahát! Mégis mindenütt mi vagyunk többségben – biztatta magát Bálint.

Már sokáig sétált, és nagyon fáradt volt.

– Ismét egy kávéházba?

Hátulról a vállára csaptak. Megijedt. Összerezzent. Mintha valami ilyet gondolt volna: a rendőrség, a vég.

– Na, Géza, te is itt vagy! Nagyon, nagyon örülök.

Pollacsek László ütött a vállára.

Egész nap dolguk volt. Tartózkodási engedély, igazolvány... Este Bálint már lakott: nyolcadmagával egy szobában. Egy nem is túlságosan nagy szobában. A másik hét, úgy, mint ő, politikai menekült volt. Lakószobájuk egy volt katonai kórházban állott, egy deszkabódékból összezsúfolt kórházban. Úgy mondták, hogy a háború végéig sok ezren lakták. A forradalom első napján a sok ezer beteg majdnem száz százalékig megszökött a kórházból.

Minden reggel egy negyedkiló kenyér a famunkások szakszervezetében; ezt kapták

a menekültek az osztrák munkásoktól. Igaz, nekik sem volt sokkal több.

Nap múlt nap után. Rémhírek, rémes hírek egymás után. Gyilkosságok Pesten, kivégzések . . .

Bálint utcai újságárus volt. A Kärtnerstrasse és a Graben sarkán. Jó foglalkozás! Délben is, este is egy nagy tányér paprikás krumplit ehetett, kenyere volt, és néha cigarettára vagy szivarra is jutott.

Nem tudja, milyen régen árult újságot, mikor egy reggel, a Kärtnerstrasse és a Graben sarkán felkereste Münnich Ferenc.

Nagyon halkan beszélt.

– Holnap délelőtt tizenegy órakor, találkozol Landler Jenővel. Az újságárulást nem folytatod. Most, rögtön visszaviszed, ami megmaradt.

– De hogy gondolod? Paprikás krumplit eszem minden délben és minden este.

– Jó, jó!

És Münnich egy nagyobb pénzdarabot nyomott a kezébe. És megadta a címet, ahol találkozik Landlerrel: Laudongasse 20.

Landler a Tanács-Magyarország Vörös Hadseregének utolsó főparancsnoka volt. Körülbelül ötven éves vagy talán valamivel fiatalabb, de kövér, nehézkes testű ember. Viszont – ezt tudja mindenki – ötletes, szel-

lemes, és nagyon jó ember. És ami a legfontosabb: igazi forradalmár.

– Na, Bálint, úgy tudom, maga a Kárpátokból való.

– Igen, Beregszászról.

– Holnap felöltözik, tetőtől talpig – persze, pénzt tőlem kap –, és vesz egy koffert – elegáns lesz a koffer, mint a ruhája –, vesz néhány tartalék fehérneműt, holnap lefényképezteti magát, ahogy kész a kép, fölhozza nekem, és néhány napon belül kap útlevelet. Hazautazik. Mikor indul, megkapja a pontos címet. Világos?

– Világos.

Bálint minden átmenet nélkül egy beregszászi utcán sétált. Abban, ahol gyerekkorában lakott. Még egy pillanat, és Beregszász főterén népgyűlés van, és ő egy emeleti erkélyről beszél. Megint egy pillanat, és ő megláncolva ül egy pincében. De úgy lát-

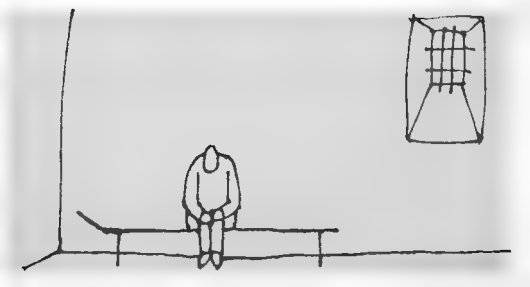

szik, nem ült sokáig, mert ismét szónokol, most Munkácson, majd Szolyván. És ismét börtönben ül, csakhogy most nem pincében, hanem a második emeleten. Hogy ez hol van, azt nem tudta.

Bálint hangosan nevetett. Tudta, hogy lopva, titokban hozták ide, alkalmasint át akarják csempészni Horthy-Magyarországba – ez biztos halált jelent. Tudta, hogy hozzá senkit sem engednek be, és most Jász Dezső jött be hozzá: fölfedezte a titokban tartott Bálint Gézát. Ebédet hozott. A fegyházőrnek két szivart adott, és amit se ügyvéd, se országgyűlési képviselő nem tudott elérni, neki sikerült: bejutott Bálinthoz.

Itt egy kissé összekeveredett a kép, de bizonyos, hogy a történet vége jó: Bálint szabadon sétált.

Most ismét Bécsben volt. Beszámolt Landlernek viselt dolgairól. Landler nevetett, és megveregette a vállát.

– Na, jól van. Hanem azt hallom, hogy magának nagyon jó étvágya van. Jobb, mint a novellák, amiket ír. Pedig azok sem nagyon rosszak. Igaz?

– Hát... Nem nagyon jó az étvágyam, de négy-öt bécsiszeletet meg tudok enni ebédre, vacsorára, sőt reggelire is.

– Kezdetnek jó – mondta Landler. –

Menjünk el együtt a Votiv-templom melletti étterembe. Ott jól főznek.

Landler nevetett, Bálint is.

Bálint már ébren volt, és kezdte összeszedni a történteket. Másfél évig dolgozott a Kárpátok között, és egy félórás álom mindent elintéz.

Hát persze! Mikor Kassán ült, az furcsa dolog volt. Egy éjjel, éjfél után a szó szoros értelmében ellopták a rendőrök a lakásáról. Se parancs, se házkutatás – egy-kettő autón ült, és robogott Kassa felé. Senkinek se mutatták; a többi fogollyal nem beszélt, egyedül ült és egyedül sétált. Keresték a mieink, de nem találták. Hanem az az ördöngős Jász... Na... Vajon most hol van? Biztosan ott, ahol háború van. Csak persze nem tudom, hol van háború. Meg kell tanulni olvasni!

Látogatót kapott a kórházban: Landler Máriát.

– Nahát, ez tréfa! Pont a nagybátyádról álmodtam.

– Jenő bácsiról?

– Igen. Különben nagyot nőttél. Mikor megismertelek, nyolcnapos voltál. Most többnek látszol.

– Hát... Na de most arról beszéljen, Géza bácsi, hogy hogy van. Már jó lenne, ha eljönne hozzánk vacsorára.

– Egy kicsit várni kell. – Bálint szünetet tartott. – Sőt, talán sokat. Sőt, az is lehet... Na mindegy. – Ugye, szép szobám van? És mennyi virág. Ugye, szép szobám van?

– De végre magáról beszéljen. Hogy van, Géza bácsi?

– Köszönöm, jól. Te ismered Tündér Ilonát? Annak valami más nevet kellene adni. Talán Csodatevő Ilona...

Még vagy egy félóráig beszélgettek. Mária kérdezett, és Géza kitérően válaszolt.

Mikor magára maradt, megint össze szerette volna rakni az eseményeket, amelyek álmában olyan gyorsan véget értek.

– Persze, a varsói ütközet, ahol a Vörös Hadsereg vereséget szenvedett... Amíg a mieink előrenyomultak, minden sikerült nekünk. A némák is csodálatosan szónokoltak. És a sánták is tudtak... Eh, furcsa életet éltünk, ha elmondjuk, el se hiszik. Ha még egyszer elbírnám a tollat, megírnám. Ha nem hiszik, amit írok, akkor is megírom. Csak, persze, előbb meg kell gyógyulni.

Estefelé mindennap megmérik a lázát. Nincs értelme, mindig normális a hőmérséklete. Most Erzsébet királyné, mikor a hőmérőt megnézte, nem nevetett, hanem mintha zavarba jött volna. Kiment, és pár perc múlva visszajött azzal az orvosnővel, akit Bálint mindig kislánynak nézett. Ez meg-

vizsgálta, barátságosan nevetett, de Bálint már tudta, mit jelent ez a nevetés. Valami baj van.

– Nem! Nem! Kérem mondja meg Tündér Ilonának, mondja meg, hogy én nem vagyok hajlandó betegségről beszélgetni, sem hallani, sem beszélni. Mindenről, akár a halálról is, de betegségről – nem, nem! Mindenről, mindenről, csak a betegségről nem. És ezt a hőmérőt dobja el. Ha hozzám éi vele, összetöröm. Igen!... Tudom, hogy magas lázam van, de beszélni nem akarok róla. Még hallani sem. Még álmodni sem. Ha arról álmodnék, felkelteném magam. Igen.

VII

Bejött Tündér Ilona. Még egyszer megmérte Bálint hőmérsékletét és a vérnyomását.

– Nagyszerű – mondotta.

Egy injekciót adott Bálintnak, és vacsorára egy csésze tejet. Aztán kiment, de egy óra múlva ismét bejött.

– Miért van maga, doktornő, ilyen későn a kórházban?

– Egy betegemmel fontos dolgom van, és ha már itt vagyok, magához is benézek.

Ismét megmérte Bálint lázát.

– Lehet, hogy éjjel még benézek. Ha nem zavarom.

Bálint egyedül maradt. Három lámpa égett, a szobasarkok is világosak, biztonságosak. Bálint nagyon könnyűnek érezte magát, majdnem repült. Csak egy kicsit melege volt és szomjas volt, bár Piroska már kétszer megitatta, ő még mindig szomjas volt. Nagy meglepetés érte.

A szobája ajtaján kopogtak, és mikor ő tessék!-et kiabált, Lunacsarszkij jött be. Lunacsarszkij, akit már vagy tizennyolc-tizenkilenc éve eltemettek. Bálint nem tudja pontosan, hogy mikor, de arra emlékszik, hogy ő díszőrséget állt a koporsó mellett.

– Nem is gondoltam, hogy a halottak ilyen udvariasak. Persze, Lunacsarszkij mindig az volt.

Bálint magyarul köszönt, Lunacsarszkij spanyolul vagy olaszul felelt. Ez kissé zavaró volt, mert Bálint se olaszul, se spanyolul nem tud, de azért egész jól eltársalogtak. Mindketten nagyon optimisták voltak. és háromszor vagy négyszer kezet fogtak. Aztán Lunacsarszkij – úgy látszik, nincs ideje – fölkelt, még egyszer kezet rázott és elment. Utána egy kis parfümillat maradt.

– Igazán kedves ember! Mindig az volt.

Bálint most visszaemlékezett arra, hogyan ismerkedtek meg.

Kun Béla írt egy levelet, azzal ment föl Bálint a közoktatásügyi népbiztoshoz. Lunacsarszkij pár perc múlva fogadta. Egy óriási teremben dolgozott. A falon Lenin és Gorkij képe. Más semmi.

Németül beszélgettek. Lunacsarszkij szabadkozott.

– Igazán nagyon szívesen elolvasnám a kéziratát, Kun elvtárs nagyon dicséri, pedig ő ért hozzá. De, sajnos, ma este elutazom a Kaukázusba, és csak hat hét múlva jövök haza. De valahogy segítünk, kedves elvtárs. Ismeri Furmanovot, a *Csapajev* szerzőjét? Nem? Nos, adok hozzá egy levelet, az jó lesz, mert Furmanov az Állami Könyvkiadó szépirodalmi osztályának a főnöke. Rozsgyesztvenszkája 4. Menjen most rögtön föl hozzá, az jó lesz.

Bálint elment Furmanovhoz, aki nagyon barátságosan fogadta. Egy vendége volt, Jeszenyin. Mikor elolvasta Lunacsarszkij levelét, zavarba jött.

– Sajnos, kedves elvtárs, a délutáni vonattal utazom a Krimbe. Négy hét múlva jövök vissza. De addig is segíthetek magán. Egy levelet adok Taraszov Rodionovhoz, a *Csokoládé* szerzőjéhez.

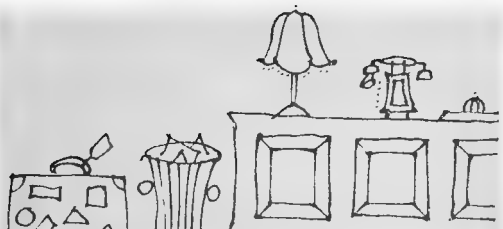

Furmanov már írt is, és azalatt Bálint Jeszenyinnel beszélgetett. Jeszenyin oroszul beszélt. Bálint németül. Még ma sem tudja Bálint, hogy miről beszéltek, de mindketten nagyon kedvesek voltak.

Furmanov levelével Bálint elment Taraszov Rodionovhoz. Az holnap reggel utazik a Kaukázusba. De azért adott Bálintnak egy ajánló levelet.

Hat hét múlva Bálint ismét felkereste Lunacsarszkijt. Az ismét fogadta. Mikor röviden elmondta neki Bálint, hogy kiknél volt a hat hét alatt, Lunacsarszkij jóízűen nevetett.

– Hagyja itt a kéziratát, és jöjjön el holnapután. Ilyen sovány a kézirat? – Jöjjön el holnap tizenkettőkor.

Másnap déli tizenkettőkor Lunacsarszkij azzal fogadta, hogy a kéziratát elolvasta. Nem mondott róla se jót, se rosszat, csak azt, hogy a novellák egy része az *Ogonyok*

Könyvtár-ban fog megjelenni, más része az *Oktjábr* című folyóiratban. Lunacsarszkij megmondta, hogy melyik novella hová megy, mikor és hol, kit kell Bálintnak fölkeresnie, és minden rendben lesz.

Bálint először az *Ogonyok Könyvtár* szerkesztőjét, Zozulját kereste föl. Hm. Hm. Egyszerre rossz kedve lett. Gondolatai más utat kerestek. Egyszerre szomorú lett.

Zozulja!

1941 októberében, a rzsevi ütközet után ... A mieink Kalinyin felé vonultak vissza. Gyalog. Ő másodmagával – Bálint másodmagával – Zozulját vitte, a nagybeteg Zozulját. Hogy ki volt a másik? Bálint csak arra emlékezett, hogy nagyon derék ember volt, és kedves ember és bátor ember volt, de hogy ki volt, arra nem emlékezett.

Mikor egy kötözőhelyre értek, Zozulja még élt. Néhány perc múlva halott volt. Hja! ...

– Mi a kötözőhelyen egy-egy csajka káposztalevest kaptunk!

Most ismét Lunacsarszkijra gondolt. Mikor vacsorán volt Lunacsarszkijnál Barbusse-el és Andersen Nexővel ... Mit is kaptak vacsorára? Nem emlékezett.

Andersen Nexő nagyon, nagyon kedves ember. És képzett ember. Jó volt beszélni vele.

Bálint nevetett.

Mikor vendégségben volt nála, Koppenhágában, reggel ötkor Nexő mindig fölkelt, és petróleumégőn egy-egy fél kiló húst sütött; egy fél kilót Bálintnak és egy fél kilót magának. A Bálint számára fönntartott vendégszobában. Gyorsan megették, és Nexő gyorsan elmosogatott. Aztán mindketten ismét lefeküdtek. Reggel nyolckor Andersen Nexő felesége fölkeltette őket: Gyertek reggelizni! Bálintnak nemigen volt étvágya, csak egy kevés felvágottat evett, és egy csésze teát ivott, de Andersen Nexőnek jó étvágya volt.

Bálint ismét nevetett. A villanyt fölkattintották, a szobában világos lett.

– Hogy van, kedves Géza bácsi?

– Kicsit melegem van, kicsit szomjas vagyok, különben jól vagyok.

A nővér egy fél pohár ásványvizet adott a betegnek.

– Köszönöm, kedves Egyiptomi. Mondja, miért hívják magát tulajdonképpen Egyiptominak?

– Sajnos, nem tudom. Magától kaptam ezt a nevet, amint minden nővér, aki a harmadik emeleten dolgozik, magától kapott nevet. Köszönjük, de a magyarázata nem egyszerű.

– Hát persze!

Bálint nagyot sóhajtott.

– Milyen szép lány, mint egy festmény, ez az Egyiptomi. Raffael vagy Rubens festette. Inkább Rubens. És kedves! Különben ezt kár megjegyezni, mert a nővérek mind kedvesek. De ez a Rubens-kép . . .

– Adjon még egy fél pohár vizet, nagyon kérem.

– Nagyon sokat iszik.

– Hányadika van ma?

– Huszonnyolcadika. November 28-ika.

– November 28-ika? – nyögött föl Bálint. – Hát persze – folytatta. – Miért lenne éppen – nem tudom, hogy mi lenne és miért, nem is fontos. Hanem ha még egy kis vizet adna . . .

A Rubens-festmény kiment, és Tündér Ilonával jött vissza.

– Jól van, Géza bácsi, ugye?

– Természetesen. De mikor egyedül maradtam, megnéztem a kezem, az egészséges kezem. Szörnyen lesoványodott. És ami még elgondolkoztatóbb, október végén járunk.

– Szép telünk lesz – mondotta Tündér Ilona.

– És miért van ismét deszka az ágyamon?

– Formalitás. A fontos az, hogy meggyógyuljon. Pár nap múlva újra kezdjük a sétát. Csak ne igyon annyi vizet. Mert ha olyan sok vizet iszik, nem fog tudni sétálni. Pedig

az a fontos. Majd fölmegy rövidesen a János-hegyre vagy a Gellérthegyre . . .

Bálint becsukta a szemét. Valami óriási hegyre kellett felmásznia. Óriási, óriási hegyre. A hegy oldalán sziklákból egy név volt kiírva: Kun Béla. Így hívják a hegyet.

Bálint kinyitotta a szemét, Tündér Ilona még az ágya szélén ült.

– No, ne sírjon, Géza bácsi! Nem illik az egy férfihez, egy harcoshoz, egy kommunistához. Én nem úgy ismerem magát.

Bálint nem felelt. Bár nagyon, nagyon szerette Tündér Ilonát, most nem volt hajlandó egyetérteni vele.

– Persze, néha van egy kis visszaesés. De az nem döntő. Döntő, hogy meggyógyulunk – mondta kedvesen Tündér Ilona.

Mikor Bálintot egyedül hagyták, egy kis lámpa a feje fölött égve maradt. Gondolkozott, aztán halkan beszélt:

– Na. Engem nem lehet becsapni. November vége van, és én sovány vagyok, mint egy agár. Pedig, ugye, igazán meg akarok gyógyulni. Amit azelőtt nem tudtam, barátomat, az akadémikust Tolnai Gábornak hívják. Barabást Tibornak. És Pistát Király Istvánnak. Az erdélyi folyóirat szerkesztőt, aki az István úton önképzőköri elnökjelölt volt, Gaál Gábornak. Az is akadémikus volt – Romániában. Na, tessék? Ugye,

tudok? S nekem azt mondják, hogy sírok. Milyen furcsák az emberek.

Most indul a Kárpátok alá.

Landler búcsúzik tőle. Pontos utasításokkal.

– Munkácsra megy. Semmit sem ír fel, mindent megjegyez. Munkácson a Csillag-szállóba. Jegyezze meg, a Csillag-szállóba. Ott Bánó Zoltánt keresi. Jegyezze meg, Bánó Zoltánt.

– Nem ismerem.

– Majd megismeri.

Tényleg így történt. Bálint megismerte Bánó Zoltánt. Bánó Zoltán név alatt – Münnich Ferenc élt. Bálint közvetlen felettese.

VIII

Mindszentek. Halottak napja.

Bálint csukott szemmel gondolkozott, de időnként fölnyitotta a szemét, pislogott, és megszakította a gondolatait. Aztán tovább gondolkozott, de a gondolatmenetet elvesztette, nagyokat ugrott.

– Mindszentek. Halottak napja. Természetesen nem kérdezem meg, hogy melyik

van ma, melyik holnap vagy holnapután, mert akkor azt hinnék, hogy nem gondolkozom. Hogyne! Nagyon jól tudom, hogy mit jelent a halottak napja. Nekem semmi kifogásom sincs ellene. Ha meg kell halni, az nem baj. Sőt, jó. Azt úgy kéne csinálni, hogy az ember este jó vacsorát eszik, és egy jó pohár bort iszik, aztán elalszik. És nem ébred föl. Az jó megoldás lenne.

– Ugyanebben a szobában lakott Landlerné. A 339-esben. Ugyanebben az ágyban halt meg, amelyikben én fekszem. Milyen szép asszony volt! Hárman voltak nagyon szépek az emigrációban: Kun Béláné, Pogány Józsefné és Landler Jenőné. Én Pogánynéba voltam szerelmes hosszú ideig. Az 1919-es Tanácsköztársaság hadügyi népbiztosának feleségébe. (Nem mertem megvallani neki, hogy szerelmes vagyok. Csak jó harminc évvel később.) Landlerné ebben a szobában, ebben az ágyban halt meg. De ezt már mondottam.

– Meghalni? Furcsa dolog. Andersen Nexő a nyolcvanötödik születésnapja előtt néhány nappal levelet írt nekem, és meghívott a születésnapjára. Azt is megírta, hogy a költségeket fedezi. Végül azt, hogy írjam meg, mit akarok vacsorázni, mert ismer engem, és tudja, hogy ez nekem fontos. Egy négyoldalas levéllel válaszoltam. Négy olda-

lon fejtettem ki, hogy mit akarok vacsorázni. Az étlapon ilyesmik voltak: előétel rántott elefánt. Utóétel – csemege – sült rinocerosz. Aznap, mikor a levelet postára adtam, a *Szabad Nép*-től fölhívtak.

– Írj egy cikket Andersen Nexőről.

– A születésnapjára?

– A temetésére. Két óra előtt meghalt. A cikket megírod és leadod, és az esti gyorssal indulsz Drezdába, onnét viszik a holttestet Koppenhágába.

– Nexő! Emlékszem, mikor Koppenhágában sétáltunk, majd minden ember köszönt neki. Egyszer megszámoltam. Száz járókelő közül nyolcvanegyen köszöntek. Hogy szerették! És milyen joggal, milyen indokoltan!

Pár pillanatig pislogott Bálint, és ha az lehetséges, semmire sem gondolt. Legalább ő így érezte.

Becsukta a szemét, és ismét gondolkozott.

– Hány embernél, hány ember koporsójánál álltam díszőrséget. Furmanovnál, Majakovszkijnál, Lunacsarszkijnál... Nexőnél! Persze, akit kifelejtettem: Gorkij koporsójánál. Mindenki meghal. Még a legnagyobb emberek is. És ez rossz. És ez jó. Nagyon jó.

Mikor Bálint a halálról kezdett gondolkozni, reggel öt óra volt. Nyolckor bejött Tündér Ilona. Rámosolygott Bálintra. Más-

kor ő nevetett erőszakoltan, most Bálint nevetett vissza erőszakoltan.

– Mi baj, Géza bácsi?

– Hát... Tudja azt maga, Tündér Ilona. Meg kell halnom, ezt tudja. De hogy olyan sokáig húzódik, az nincs rendjén.

– Nahát, Géza bácsi, én nem szoktam magával veszekedni, de most közel járok hozzá. Megmondtam, hogy meggyógyul, és semmi joga sincs kételkedni a szavamban. Meggyógyul! Ha addig unalmas ágyban feküdni, hát csináljon valamit. Itt az ideje, kezdjen el olvasni. Először pár sort, ahogy azelőtt szokta. Vagy, tudja mit? Próbáljon meg diktálni. Egy novellát vagy újságcikket. Vagy talán regényt.

Bálint nem felelt. Tündér Ilona kezet fogott vele. – A beteg kezét fogta meg, és nevetve búcsúzott.

Bálint igyekezett másra gondolni.

– Mikor 1941 decemberében, a moszkvai ütközet után bevittek egy moszkvai kórházba – nem volt semmi bajom, csak kimerülés; kilencven kilóról hatvanra fogytam le – igen, mikor bevittek, anélkül hogy bármi komoly bajom lett volna, egy egész hétig ágyban fekvő beteg voltam, és egy hétig is csak rövid időre engedtek ki, naponta két-három órára. A harmadik héten járóbeteg voltam. És ekkor... A kórház főnöke, dr.

Limoncsik ezredesorvos, egy reggel leült mellém.

– Magának egy fia van, Bálint elvtárs.

– Igen. Katona. Az egyik Komszomolhadosztályban szolgál. Már hadnagy. Részt vett a moszkvai ütközetben.

– Tudom. Kissé megsérült. Meg fogjuk gyógyítani. Itt fekszik a mi kórházunkban.

Öt perc múlva Bálint Limoncsik kíséretében bement abba a szobába, amelyikben Vologya, Bálint fia feküdt. Négy ágy, de Bálint csak három beteget látott – ismeretleneket. És a negyedik ágy – lepedővel volt letakarva. Ez előtt az ágy előtt állt meg Limoncsik doktor.

– Hát igen!

Bálint percekig, vagy talán csak perceknek tűnő másodpercekig semmit sem látott, mikor végre egyszerre észrevette, hogy a lepedőn lyuk van – két szem szabadon van. Látható és látó.

– A fiam!

– Igen. De amint már mondottam, meggyógyítjuk. Néhány hónap, esetleg fél év... Meggyógyítjuk.

Bálint Vologya szeme beszélt. Először csak azt mondta, hogy látlak, hogy megismertelek, aztán... könnyek borították el a szemeket, és a sebesült valami hangot adott. Talán síróhangot, talán...

A doktor ismételgette: meggyógyítjuk, meggyógyítjuk. Érdekes! Ugyanazt mondotta, amit most Tündér Ilona mond. Meggyógyítjuk. Igaz, hogy Vologyát valóban meggyógyították. Csak nyolc hónapig feküdt ágyban, és újabb három hónap múlva ismét kiment a frontra, és végigcsinálta a háborút. Hm. Furcsa szó: meggyógyítjuk. Igaz, egy esetben, a fiam esetében, az orvosi tudomány csodát tett. Meggyógyították. De az én esetemben... Nem! A csodák nem ismétlődnek.

Úgy látszik, Bálint aludt néhány órát, mert már az ebédet hozták. Fölvágták a húst, és Piroska nővér ráparancsolt a betegre:

– Nem fogom etetni, egyen!

Érdekes, Bálintnak jólesett, ha parancsolnak neki. Akkor nem kell gondolkozni azon, hogy mit csináljon. Parancs parancs. És némi hibákkal, valóban a saját bal kezével evett. Közben minden mozdulatnál föltűnt neki, hogy milyen sovány a keze.

– Hát még milyen sovány lehet az arcom.

– Piroska, nagyon kérem, hozzon ide egy tükröt.

– Minek kell magának tükör?

– Úgy tudom, hogy a tükör arra jó, hogy megnézzük magunkat benne.

Piroska nem válaszolt. Kivitte az edényeket, aztán visszajött. Egy kicsi, gömbölyű

tükröt hozott magával. Odatartotta Bálint elé.

Bálint hónapok óta először látta az arcát. Az arcának a tükörképét. Csont és bőr arc. És feketeség. A száj mellett két mély, hosszú ránc. A szeme, Bálint szeme, fénytelen és nagyon-nagyon mélyen ült gödreiben.

– Na, eleget nézte már magát!

Bálint visszaadta a tükröt, és nagy erőlködéssel legyőzte a sírást. Igen. Nem sírt. Sőt, meg is szólalt, barátságosan.

– Köszönöm, kedves Piroska-Tizian. Maga igazán nagyon kedves.

Egyedül maradva, Bálint azon gondolkozott, amit Tündér Ilona tanácsolt neki. Olvasni kéne valamit vagy írni. Írni? Nevetett, hangosan nevetett, de nem jókedvűen.

– A kórházban sokkal több őszinte nevetés van, mint a színházban, ahol szatírát játszanak. Pedig mi még csak nem is játsszuk a szatírát.

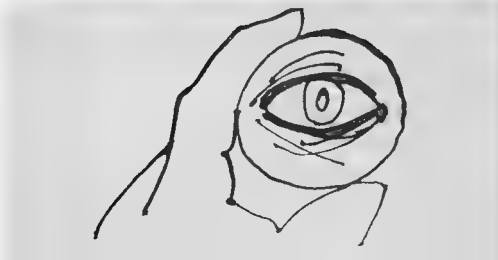

– Marhaság! – kiáltott önmagára Bálint. – Nem kell mindig bölcsességeket mondani, buta bölcsességekkel táplálni magát. Igenis, vagy olvasni fogok, vagy írni. Egyiket a kettő közül bizonyosan.

IX

Bálintnál hétköznapivá, mindennapossá vált hosszú órákon át se nem aludni, se nem ébren lenni, illetve mind a kettőt egyszerre vagy majdnem egyszerre: aludni és ébren lenni. Persze, ha nagyon utánagondolt, majdnem pontosan meg tudta állapítani, hogy mit álmodott, és mit látott vagy hallott ébren. Amit álmodott, az vagy teljes vidámság volt, vagy teljes szomorúság, öröm vagy sírás. Amit gondolkozva állapított meg, az se szomorú, se víg, azaz mégis inkább szomorú. A víg történeteknél is valami keserűség adta az alaphangot. Érthető. Az egész helyzet, a reménytelen jövő ... Máskor, ha leült a vacsoraasztalhoz, három-négy adag hús után elkezdett mesélni. A mese megindult, de ő maga sem sejtette, hogy mivel végződik. Mesélt, mesélt. Meglepő epizódok tömege. És a mese már rohant, és sehogy sem akart eszébe jutni valamilyen jó, megfelelő, örvendetes befeje-

zés. Na, végre! A hallgatók örültek a jó befejezésnek, és akik nem ismerték Bálintot, azok nem tudták, hogy a mesemondó rajtuk nevet, azokon, akik elhiszik a történetet. Szép volt az élet!

Reggel fél ötkor fölébredt. Nem adott életjelt. Gondolkozott. És – mint az már nála törvény – a történet felét álmodta, felét *kispekulálta*. Nem nehézkesen, hanem játszva. Szép volt az élet.

A történet eleje álom volt. 1941 december végén, a németek moszkvai veresége után, a 286-os vagy 268-as hadosztály (ami ritka dolog Bálintnál, most először nem tudta a számot), szóval a hadosztály súlyos veszteségeket szenvedett. Tragikusan súlyosakat. A néhány száz emberüket, akik életben maradtak, egy Moszkvától keletre levő, valamikor hercegi kastélyba vitték el. Két napig etették és itatták őket, és azután jött egy bizottság... Egy ezredes, két orvos-őrnagy és néhány fiatal tiszt megnézte, megvizsgálta, hogy az életben maradottak közül ki beteg, ki egészséges, ki harcképes, ki harcképtelen. Bálint, akinek nagy, szürke szakálla volt, a kastély udvarán sétált, teljesen egyedül. Fel-alá, fel-le. Egy fiatal hadnagy megszólította.

– Na, bácsi, magával mi van? Ki maga tulajdonképpen?

– Bálint Géza – válaszolta a szakállas közlegény.

– Kedves bácsi, hagyjuk az irodalmat. Engem az érdekel, hogy ki maga és mit csinál.

– Bálint Géza.

A hadnagy egy kézlegyintéssel magára hagyta Bálintot, aki tovább sétált: fel-alá, fel-le.

Egy órával később megszólította őt az ezredes.

– Ki maga és mit csinál, elvtárs?

– Bálint Géza vagyok, közvitéz, és fel-alá sétálok.

– Pontos válasz. Szóval maga Bálint Géza, az író? Mutassa az igazolványát.

Bálint megmutatta az igazolványát. A katonai igazolványát.

Az ezredes alaposan megnézte az igazolványt, és megnézte a szürke szakállas bácsit.

– Hm. Na, jöjjön velem.

Belekarolt Bálintba, és szinte magával

vonszolta az épületbe, és benyitott vele egy szobába.

– Ez az elvtárs, Bálint Géza, ittmarad, amíg visszajövök. Hozassatok hozzá egy borbélyt, aki megberetválja, és adjatok neki enni, amennyit akar, és azt, amit kíván, már tudniillik, ha valami olyasmit kíván, ami nekünk van. Üljön le, Bálint elvtárs, és ebben a szobában várjon meg.

Bálint megfürdött, aztán megberetválták, végül vacsorát kapott. Olyan nagy vacsorát, hogy nem tudta megenni. De a maradékot nem vitték ki.

– Jó lesz az éjjel is – mondta egy főhadnagy, és Bálint nem vitatkozott. Este tízkor lefeküdt egy díványra, és kabátjával betakarózott. Reggel ötkor fölébredt, megette a vacsoramaradékot, elszívott három-négy pipányi mahorkát, és aztán a szoba mennyezetét bámulta. Egyedül volt a szobában.

Reggel nyolc felé bejött az ezredes. Bálint talpra ugrott.

– Üdvözlöm, őrnagy elvtárs – mondotta az ezredes, és kezet nyújtott.

– Bocsánat, ezredes elvtárs, én közvitéz vagyok.

– Téved, őrnagy elvtárs. A szabó rögtön itt lesz... Aztán megreggelizünk, a többit majd meglátjuk.

Ezt a régi élményt élte újjá most Bálint, félig ébren, félig aludva.

– Őrnagyi ruhát, azaz tiszti ruhát kaptam, őrnagyi rangjelzéssel, és aztán . . .

Reggel fél nyolckor Balambér jött be (huszonkét éves kislány, aki borzasztóan igyekezett, hogy tekintélyt tartson, és nagyon szépen dolgozott). Megmosdatta, tetőtől talpig lesúrolta Bálintot, aztán reggelit hozott. Mint hónapok óta mindig, a reggelivel Bálint három újságot is kapott. *Népszabadság*-ot, *Magyar Nemzet*-et és *Népszavá*-t. Egy betűt sem olvasott, de az újságokat mindig odatették mellé. Reggeli után ismét maszszázst kapott (*ismét*, mert hónapokon át nem kapott), és pár lépést ismét sétált. Fél tízkor bejött Tündér Ilona, megvizsgálta Bálintot, és tanácsokat adott. A legutolsó napokban mindig ugyanazt: írjon valamit!

– De mit írjak, kedves Tündér elvtársnő?

– Mit, mit! Hát például megírhatná, hogy egy beteg az élet szeretetétől segítve felgyógyult.

– Betegségről soha, semmi körülmények között nem írnék. Betegről sem. Undorító dolgok.

– Én más véleményen vagyok, de ne vitatkozzunk. Nálunk az a szabály, hogy a betegnek mindig igaza van. Hát akkor . . . gondoljon ki maga valamit.

Délután két órakor ismét bejött Tündér Ilona, akit Bálint már nagyon várt.

– Tudja, mit gondoltam? Leírni egy húszéves fiú gondolatait, aki kétéves korában élte át 1945-öt. És az apjával beszélgetve kiderül, hogy jobban ismeri a felszabadulást, mint az apja. Nem frázisokból épített felszabadulást, hanem valódit. És vita közben kiderül, hogy a mai életet jobban ismeri, mint az apja. Túlzás? Lehet. De mindenesetre kisebb túlzás annál, amit annyiszor hallunk, hogy a fiatalság ilyen vagy olyan. Jó lesz?

– Nagyon jó – mondta lelkesen Tündér Ilona. – Gyorsírót tud szerezni?

– Talán. Telefonálok az *Élet és Irodalom*hoz. Azokat megkérem.

Másnap délelőtt bejött a gyorsírónő. Régi ismerős, kedves és okos lány. Bálint diktált neki, és ő leírta a diktált novellát. Másnapra legépírta, amit Bálint diktált, és felolvasta.

– Hm.

Bálint átvette a gépírásos kéziratot, és nagyon ügyesen, bal kezével és bal térdével összetépte. Aztán a paplan alá bújt. Nem volt hajlandó megmagyarázni, hogy miért járt el ilyen energikusan; nem volt hajlandó semmilyen kérdésre válaszolni.

Úgy látszik, a gyorsírónő panaszkodott. A főorvos és Tündér Ilona együtt jöttek be.

A főorvos nagyon komoly volt és nagyon barátságos.

– Nagyon örülök, kedves Bálint, hogy elkezdett dolgozni. Tehát már diktál. Nagyszerű! Most már csak az szükséges, hogy olvasson is. Azt is csak akarni kell. Akkor minden sikerülni fog.

Tündér Ilona megsimogatta Bálint arcát, és nagyon lelkes volt.

– Nagyon nagy dolog, kedves Bálint, hogy visszatér az életbe. És ebben egy pillanatig sem kételkedtem.

Bálint csodálkozva nézett két vendégére.

– Ezek gúnyt űznek belőlem – gondolta. – De ez nem lehet. Lehetetlen. Ezek nem űznek belőlem gúnyt. Ezek segíteni akarnak nekem. Hm. Mit válaszoljak nekik?

De válaszra nem volt szükség.

– Most magára hagyjuk, kedves Bálint, aludjon egy kicsit. Ebéd után aludni, nagyon egészséges. Holnapra pedig ismét bekérjük a gyorsírónőt. A lapok pedig mindennap maga mellett vannak. És ha jobb volna, ha jobbnak találja, akkor inkább könyvet olvasson. Majd megbeszéljük a dolgot, és amit akar, azt csináljuk. Tudja: a betegnek mindig igaza van.

Tündér Ilona még egyszer megsimogatta Bálint arcát, aztán mindketten elbúcsúztak.

Másnap reggel a gyorsírónő ismét eljött,

és egy szál rózsát hozott. Bálint ezt nagyon megköszönte, és nagyon barátságos volt, tüntetően barátságos a gyorsírónőhöz. Kávéval kínálta. Diktálni azonban nem volt hajlandó.

– Tudja, kedves, azt megtanultam, hogy egy írónál nem az a legnagyobb hiba, ha a keze béna. Az nagy baj, nagy baj, de nem a legnagyobb. A legnagyobb hiba, a legnagyobb baj, ha olyasmit ír, diktál, amihez nem ért, amit nem tud. Márpedig én ezt csináltam. Mikor erre rájöttem, a legokosabb, amit tehettem, az volt, hogy a kéziratot összetéptem. Majd, majd . . . Iszik még egy kávét?

X

Reggel Tündér Ilona bejött, és megmérte Bálint vérnyomását.

– Rendben van, Bálint elvtárs.

– Üljön le, nagyon kérem, Tündér Ilona.

– Csak nagyon kevés időm van. Bizonyára tudja, hogy nem maga az egyetlen betegünk.

– Tudom, Tündér elvtársnő. De nagyon fontos dolgokról akarok beszélni. Véleményét, tanácsát, segítségét kérni.

– Hm. Most, sajnos, nincs időm. De két óra után bejövök.

Bálint a mennyezetet nézte. Délelőtt többektől kapott virágot: rózsát, szegfűt és cserepes virágot. Nehezen múlt az idő. De elmúlt. Az ebéd jó volt, a kávé is jó volt, és végre két óra lett. Fél háromkor Tündér Ilona bejött.

– Na, mi baj, Géza bácsi?

– Baj? Hát van. Nézze, sehogy sem tudom megérteni, hogy mi van velem. Nálam előbb van november vége, mint november eleje. Huszonnyolcadika előbb van, mint elseje. Ez különben rossz vicc volna. De, sajnos, nálam nem vicc. Tovább: megmagyarázhatatlan dolgokat csinálok. Néhány hónappal ezelőtt felfedeztem minden ocsmányságot Erzsébet királynéról. Tudom, vagy úgy tudom, hogy II. József és Erzsébet királyné a két egyedüli, rokonszenvet érdemlő tagja a Habsburgháznak. No, és én mit csináltam? Józsefről, hál' istennek, hallgattam. Erzsébetről... Hm. Hát érthetetlenül csúnyákat meséltem mindenkinek, aki bejött a szobámba. Megvan magamról a véleményem. További: az Egyiptomi. Én adtam neki ezt a nevet, azért, mert az Egyiptomban dolgozó férjéhez ellátogatott. Apróság. De igazán érdekel, hogy azt mondom neki, nem tudom, miért neveztem így. Igazam van? Ért engem?

Tündér Ilona késett a válasszal. Aztán na-

gyon komolyan, nevetés, sőt, mosolygás nélkül válaszolt.

– Tudja, Bálint, ezek nem tragikus dolgok. De igaza van, minél előbb segíteni kell rajtuk, különben elszaporodnak, és súlyosakká lesznek. Természetesen tudom, hogy kell segíteni. Meg kell tanulnia írni és olvasni. Az a legjobb gyógymód.

Most Bálint késett a válasszal.

– Rendben van – félig. Írni hajlandó vagyok megtanulni. De olvasni nem.

– Nem egészen értem, de hát kezdjük így. Megtanul írni a bal kezével. Sári néninek, akitől igazán megható, hogy mindennap újságokat, kávét és gyümölcsöt hoz magának, Sári néninek megmondom, mire van szüksége az írnitanuláshoz, és ő bizonnyal mindent elhoz. Nos, minden jót, Géza bácsi.

Géza megint egyedül maradt, és azon gondolkozott: hogyan tanult meg írni – először. Hm. Az elemiben – amit népiskolának hívnak – az első elemiben Török, nem, Törös, igen, Törös Sándor volt a tanítója. Igen, a jó ivó Törös Sándor.

– Emlékszem rá, le tudnám rajzolni. Hm. Márciusban, amikor éppen betöltöttem a hatodik évemet, úgy tizenharmadikán vagy tizenkettedikén kihirdette nekünk, hogy elemi iskolánk – vagy ahogy ő mondta: intézetünk – megünnepli március tizenötödikét. Elren-

delte, hogy másnapra mindenki öltözzön a legjobb ruhájába, majd mindenkit megnéz, hogy hogy van fölöltözve. Akinek nincs megfelelő ruhája, annak nem kell eljönnie az ünnepélyre. Nem kell és nem szabad.

Bálint sokáig gondolkozott. Vitatkozott önmagával arról, hogy ő föl volt-e háborodva azon az intézkedésen, vagy meg volt elégedve Törös előírásaival.

– Azt hiszem, meg voltam elégedve. Minek kell annak ünnepelni – gondoltam –, akinek nincs megfelelő ruhája. Nekem volt. Két jó ruhám is volt, és két pár jó cipőm. Március tizenötödike. Nem nagyon tudtam, hogy mit jelent, de azt már megmondták nekem otthon, megmondta az édesanyám, hogy Petőfi Sándor a nap hőse. Petőfiről tudtam, hogy költő – persze, nem egészen tudtam, hogy mit jelent az, hogy Petőfi költő, de... nekünk volt egy könyvünk, egy vörös könyvünk, nagyon vastag vászonkönyv, amin egy

szobor volt látható, és rá volt írva a vászonkötésű könyvre, hogy ára: egy forint. Ez volt az előzménye az első hazafias ünnepnek, amelyen részt vettem. A legjobbik ruhámban és a legjobb cipőmben.

Délután három vendég jött, három asszony, akik ugyanabban az utcában laknak, ahol Bálint, a Virányos úton. Virágot hoztak. Az egyik kifejtette: azért jöttünk, mert hallottuk, hogy *gyöngélkedik.* Aztán még sok mindenről beszéltek, közös ismerősökről, és minden témának ez volt a zárószava: Bálint elvtárs gyöngélkedik. Vagy két órán át tartott a látogatás.

Besötétedett, de Bálint nem gyújtott világot. Csak vacsorához.

Reggel Sári kávét, gyümölcsöt és újságokat hozott. Tündér Ilona érte küldött. Mikor Sári visszajött, megígérte Bálintnak, hogy az írnitanuláshoz szükséges dolgokat beszerzi. Még ma. Még ebéd előtt.

Délfelé valami táblát hozott, amin valamennyi betű, a kis és nagy ábécé írott formájában volt látható. Hozott azonkívül egy nagy és egy kis füzetet és három ceruzát. Azokat gondosan meghegyezte.

Bálint másnap reggel, két ápolónővér segítségével, kiült az ágyból, és a nővérek egy apró asztalt tettek elébe. És kirakták elé a füzeteket, a ceruzákat, és az ijesztően komoly,

kemény papírlapot a kicsi és nagy írott ábécével.

Bálint mélységeset sóhajtott, és munkának állott. Bal kezében fogva az egyik ceruzát, a kis füzetbe leírta vagy tízszer a kis a-t és a kis b-t, aztán a nagyot.

a a a a a – A A A A A

– Gyerünk tovább!

b b b b b – B B B B B

Tizenegy órára az e-betűig tudta az ábécét. Leírni. Nem éppen szépen, de hát a fontos, hogy tudta.

Vendég érkezett. Bálint nagyon örült. Kun Béláné látogatta meg pár percre. Orvossal volt dolga, és ez alkalommal megnézte, hogy mit csinál Bálint.

– Igazán nagyon jól néz ki, kedves Bálint. Rendben lesz minden. Biztos vagyok benne, hogy rövidesen rendben lesz.

Bálint látta, hogy Kunné éppoly szép, mint fiatal korában volt. De nem tudta ezt megmondani. Ha egy ilyen öreg roncs mondja ezt meg, az inkább sértés, mint bók. Mint igazság.

Bálint savanyú lett. Szégyellte magát, hogy gyáva szépet mondani. Szép igazságot.

Nyolc-tíz perc múlva Kunné elbúcsúzott.

Amikor elment, Bálint a fiatal, húsz-egynéhány éves, mindenesetre harmincnál jóval kevesebb, Kun Bélánéra gondolt. Látta maga

előtt és hallotta a hangját. Gyönyörű hangja van! Milyen különös, hogy nemcsak a hangot hallja Bálint, de a fiatal asszonyt is látja. Szép, harcos, szenvedésteli harcos élet volt. Szép az élet.

XI

Késő éjjel vagy kora hajnalban Bálint fölébredt. Pontosan tudta, hogy mit álmodott. Vagy talán csak az álom egy részét, Auschwitz. Ezt ő sohasem látta, nem láthatta, mert a 4. Ukrán Hadsereg-csoport Auschwitztól délre harcolt, és délebbre harcolt a 2. Ukrán Hadsereg-csoport is, amelyekben ő szolgált. De most pontosan tudta, hogy Auschwitzot látja. Egy kislány – gimnazista lány – fekete hajú kislány, egy szőke hajú, aranyhajú gyereket, egy tizenhat-tizenhét éves fekete hajú lány egy három, három és fél éves gyereket vezetett. Látszik, hogy nagyon szeretik egymást. És aztán... SS-legények, parancsnokuk utasítására, a két gyereket elválasztották egymástól. A kicsi sírt. A nagy összeszorította a száját.

– Igen, erre emlékszem.

Megnézte az órát. Négy óra öt perc.

Csöngetett. Menyasszony – az ezt a nevet viselő kis nővér – bejött.

– Mi az, mi baj van, Géza bácsi?

– Baj nincs, de pokolian éhes vagyok. Nem ebédeltem és nem vacsoráztam.

– Na, hallja! Ilyeneket csinál!? Hát hol szerezzek most magának ennivalót? Minden zárva van.

– Baj. Hát akkor semmit sem kérek.

A Menyasszony kiment.

Bálint becsukta a szemét.

Goda Gábor az nem Goda Géza. Apa és fiú. Goda Géza jó barátja volt Ady Endrének. Én Adyval csak egyszer beszéltem. A New York-palotában, a New York-kávéházban.

A New Yorkban ültünk és vitatkoztunk. A szokott társaságunk. A szomszéd asztalnál Krúdy Gyula ült – aludt. Egyszerre fölriadt. Megdörzsölte a szemét. Ásított és ránk kiabált.

– Ezek a taknyos Ady-tanítványok még aludni sem hagyják az embert!

Büszkék voltunk! Mert bár taknyosoknak tituláltak minket, ugyanakkor Ady-növendékeknek. És ez nem csekélység.

(Néhány lépésnyire attól a helytől, ahol esténként Krúdy bóbiskolt, a kávéház falán egy kép, pontosabban egy karikatúra lóg. A karikatúra Bálint Gézát ábrázolja.)

Hangos nevetés.

– Ha nekem valaki akkor azt jövendölte volna, hogy 1945-ben katonai parancsnoka leszek a New York-épületnek és a szomszédos Athenaeumnak – szavamra mondom, megsértődtem volna, hogy ilyen buta vicceket jövendölnek nekem. Pedig . . .

Egy túlzsúfolt villamosra kapaszkodott föl Bálint. Moszkvai villamosra. És . . .

– Kun elvtárs, maga villamoson jár, és méghozzá ilyen villamoson? A többiek autón járnak.

– Nem én vagyok Moszkvában az egyetlen ember, aki villamoson jár.

– Mégis lehetetlen . . . A szerénységnek is van határa. Kell, hogy legyen.

– Bálint elvtárs, a naivságnak – a naivságnál erősebb szót is mondhatnék –, a naivságnak is kell, hogy határa legyen.

Bálint csak pár percig aludt. A Menyasszony fölébresztette, anélkül hogy akarta volna. Vacsorát hozott be: túrót tejfellel és vajas kenyeret.

– Én fogom megetetni, mert biztosan kidöntené.

Bálint jóízűen evett. Aztán elaludt.

Még többé-kevésbé aludt, mikor Orosz Erzsi megmosdatta, és lemosta az egész testét. És többé-kevésbé aludt akkor is, mikor

reggelizett. Aztán lassan fölébredt. Tündér Ilona jött be.

– Mondja, drága – így Bálint –, ugye, maga Auschwitzban volt?

– Igen, ezt már elmeséltette velem háromszor, négyszer.

– És egy háromesztendős unokahúgát, egy aranyhajú csöppséget elválasztották magától.

Mintha Tündér Ilona elpirult volna. Hosszan késett a válasszal.

– Igen – mondotta. – Ezt is elmeséltem már egypárszor.

– Bocsásson meg. Hát akkor jól emlékeztem. Rettenetes álom volt.

– Csendesen, Bálint elvtárs – mondotta Tündér Ilona. – Csendesen és nyugodtan. Minden rendben van, vagy rendben lesz. Csak nyugodtan, nyugodtan.

Délelőtt vendég jött: Jász Dezső, akinek vitézi tetteiről Bálint már régen szeretett volna hőskölteményt írni. Érdekes, hogy aki nem ismeri, aki csak látja, fiatal embernek gondolja és valami tanárnak vagy újságírónak. El se képzelné, hogy végigverekedte, bátran és nagy tudással Európa nagy sor szabadságharcát.

– Dezső!

Bálint közel volt a síráshoz. De Jász, mintha Tündér Ilonát idézné: – Csendesen, Géza, csendesen, nyugodtan.

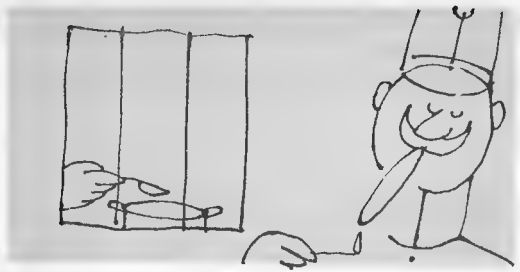

És öt-hat perc múlva már nyugodtan beszélgettek.

– Tudod, annyiszor jut eszembe, mikor ételt hoztál be a rendőrségi fogdába, ahol eldugva tartottak. És ... Azt hiszem, az életemet mentetted meg.

– Mindig erről beszélsz, Géza. Ahelyett hogy a javamra írnád, hogy akkor az egész család vacsoráját bevittem neked, és te megetted. Hogy az életedet mentettem meg, az nem biztos. De hogy te megetted három személy vacsoráját, az biztos. Hát erről beszéljünk.

Jász felkereste Tündér Ilonát. Ő biztosan tudja, mi van Bálinttal. Tudta.

– Nézze, egy agyvérzés komoly dolog. Kétszer is azt hittük, hogy ... Szóval, kétszer nagyon nehéz volt a helyzet. Most sokkal jobb vagy legalábbis jobb lehetne. Nem akarok goromba lenni, de sajnos, Bálint gyáva. Ha lábra állítjuk, megijed. Menni egypár

lépést mer csak, sokkal kevesebbet, mint amennyit bírna – ha merne. Persze, akkor is lennének még némi – némi – nehézségek. Mondom, nem tréfa egy agyvérzés. De bizonyosan hasznos lenne, ha maguk, a barátai, abban az irányban befolyásolnák Bálintot, hogy legyen bátrabb. És talán minket, orvosait is befolyásolhatnának, hogy legyünk bátrabbak és keményebbek. És akkor nem bánnánk úgy Bálinttal, mint egy szülőasszonnyal.

Jász fölkereste a Kútvölgyi úti kórház igazgatóját is, régi ismerősét. Meglepő, hogy a hatalmas kórház minden betegét ismerte, és mindenkiről tudta, hogy mi a baja, hogy lehet, hogyan kell segíteni rajta.

– Hát tudja, Jász elvtárs, azt hiszem, a kommunistára kell hatni, a bátorságára. És talán az íróra is: fölkelteni a hiúságát és az életkedvét. Hogy mit jelent az életkedv...

Vagy egy negyedóráig beszélgetett Jásszal, aki a Kútvölgyi-kórházból végigtelefonálta Bálint egy egész sor barátját.

– Hát akkor este nyolc órakor találkozunk az újságíróknál.

Jász, Mándi Krisztina kíséretében, pár perccel nyolc óra előtt, befutott az újságírók vendéglőjébe. Krisztinát a pincérek (és a törzsvendégek nagy többsége) maguk közt csak a Szépasszonynak nevezték. Akikre Jászék vártak, egy kis késéssel érkeztek. Jász ezt a katonátlan magatartást kivételesen megbocsátotta: tudta, hogy akikkel találkozni fog, azok kivétel nélkül délután vagy estefelé előadást tartanak. Kilenckor valamennyien együtt voltak: Tolnai Gábor és Tolnainé, Király István, Barabás Tibor és Lengyel József.

– Akik ezt a jól megterített asztalt és jó étvágyú vendégeit látják, aligha hiszik, hogy a Kútvölgyi-kórház 339-es szobájában vagyunk. Egyelőre azonban együnk.

Fél tíz után Jász előadta a tervét, amiért a „fiúkat" idecsődítette.

– Szóval, hatnunk kell a kommunistára: legyen bátor. És hatni kell az íróra. Sikereket szervezünk, és a siker nemcsak örömet hoz, hanem – mivel evés közben jön meg az ember étvágya – mindig több kell, több és több siker, és Bálint dolgozni fog. Különben is tudjuk, hogy hiú. Nos, most a hiúságát fölhasználjuk, mint orvosságot.

Valamennyien egyetértettek. Tolnai papírt szerzett és ceruzát, és írt.

– Interjút csinál Bálinttal az *Élet és Irodalom* és a *Magyar Nemzet*. Cikket ír a *Népszabadság*, a *Népszava*, a *Kortárs*, az *Új Irás*, az *Ország-Világ* és a *Tükör*. Aztán természetesen néhány vidéki lap. Interjút csinál a rádió és a televízió.

Nehéz elhinni, hogy ennyi irodalmár minden vita nélkül egyetértett. Csak, persze, ittott megtoldották az eredeti indítványt.

A két nő, Tolnainé és Mándi Krisztina, mialatt a férfiak hihetetlen egyhangúsággal állapították meg a terveket, valami újat és meglepőt gondolt ki. Megrendeltek a pincérnél három adag gulyást, két deci bort és egy üveg Parádi vizet.

– Kinek az? – csodálkozott Jász.

– Kinek? – válaszolta majdnem megsértődve Tolnainé. – Hát Bálintnak.

– Bálintnak? Gulyást?

– Nagyon szereti a gulyást – mondotta Mándi Krisztina nagyon komolyan.

– Na! Szégyellem, hogy nekem ez nem jutott eszembe, és most még mondja valaki, hogy az írók nem szeretik egymást. Hogy segítenek egymáson! A frontkatonák, majdnem egy szálig, szentimentálisak. Nagyon. Na, most maguk is, lányok, majdnem katonák. Nem túlzok. Most majdnem olyanok vagytok, mint a frontkatonák.

Felosztották a szerepeket, a feladatokat.

Másnap reggel Tolnai és Király fölmentek az Írószövetségbe és megbeszélték Kiss Tibornéval a teendőket. Kissné egész csomó munkát magára vállalt. Délután Király telefonon ellenőrizte, ki hogyan teljesítette a vállalt munkát. Ki ment föl a *Népszabadság*hoz, ki a *Magyar Nemzet*-hez, ki a rádióhoz és a televízióhoz. Érthetetlen: mindenki pontos volt.

Két nap múlva Bálintot meginterjúvolta az *Élet és Irodalom* részére Katona Éva. Cikket írt róla a *Tükör*. Három nap múlva. A *Magyar Nemzet* két cikket rendelt. A rádió, a televízió . . .

Egy hét alatt négy fényképész csinált Bálintról fényképet. Három rajzoló portrét. A *Népszabadság*-ban írandó kritikát egy nagy tekintélyű kritikus vállalta. Pótlólag besorolták a *Kritika* című folyóiratot, amely két kritikát is vállalt. Ugyancsak pótlólag telefonáltak Hegedüs Gézának, aki három cikk megírását és elhelyezését vállalta.

Két nap múlva Tolnai Gábor levelet írt a Nobel-díjas Quasimodónak. A levelet és Bálint egyik könyvét, ami épp akkor jelent meg francia fordításban, légipostával útnak indította Itália felé. Egy másik levelet írt Párizsba. A német sajtót Jász vállalta, a cseh, lengyel, román és bolgár sajtót felosztották.

A szovjet sajtót a TASZSZ budapesti képviselője.

Három hét múlva, mikor Jász búcsúzni ment Bálinthoz – utazik vissza Berlinbe –, a beteget nagyon jó hangulatban találta.

– Tudod, egész más az irodalmi élet, mint ahogy elképzelik, és őszinte leszek, mint ahogy én is elképzeltem. Én azt hittem, hogy aki gyenge, abba belerúgnak. Óriási tévedés. Mikor munkaképes voltam, és jó összeköttetéseim voltak sajtóval, kiadókkal, akkor mindig volt bajom, hol ezzel a kiadóval, hol azzal az újsággal... És most?! Nem fogod elhinni, nem akarlak mindennel untatni, de ma délelőtt itt volt a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója, Jászberényi, és olyan szerződést ajánlott, amilyenről álmodni sem mertem, és tegnap a Prágai Állami Könyvkiadó három könyvem új kiadását kötötte le. És nézd, milyen kedves levelezőlapot írt Quasimodo. Azt közli velem, hogy egy nagyon elismerő kritikát írt rólam, és az már nyomdában van. Nekem ugyan mondhatja bárki, hogy az írók nem szeretik egymást – hazudik, rágalmaz, aki ezt mondja. Egészen megjött az életkedvem és a munkakedvem. Azt hiszem, még olvasni is megtanulok. És ha nem is olvasni, de írni bal kézzel, jól írni, egészen bizonyosan.

Bálint jókedvű volt. Tréfált. Mikor Quasimodo kritikája megjelent olaszul, és aztán magyar fordításban is hozta a *Nagyvilág* című folyóirat, ezt a magyar példányt megmutatta fűnek-fának, és nem vette észre, hogy az másokat kevésbé érdekel, mint őt, és azt se vette észre, hogy nem éppen mindenki örül.

A Szépirodalmi Könyvkiadótól Lugosi Erzsi előleget hozott új regényére, és ő hiába erősködött, hogy szó sincs új regényről, és ebben az életben már aligha lesz, Lugosi Erzsi erélyes volt, és rátukmálta az előleget.

Szóval, Bálint jókedvű volt. Eleinte úgy tudta, hogy csak napokon át, legfeljebb hetcken át tartott a jókedve, míg egyszer Mária Terézia elárulta a naptár dolgait. Egészen váratlanul azt kérdezte Bálinttól, hogy mit csinál karácsony este.

– Hány hónap múlva lesz karácsony? Vagy hány hét múlva?

– Hány hét múlva? Holnapután.

– Persze, persze.

Ez este tíz felé történt. Altatót kért és kapott. Rövidesen elaludt. Mikor álmodni kezdett, illetve mikor olyat álmodott, hogy arra fölébredése után is emlékezett – reggel volt.

A Bécsből Varsón át Moszkvába tartó vo-

nat – tizenkét harmadosztályú személykocsi – lassan, hosszú ácsorgással haladt célja felé. Nagyon különböző sorsú embereket vitt Moszkva felé: volt orosz cári katonákat, akik hat-nyolc esztendőn át voltak hadifoglyok, vagy középkorú, vagy már öregedő embereket, aztán a fehér hadsereg néhány katonáját, akik amnesztiát kértek és kaptak, és most boldogan és izgatottan utaznak hazafelé. És ötven-hatvan magyar emigránst, akiket kiutasítottak Ausztriából, és sehova Nyugaton nem engedtek be, és akiknek Moszkva új otthont ad. Bécstől Moszkváig nyolc napig tartott az út.

– Moszkva!

Megérkeztek. Kíváncsian bámulták a jövevények az új világot, azok, akik harcoltak ellene, és azok, akik harcoltak érte.

Bálint lassan, elgondolkozva szállt le a vonatból, és nem tudta, most mi a teendője. Majd, majd ... És egyszerre a nevét hallja kiáltani.

– Bálint Géza! Bálint elvtárs!

Egy középmagas vagy talán inkább kissé alacsony fiatalember kereste Bálintot. Várta.

– Melyek a maga csomagjai, Bálint elvtárs?

Igen egyszerűen volt felöltözve, mintha a ruhája egy kissé szűk lenne. De a keze vasból van. Bálintnak csak egy kofferje volt, de az tízet fölemelt volna. Bálint szégyellte magát, hogy mint egy nagyurat kiszolgálják. De a barátságos moszkvai magyar nem engedett, vitte a csomagot.

– Legalább a nevét, mondja meg, elvtárs.

– Zalka Máténak hívnak.

Mikor már a lovas kocsiban ültek – egyfogatúban –, Bálint tovább érdeklődött.

– És mi az elvtárs foglalkozása?

– Hát, a hivatásomat kérdi? Ha éppen érdekli... az első lovas-hadosztály komisszárja vagyok. Csak a maga tiszteletére öltöztem civilbe. Tudja, én olvastam egypár novelláját. És tudja, én is írok. Én is novellákat. Majd megmutatom őket.

Az egyfogatú lassan döcögött, és Bálint fölébredt. Azon törte a fejét, hogy *mikor* volt ez a találkozó, mikor érkezett ő először Moszkvába. Ezerkilencszázhuszonnégyben? Ezerkilencszázhuszonötben? Ezerkilencszázhuszonkettőben? Megsimogatta a fejét, majd

a homlokára ütött – hiába. Az évszám nem jutott eszébe.

– Hát mi történt velem? A számokkal eddig nem volt bajom. Azazhogy ezelőtt két vagy három hónappal, vagy nem tudom mikor, arra gondoltam, hogy díszőrséget állok Lunacsarszkij koporsójánál, és nem tudtam, hogy az tizennyolc vagy huszonnyolc év előtt történt, és – most sem tudom.

A számok, a számok... A budapesti István úti gimnáziumban a matematikatanár azt jövendölte neki, hogy kitűnő matematikus lesz. Hát a jövendölés... Nem lett belőle se kitűnő, se rossz matematikus. De hogy az egyszerű számokat is elfelejtse... Borzasztó!

– Ellenőrzöm magamat. Biztos módszer. Fejben kiszámítom, hogy – mondjuk 167-nek mennyi a köbje. Egyszerű feladat. Tehát a 167-nek köbje...

Bálint kiszámította a 167 köbjét, és amikor megkapta a számot, másodszor is kiszámította. Másodszor egészen más eredményt kapott, mint először. És amikor harmadszor számította ki, megint más eredményt kapott. Az első eredmény óriási szám volt. A második kicsi. A harmadik közepes.

– Hát ez baj!

Megnézte az órát: négy óra huszonkettő. Hajnal. Rövid habozás után megnyomta a csengőt. Mária Terézia jött be.

– Mi a baj, Géza bácsi?

– Kedves Mária Terézia, legyen szíves, és mondja meg, mennyi 167-nek a köbje.

Mária Terézia csodálkozva, egy kis ijedtséggel nézett Bálintra.

– Szomjas, Géza bácsi?

– Nem. Dehogy. De ha segítene kiszámítani . . .

Mária Terézia egy hőmérőt tett Bálint hóna alá, és leült az ágy szélére, nehogy a beteg, kedvenc szokása szerint, kidobja a hőmérőt. Hét-nyolc perc múlva kivette Bálint hóna alól a hőmérőt, és csodálkozva kiáltott föl:

– Normális. Harminchat hat.

– Lázam van? – érdeklődött Bálint.

Mária Terézia egy pohár ásványvizet adott neki. Bálint nem akart és nem volt hajlandó inni.

– Oltsa el a lámpát, és próbáljon aludni, Géza bácsi.

Bálint egyedül maradt a sötétben.

– Remélem, Mária Terézia nem vette észre, hogy . . . hogy bolond vagyok. Eddig csak a neveket felejtetten el, és most . . . most már a számokat is. Borzasztó!

Sokáig gondolkozott, törte magát, és a végén megállapodásra jutott az önmagával folytatott vitában.

– Nem fogom beismerni a helyzetet.

Ameddig csak lehetséges, le fogom tagadni. Igen. Tündér Ilonának mindent meg szoktam mondani, de ezt neki sem mondom meg. Víg leszek! Ők – az orvosok és az ápolók – tudják a vígat játszani, hát én is tudom. Igen.

Egy darabig hánykolódott, és aztán: a fronton volt, a Don mellett, Urivtól északra, valahol Ticsiha közelében. Egy ágyútölcsérben ült fiával, a főhadnaggyal. Körülöttük hatalmas hó.

– De apa, te mindig, szinte mindennap azt magyaráztad nekem, hogy milyen jó nép a magyar. És most . . .

– Most, remélem, már nem is kell ezt magyarázni. A magyar szerencsétlen, de nagyszerű nép. Nagyszerű magyar fiúkkal beszéltünk. Meglátod, majd velük együtt harcolunk Magyarország felszabadításáért.

– Apa, te mindig gyógyíthatatlan optimista voltál. Naiv vagy.

– Igen. Mikor fejlövéssel feküdtél Moszkvában, akkor is elhittem, hogy meggyógyulsz, és hogy még együtt fogunk verekedni.

Fütyölt a szél. Nem a harctéren és nem is a Szovjetunióban, hanem Bécsben, Hitzingben. Bálintnak nem volt pénze villamosra. Gyalog tartott Haász Árpádékhoz. Mikor megérkezett, Haászné – az Emmi, a matematikus – vacsorát főzött. Paprikás krumplit. Mikor Árpád megjött, nekiláttak. Ő – Bálint

– három tányérral evett meg, és aztán kenyér segítségével kinyalta a fazekat.

– Ha tudnának villamosra pénzt adni, akkor igazán csodálatos estém van – gondolta.

Bálint fölébredt. Félig-meddig emlékezett a legutolsó álmára.

– Hm. És most nemcsak én fekszem kórházban, hanem . . . Haász Árpád a mellettem levő kórházszobában fekszik. Azt hiszem, ugyanaz a baja van, mint nekem. Igen. A 340-es számú szobában fekszik.

Reggel fél nyolckor Orosz Erzsi jött be.

– Jó reggelt, Géza bácsi! Remélem, kellemes éjszakája volt. Most meg fogunk fürdeni. Bekísérem a fürdőszobába.

Fürdés után vendéget kapott. Egy írót, akit csak látásból ismert, akinek nevét nem tudta Bálint, és azt sem tudta, hogy mit ír. Nagyon kedves volt és nagyon bőbeszédű. Aztán . . .

– Tudja, kedves Bálint . . . Hm. Magának nagyobb pénzt adott a Szépirodalmi Kiadó. Én viszont pillanatnyilag nehézségekkel küzdök. Amíg az új regényemet befejezem. Biztos vagyok benne, hogy örömmel segítségemre lesz.

– Nyissa ki az éjjeliszekrényem fiókját.

Nem tudom, mennyi van a borítékban, nem számoltam meg. Tessék.

Mikor az író elment, Vitéz jött be. A szoba ablakához vezette Bálintot. Az ablakon át a Gellérthegyig látni. Gellérthegy! Ifjúkori szerelem. Ilona!

– Én nem a Gellérthegyet akarom látni! Hanem a New York-palotát és az Athenaeumot. Az István úti gimnáziumot. Maga nem tudja, hogy ez volt az élet?

XIV

Szinte mindennap, ma is, hajnali négy órakor ébredt. Arra gondolt, hogy mikor Vorosilov marsall Pesten dolgozott, néhányszor el kellett kísérnie az angol vagy az amerikai katonai bizottsághoz, ebédre vagy vacsorára. Akkor a sofőr kiszámította, hogy melyik úton

és milyen gyorsan kell mennie: ha délután hatra voltak híva, akkor hat előtt három perccel érkeztek. Ha este kilencre, akkor kilenc előtt három perccel. Most majd ilyen pontosan ébredt: négykor.

– Mit is álmodtam, ami olyan... nyomasztó? Talán. Bizonyosan. És örvendetes is, boldogító is. Hát...

Igen. Erenburg Koppenhágában előadást tartott, és az előadás után Andersen Nexőnél vacsorázott. Vacsora közben sok minden szóba került. Erenburg, csak úgy, odavetve, megjegyezte:

– Bálint Géza is nehéz helyzetben van most. Nagyon sok ismerőséről és barátjáról azt állítják... hogy... hát ahogy mondják: a nép ellenségei.

Andersen Nexő sürgető kérdéseire Erenburg a lehető legnagyobb pontossággal elmondta, hogy mit jelent ez. Nem a sajtóban, hanem az életben.

Mikor a vendég tizenkettő után elment, Andersen Nexő íróasztalhoz ült, és levelet írt Romain Rolland-nak. Arra kérte a nagy francia írót, hogy írjon Moszkvába, valamelyik vezetőnek... Kérje meg azt a vezetőt, hogy vegye védelmébe Bálint Gézát.

Bálintnak szerencséje volt. Nexőnek az volt a terve, hogy nyolc nap múlva Moszkvába utazik. Ezt a tervét Erenburg látogatása

után megváltoztatta: elhatározta, hogy négy nap múlva indul. Ha valamit Nexő a fejébe vett, azt végrehajtotta. Mikor Moszkvába érkezett, interjút adott a *Vecsernaja Moszkva* című újságnak. Készségesen beszámolt utazása céljairól. Elmondotta, hogy milyen irodalmi és milyen társadalmi feladatai vannak, és a többi közt ezt mondotta: örvendek, hogy találkozni fogok, régi, kedves barátommal, Bálint Gézával.

Moszkvába érkezte után Andersen Nexő meglátogatta Bálintot. Okos ember! Tudta, mit jelent az, hogy – tíz év óta először – Bálint nem várja a vasútnál. Négyszemközt egy jó órán át beszélgettek. Másnap reggel Nexő kihallgatást kért a párt központi titkársága egyik tagjánál. Azzal is hosszasan beszélt. Most egyszer nem a kis író beszélt a nagyról, hanem a nagy író igyekezett feldicsérni a kicsit. És ha ő valakit dicsérni akar – tudja, hogy mi a felsőfok.

Négy-öt nap múlva Andersen Nexő elutazott a Krímbe. Fényképészek és újságírók kísérték ki az állomásra – és Bálint Géza. Andersen Nexő tüntetően megölelte és megcsókolta – a fényképészek számára.

Bálint most újból átélte azokat a napokat. Nagyokat sóhajtott. Igyekezett másra gondolni, de nem nagyon ment.

Délelőtt ismét írni tanult. Mikor az ábécét

megtanulta z-ig, kiderült, hogy a h-át, az m-et és a t-ét elfelejtette. Most ezeket ismételgette. Aztán eszébe jutott, hogy tegnap a főorvosnak megígérte, hogy igyekezni fog megtanulni olvasni.

– Hát az könnyelmű ígéret volt! De... kényszerhelyzet. Nehogy a főorvos észrevegye, hogy számolni is elfelejtettem.

Tegnap megkérte Sárit, hogy hozzon be néhány könyvet. Nem tudja, miért – verseket kért. Sári hét-nyolc könyvet hozott. Bálint csengetett. Balambér jött be, aki tiltakozott az ellen, hogy Bálint Balambérnak szólítja. A Lencsi nevet választotta.

– Hát... Különben azért kértem, kedves hogy is? Na, jó, Lencsi! Hát arra kérem, kedves Lencsi, hogy ezeknek a könyveknek a címét... Nem! Elég, ha a szerzők neveit fölolvassa.

Költők, verseskönyvek, amiket Sári találomra összeszedett. A sorrend szerint, ahogy Lencsi olvasta: Johannes R. Becher, Garai Gábor, Ady Endre, Váci Mihály, Illyés Gyula, Simon István, Fodor József és Petőfi Sándor.

– Elég lesz? – kérdi Lencsi.

– Azt hiszem.

Most Johannes R. Becherre gondolt. Hansra. Ezerkilencszázharminchárom. Biztosan ezerkilencszázharminchárom januárjában tör-

tént. Motorkerékpáron (Becher vezetett, ő meg mögötte ült) Berlinből Hamburgba utaztak. Ahogy megérkeztek, értesültek: Hitler lett a német birodalom kancellárja. Este érkeztek, és bár Becher nagyon fáradt volt, még az éjjel indultak vissza Berlinbe . . .

Heteken át sikerült Bálintnak eltitkolnia rettenetes tudatlanságát. És közben lépéseket tett, hogy egy Balaton melletti szanatóriumba küldjék. Ez most már a második dolog volt, amit eltitkolt Tündér Ilona előtt.

Nem sokáig. Pár napos aknamunka után Tündér Ilonától tudta meg, hogy kérését teljesítik: egy Balaton melletti szívszanatóriumban szobát kapott.

Tündér Ilonának nem nagyon tetszett a dolog. Attól tartott, hogy megszakad Bálint rendszeres kezelése.

– Talán nem vagyok igazságtalan, ha azt állítom, vagy legalábbis célzok arra, hogy maga kissé szeszélyes és türelmetlen. Reméljük, nem lesz baj. Reméljük.

A főorvos valamivel keményebben fogalmazott.

– Hát . . . talán nem csinál bolondot. Talán.

Az igazgató még keményebben.

– Mi majd egy esztendeig igyekeztünk

magát meggyógyítani. Talpra állítani. Magának sikerülhet két-három hét alatt mindent elrontani.

Bálint most szerelmes volt a Balatonba. Ő előbb látta az Északi-Jeges-tengert, mint a Balatont. De most, most . . . Már álmodott is a Balatonról. Néha eszébe jutott még most is, hogy nem a Balaton után vágyik, hanem a kórházat akarja otthagyni, a kórházból akar megmenekülni, nehogy megkérdezzék, hogy tud-e már olvasni.

A Balaton. Kisfaludy.

Igyekezett még egy csomó költőt, írót, művészt találni, akik a Balatonhoz vonzzák, de senki sem jutott eszébe. Mindegy. Balaton.

Egy mentőkocsin utazott a szanatóriumba.

Az úton, egy kényelmes fekvőhelyen kinyújtózkodva, elaludt.

Tizenhat éves volt, és a Zöldvadászban

volt látogatóban osztálytársánál. A híres, sokat dicsért és sokat szidott munkás-vendéglőben voltak. A vezető – Völgyesi Adolf – nagyon lelkes volt: vasassztrájk! Sztrájktanya.

Valaki beszélt. Nem vasas, hanem építőmunkás, de a vasasok nagyon lelkesen fogadták: Bokányi Dezső. Csodálatos hangja volt. Erős, szép ... Százak, talán ezrek némán hallgatták. Időnként tapsoltak, éljeneztek. Mikor kiáltottak, Bálint a százakat ezreknek látta; az ezreket végtelen tömegnek.

Völgyesi bácsi virslit és sört adott fia barátainak, de a barátok közül egy – Bálint Géza – ez egyszer, talán először életében, nem a virsli után érdeklődött, hanem a szónokot hallgatta.

– Mi az, Géza, nem eszel?

– Mondja, Völgyesi bácsi, a sztrájkolók mind kapnak enni?

– Hát ... Tudod, Géza, ismersz, valamicskét csinálok, hogy ne éhezzenek. Nehéz dolog. Majd amikor ti nagyok lesztek, talán könnyebb lesz.

És Völgyesi bácsi nagy, kemény kezével megsimogatta Bálint Géza fejét.

– Megérkeztünk, Bálint elvtárs. Itt vagyunk a Balatonnál. A szanatóriumnál. Szép volt az út? – kérdezte a sofőr.

– Nagyon szép – felelte Bálint.

A Balaton. A Balaton.

Bálint nem látta – szobájának ablaka nem arra nyílott –, de hallotta a Balaton mormolását, zúgását. Olyan furcsa volt a Balaton zúgását hallgatni és élvezni. A szoba – bárhogy szellőztetik – rossz szagú. Dohos. Bálint megpróbálta, talán lehet a rossz szagról megfeledkezni a Balaton zúgását hallva, hallgatva. – Nem sikerült. És még valami különösen zavaró volt. Mikor Pesten, a 339-es szobában evett, hónapokon át semmi íze sem volt az ételnek. A húsnak ugyanaz volt az íze, mint a krumplinak, az almakompótnak ugyanaz, mint a spenótnak. De ez csak pár hónapig tartott. Aztán az étel, amit Mária, az ebéddiktátor ajánlott, ízt kapott. A hús húsízt, a mákostészta mákostészt-ízt. Különös volt ez, de ahhoz, ami jó, könnyű hozzászokni. És most, megint, semmi íze sem volt annak, amit enni kapott Bálint. A nővérek etetni akarták, mint egy gyereket vagy nyomorékot. Ez érthetően fokozta az ételek íztelenségét.

Ha egy nép elveszít egy harcot, mindig sikerül valakit találnia, aki mindenért bűnös, aki okozója és szervezője volt a vereségnek. Hát így van ez akkor is, ha nem egy nép

harcol a szabadságáért, hanem egy ember az életéért és egészségéért. Bálint meg volt győződve arról, hogy a balatoni szanatórium mindent elkövetett, hogy ő elpusztuljon, holott csak az történt, hogy a szívszanatórium nagyon keveset tudott tenni azért, hogy ő meggyógyuljon. Persze, ha egy órásmesterhez küldjük a cipőnket megtalpalni, vagy a suszterhoz küldjük megjavítani a szemüvegünket, ez aligha fog jó eredménnyel járni. És Bálint ezt csinálta. Ha a szíve gyenge lenne, akkor épp a legjobb helyre jött volna. De amikor az agyvérzés utáni bajok kínozzák és fenyegetik – rossz helyre jött. Az első napokban csak szobájának dohos levegője és az ételek ízletlensége zavarta. Aztán millió hibát, bajt talált.

Pedig mennyi kedves ember volt a Balatonnál! Sokan ott dolgoztak – kedvesnővérek –, sokan vendégségbe jöttek.

Egyszer a nagy horvát író, Miroslav Krleža jött Bálinthoz. Illyés Gyula kísérte.

– Miroslav, drága Miroslav!

Hát az úgy történt, mikor is? Negyvennegyvenegy-negyvenhárom év előtt, mikor Bálint újságárus volt, utcai újságárus, egy este egy novellát írt *Egy újságárus napjai* címen. A novella megjelent a bécsi *Rote Fahne*-ban, a párt lapjában. Néhány nap múlva a *Rote Fahne* szerkesztősége levelet kapott –

Bálint Géza számára. A levelet Zágrábban írták. Egy Miroslav Krleža nevű fiatal író. Folyóirat-szerkesztő. A levélben közölte Bálinttal, hogy novelláját lefordította, és közli havi folyóiratában. A továbbiakban kissé szégyenkezve közli, hogy a novella tárgya és hangja arra enged következtetni, hogy Bálint nem valami jó anyagi viszonyok között él, és ezért honoráriumot fog neki küldeni ... Egy meglepően magas összeget nevezett meg.

Bálint válaszolt, és egy hét múlva – pontosan nyolc nappal azelőtt, hogy Bécsből elutazott Kárpát-Ukrajnába (Bánó Zoltánnal – Münnich Ferenccel találkozni), nemcsak egy szokatlanul nagy pénzküldeményt kapott, hanem egy ruhát, fehérneműt, egy pár cipőt és még egy csomó apróságot, például zsebkendőket. Így, ezzel kezdődött a barátságuk. Negyven-negyvenegy-negyvenhárom év alatt sok mindent láttak, értek meg. Ma Miroslav a Balkán legnagyobb írója. Közben rövidre nyírt szakálla megőszült.

Bálint ágyban feküdt; Krleža az ágy mellé ült. Nem nagyon beszélgettek, csak nézték egymást. És Krleža egyszer csak felugrott, és kiszaladt a szobából. Nyolc-tíz perc múlva jött vissza. Bálint látta, jól látta, hogy a nagy jugoszláv író – kisírta magát.

Nem beszéltek, csak nézték egymást, és a

vendég keményen megszorította Bálint bal kezét.

Mikor Bálint egyedül maradt, a 339-es szobára gondolt. Fél éjszakán át arra gondolt.

Reggel sétálni vitték a szanatórium udvarára. Itt se látta a Balatont, itt is csak hallotta.

– Milyen dohszag van! A Balatonnak dohszaga van?

– Na de elvtárs, hol van itt dohszag? Olyan üde a levegő... Napsütés- és vízszagú.

Bálint nem felelt. Nagyokat sóhajtott.

– Gyerünk be, kérem.

A kísérő nővér megcsóválta a fejét.

Azokra a napokra, amelyek most következtek, Bálint nem tudott emlékezni. Csak töredékesen.

Este, mikor magára maradt, rögtön elaludt. Arra ébredt, hogy repül. Mikor, hol ült egy sas hátára, azt nem tudta. Magasan,

magasan repült. És a sas olyan hangot adott, mint egy erős, nagyon erős motor. Bálint már ébren volt, de most is hallotta a motor zúgását.

Néhány nap múlva tudta, hogy hol van. Szanatórium. Ágyban feküdt. Az ágy mellett egy régi-régi elvtársa ült, Bauer László. A Magyar Tanácsköztársaság ideje óta ismeri és szereti Bálint. Nézték egymást, egyik sem szólt egy szót sem. Aztán már nem Bauer, hanem Gereblyés László ült az ágy mellett. Aztán Gereblyés felesége. Egy ismeretlen asszony ült Bálint mellett, csak annyit tudott róla, hogy Borbálának hívják. Így szólította a váltás, őrségváltás céljából érkező Bauer László. Talán beszéltek is valamit. Bálint ebben nem volt biztos. A falhoz fordult és hosszakat aludott. Vagy nem hosszakat? Sokat, sokat álmodott.

Mikor fölébredt, Darvas József ült az ágyánál. És Kiss Tiborné. Bizonyos, hogy beszéltek valamit, de Bálint nem tudta, hogy mit. Mégis válaszolt.

– Igen, igen. Természetesen.

Mikor Darvas ismét mondott valamit, Bálint is beszélt.

– Mit gondolsz, mi lesz helyesebb, ha eltemetnek vagy elégetnek?

Darvas válaszát nem értette Bálint.

Az ápolónők nevét nem tudta Bálint. És nem is adott nekik nevet. De ismerte őket. Jók voltak hozzá. De ő rossz volt hozzájuk. Az orvosok tanácsokat adtak. Bálint mindent elkövetett, hogy a tanácsokat ne kelljen meghallgatnia. És rettenetes volt a dohszag.

Már tíz napja feküdt az ágyban, anélkül hogy egyszer is fölkelt volna, anélkül hogy masszázst kapott volna. Nem kapott semmit; nem is akart. Mikor enni hoztak, a falnak fordult. Nem akart enni. Néha sikerült őt erőszakkal megetetni.

Ismét aludt. Ismét álmodott: a 339-es szobáról álmodott. A szobában voltak az orvosok: az igazgató, a főorvos és Tündér Ilona. Mögöttük sorban, katonás rendben az ápolónők: Orosz Erzsi, Piroska, Mária Terézia, az Egyiptomi . . . még sokan.

Bálint sírva ébredt.

Pedig aznap jó hírt kapott. Az egyik orvostól.

– Nyolc napig tüdőgyulladása volt, magas lázzal. Most már normális a hőmérséklete, és a tüdőgyulladást sikerült legyőznünk. Remélem . . .

Minden nagyszerű lett volna, de a dohszag, a dohszag . . .

Vasárnap volt. Vendégek jöttek Budapestről. Barabás Tibor, Lengyel József, Ki-

rály István, Tolnai Gábor, Krisztina, Dutka Mária, Simon János, Dobozy, Mariann, Szvetlána, Bálint lánya, Gyuri, Bálint veje. És Kati, Bálint unokája.

– Kati, drága Kati!

Bálint sírt. Hosszan és mintha boldogan sírt volna. Ugyanakkor . . . mintha búcsúzott volna.

Másnap délelőtt Tolnai, Király és Barabás fölkeresték a Kútvölgyi-kórház igazgatóját. Kérték, hogy a kórház fogadja vissza Bálint Gézát. Indokolták kérésüket.

Az igazgató nagyon komoly volt és nagyon elgondolkozott. Aztán halkan válaszolt a kérésre.

– Természetesen, mindig készen várja Bálint elvtársat egy ágy, egy szoba. A kérdés csak az, hogy elbírja-e a szállítást.

– El kell bírnia – felelte Barabás Tibor. – Mert különben . . .

– Amit lehet, megteszünk – így az igazgató.

Mikor az igazgató beszélt, csengett a telefonja. Az Írószövetség telefonált Bálint Géza érdekében.

Pestről telefonáltak Goda Gábornak, aki Bálint közelében lakott, és aki többször is meglátogatta a beteget. Mikor telefonon be-

szélt a kórház igazgatójával, ő is azt fejtette ki: visszahozni Pestre Bálintot, vagy . . .

Négy ápolónő vitte ki Bálintot a vöröskeresztes autóhoz. Rajtuk kívül Lengyel Gyuláné, Goda és Godáné Lengyel Juci búcsúztatták a Balatontól a beteget. Ő nem tudta, hogy búcsúztatják, nem tudta, hogy utazik, és természetesen nem tudta, hogy honnét hová, és még kevésbé, hogy miért.

Mielőtt elindultak, az ablakon át kinézett, kilátott Bálint. Lengyel Gyuláné állt legközelebb, iszonyúan harcolva azért, hogy el ne sírja magát.

Az autó rohant, és Bálint úgy látta, hogy Lengyelné egy-egy lépéssel annyit tesz meg, mint hosszú percek alatt az autó négy kereke. Csodálatosan tudott Lengyelné lépést tartani a rohanó autóval.

Most egy sas hátán, az ismert sas hátán ült Bálint, és az fölvitte őt magasba, a magasba.

– Megérkeztünk – szólt hozzá az egyik kísérő.

Hordágyon vitték föl a harmadik emeletre. A 339-es szobába.

Eleinte hajnali három óra felé ébredt. Egy hét múlva négykor, aztán ötkor. Néhány nap óta háromnegyed hatkor. Mindig egész pontosan.

Bálint emlékezett rá, hogy utolsóul mit álmodott. Nem pontosan. A Népligettel szemben, a Ferenc József-laktanyában volt ő egyéves önkéntes közlegény. Nagyon gyakran a fogdába került: hat napra, nyolcra, tizennégyre. Aztán még gyakrabban a „szigorítottba": nappal munka, éjjel fogda. De azért nem volt olyan rossz, mint az ember gondolná. Soha, sehol sem látott Bálint annyi derék embert, mint ott, néhány négyszögméteren. Igen. Jó fiúk voltak, bár egyik-másiknak voltak némi gyöngéi: lopásért, zsebmetszésért, sikkasztásért vagy valami hasonlóért került a fogdába, hogy onnét elvigyék a tárgyalásra s a tárgyalásról azonnal

ki a frontra. De a többség: emberek. Igazi emberek. A fogdában, a szigorítottban.

Este kilenckor eloltották a lámpákat. Fél tízkor a foglyok gyertyákat gyújtottak, és hajnalig kártyáztak. Egyik-másik bajtárs hamisan játszott, de hát a világháború közepén ki néz apróságokra? Bálintot eleinte gúnyosan doktor úrnak szólították, de aztán megbékéltek vele. Nem volt kicsinyes; nem haragudott apróságokért.

– Igen. Most éjszaka arra gondoltam, ami ezerkilencszáznegyvennyolcban vagy negyvenkilencben történt. De talán ötvenben ... Igen. Valami történelmi bizottság vagy valami hasonló megkért, hogy mutassam meg, hol volt a laktanyában a fogda.

– Az elvtárs biztosan tudja.

Tudtam. Eleinte nagyon sokan tudtuk. Az első világháború idején. Aztán, tízszer, hússzor annyian, a Károlyi-forradalom idején. Akkor nagyon jó ajánlólevél volt, hogy valaki a fogdában ült. Nagyon sokan használták ezt az ajánlólevelet. A Horthy-rendszer idején nem volt, vagy alig volt olyan ember, aki ne tagadta volna le, hogy belülről ismeri a fogdát.

– Szép, szép! Erről álmodtam, csak nem tudom, hogy mit. Nem tudom ... Nem tudom ...

Mikor a Balatonról hazaérkezett Bálint, harmadszor tették az ágyára a deszkákat. Mint a haldoklóknak. Nem kezelték egypár napig, csak feküdnie kellett. Beszélni sem szokott, csak nézte az embereket, nagyon nézte, és ha kérdeztek tőle valamit, megpróbált a fejével bólintani. Igent vagy nemet. És ha nem értette a kérdést, akkor úgy bólintott, hogy nem lehetett megállapítani, mit int.

Majd egy évig élt ebben a szobában, a Balatonig. Mikor visszaérkezett, olyan állapotban volt, mint akkor, amikor először tudott itt körülnézni. Most is ... Nem tudott mozogni, nem tudott beszélni. Etették.

De ami akkor majd egy esztendeig tartott, most csak egy hónapig. Hihetetlenül gyorsan követték egymást időrendi sorrendben a már ismert állapotok. A deszkák lekerültek, válaszolt a kérdésekre. Aztán már maga evett, masszázst kapott, és fel tudott állni. És Vitéz Mihály támogatásával megtett nyolc lépést, tízet, tizenkettőt ...

Mindennap kétszer, háromszor Tündér Ilona, mindennap egyszer, kétszer a főorvos. Mindennap egyszer az igazgató. És a nővérek nagyon gyorsan váltották egymást. Pedig milyen nagy idő az a nyolc óra, amit egy tagban dolgoznak. De Bálintnak csak percekig tartott. És őrá mindig mosolyogtak.

Mikor reggel fölébredt, a Boszorkány volt a szobában. Rendet csinált.

– Mondd – kérdezte Bálint –, ki hozta ezt a sok virágot? Az egész szoba tele van virággal.

– Ezt csak most veszi észre? Mindennap hoznak néhány csokrot vagy cserepet. Bejönni nem szabad, csak beküldik a virágot. És maga meg sem kérdi, hogy kik küldték ezt a sok szép virágot?

– Hát éppen azt kérdem.

– De hát ezt honnan tudjam?

– Na, hozzád érdemes fordulni felvilágosításért.

Pár pernyi hallgatás után Bálint ismét megszólalt.

– Vendégeket fogadni tilos?

– Tilos. Persze hogy tilos. Ki van téve a tábla.

– Vedd le azt a táblát.

A Boszorkány nem méltatta Bálintot válaszra.

És mégis, mintha valóban megtették volna, amit Bálint kért: délután vendégek érkeztek. Három gimnazista. Két fiú és egy lány.

– Hogy jöttetek be? – kérdi Bálint.

– Hát . . . itt vagyunk. Remélem, nem haragszik érte.

– Ellenkezőleg. Örülök. Mi jót hoztatok? Mit kívántok?

– Hozni? Hoztunk egy szegfűt. És hogy mit akarunk? Interjut csinálunk. Az iskola megszólaltatja a magyar írókat. Egész csomót. Nagy János és Kovács Péter már nyilatkoztak. Most magán a sor. Remélem . . .

– Reméljük – szólalt meg az egyik fiú, és a másik is ismételte: reméljük . . .

– Hát miről kell nyilatkoznom?

– A magyar irodalom a világirodalomban. Ez a téma. Remélem, ez csak nem nehéz? – így a lány.

– Nem – mondta az egyik fiú, és most Bálint ismételte:

– Nem.

– Tulajdonképpen hanyadik osztályosok vagytok?

– Negyedik gimnazisták.

– Hát persze. Hát milyen kérdésre kell válaszolnom?

– A magyar irodalom a világirodalomban. Már mondtuk.

– Hát, ez egyszerű.

Bálint pár percig gondolkozott.

– Diktálok – kezdette. – Tudtok gyorsírást?

– Azt nem. De tudunk gyorsan írni.

– Helyes. Hát akkor írjatok gyorsan . . . A magyar irodalom előkelő helyet foglal el

a világirodalomban. A legkiválóbbak közé tartozik. De nem helyes az, hogy – magunk közt beszélve – legalább nyolcvan ma élő magyar költő tartja magát Dantéval egyenrangúnak és Petőfivel és Adyval. És legalább nyolcvan ma élő magyar prózaíró egyenrangúnak Tolsztojjal.

– De hát nem tartja pontosan magát a témához!

– Dehogynem. Ismételjünk. Szóval: a magyar irodalom a legelőkelőbb helyek egyikét foglalja el a világirodalomban, és joggal büszkék vagyunk rá.

– Talán önmagáról beszélne, elvtárs. Egyik büszkeségünkről. A kiváló Bálint Gézáról.

– Bálint Gézáról beszéljek? Szívesen. Hát... Bálint Géza, vagyis én, igazán nem vagyok kiváló író. Messze van, messze vagyok attól. Szamárság büszkének lenni rá. Én jól ismerem. És igazán nem' vagyok büszke rá. Legfeljebb azt mondhatnánk Bálint Gézáról, hogy okos. De azt sem. Hanem inkább azt, hogy ügyes...

Piroska jött be a szobába.

– Hát maguk, hogy kerülnek ide? Ki van téve a tábla: A beteget zavarni tilos!

– Mi nem zavartuk. Örömet szereztünk neki. Egy író mindig örül, ha nyilvánosságot kap.

Egy perc múlva már két nővér volt a szobában. Egy újabb perc múlva Bálint egyedül maradt.

– Kár – gondolta. – Pontosan igazat mondtam. Az is igaz, hogy előkelő helyet foglalunk el a világirodalomban, és az is, hogy nem születnek tucatszámra Magyarországon, a magyar irodalomban, Danték és Tolsztojok. És ami Bálintot illeti... arról megvan a véleményem. Kár... Kár, hogy nem születnek tucatszámra Danték és Tolsztojok. És kár, hogy nem tudtam elmondani mindazt, amit erről gondolok.

Bálint nagy meglepetésére a három kidobott vendég egyike, a lány visszajött. Odaugrott Bálinthoz, és megcsókolta annak beteg kezét. Nagyon elpirult, mondani akart valamit, de meggondolta magát. Szó nélkül kiszaladt.

Bálint kedden Vitéz Mihály vezetése mellett huszonhárom lépést tett előre. Ugyanennyit vissza. Nagyon büszke volt.

Rachel, Margit, Ilonka.
Grün Rachel, Brázay Margit, Popovics Ilonka.

Hosszú idő óta először, korán ébredt Bálint. Talán, valószínűleg az álom költötte föl. Hogy kiről álmodott, a három közül kiről, abban nem volt bizonyos. A három ifjúkori szerelem gyakran egybeolvadt.

Rachel vörös volt. Vörös hajú. Nem ez tetszett nekem rajta nyolcéves koromban, hanem csodálatosképpen a lába, a járása. Nem járt, hanem repült. Négy nappal volt fiatalabb nálam, de sokkal műveltebb, mint én. Jókait olvasott. És a lába . . .

Az apja vaskereskedő volt. Hamis bukásért elítélték és bezárták. Mikor kiszabadult, Brazíliába utaztak, költöztek. Rachelről az első világháború után hallottam. Híres – a plakátok szerint világhírű – táncosnő volt.

Akkor lépett föl Bécsben, amikor én edénymosogató voltam. Nem volt pénzem jegyre. Nagyon sajnáltam.

Brázay Margithoz fűződő szerelmem tízesztendős koromban kezdődött, és hét vagy nyolc hónapig tartott. Margit néhány hónappal volt idősebb nálam. Csupa izom, csupa erő. Imponált nekem. Az apja ügyvéd volt, és egy botrányos válóper eredményeképp

párbajt vívott. Golyót kapott; meghalt. Brázay Margit Szabadkára költözött, egy nagybátyjához. Az első világháború idején férjhez ment egy bácskai nagybirtokoshoz. Többet nem tudok róla.

Nem ilyen egyszerű az engem Popovics Ilonkához fűző nagy szerelem. Az arcát nem tudnám lerajzolni, még szavakkal sem. Csak a haját, a haját. Koromfekete haját. Tánciskolában ismerkedtünk meg. Aztán a gimnáziumi zeneünnepélyen, koncerten találkoztunk és egész télen a korcsolyapályán. Akkor már tudtuk, hogy minket csak ásó és kapa választhat el. Róla írtam az első versemet. Hozzá. Gimnáziumi osztályfőnököm, Szutor Zoltán, megengedte, hogy a verset a helyi újságban, a *Beregi Újság*-ban kinyomassák. Csak éppen álnevet kellett használnom. Az álnévre ma is emlékszem: Virányi Béla. A vers címét elfelejtettem. Feltehetően,

bizonyosan nagyon szerelmes vers volt. Az újság azért fogadta el közlésre, és azért közölte, mert a szerkesztő – Rácz Pál – tartozott apámnak, nem tudom, ötven vagy száz forinttal. Mindenesetre elég nagy összeggel ahhoz, hogy költővé üssenek.

A fekete hajú Ilonkát mindennél és mindenkinél többre becsültem és többre értékeltem. Mindketten legalább százszor biztosítottuk a másikat, minket csak ásó és kapa választhat el. Ilonka egy évvel idősebb volt, mint én. Az apja ügyvéd volt. Én tizenhét éves voltam, mikor egy évre kiküldték tanulni Svájcba. Mikor hazajött – menyasszony volt. A svájci év első három hónapjában sűrűn leveleztünk; a második három hónapban ritkábban. Az utolsó fél évben csak én írtam. Ilonka férje bútorgyáros volt. Nagyon gazdag ember. Talán milliomos.

Szakításunk után még kétszer láttam. Először Bécsben, az utcán. A Kärtnerstrassén. Pár percig az utcán beszélgettünk – igazán szép volt Ilonka. Pár perc után Ilonka azt ajánlotta, hogy üljünk be egy kávéházba.

– Nincs egy fillérem sem.

Ilonka, bár a ruhám bizonyára eleget mondott neki, mégis megdöbbent.

– Nekem van. Majd én fizetek.

Köszönés nélkül hagytam ott.

Másodszor Egerben találkoztunk, a fölsza-

badulás után. Azt hiszem, ezerkilencszáznegyvenhatban. Két fia elesett a háborúban. A férje otthagyta. Külföldre ment. Hogy hogyan élt Ilonka, azt a ruhája elmondotta. De ahogyan viselte a sorsát, az imponált nekem.

– Ilonka, ha valamivel segítségére lehetek... Ha valamire talán szüksége van...

– Segíteni akar rajtam? Pénzt ajánl?

Most Ilonka hagyott ott engem szó nélkül. Ez szomorú volt, de imponáló. És milyen szép fekete haja volt! Még mindig szép. Sőt, talán még szebb, mint kislány korában.

Hosszan, hosszan gondolkozott, gondolt ifjúkori szerelmeire Bálint. Talán órákon át. A szoba, a 339-es, alkalmas volt arra, hogy komoly dolgokról, jelentős dolgokról őszintén beszéljünk magunkkal. Most nagyon őszinte volt. Most bevallotta magának, hogy minden szerelmében – tizennyolc éves korától hetvenéves koráig – részt vállalt, szerepet kapott Ilonka is.

Olyan kényelmes, kellemes a kórházi ágy! Olyan bátran lehet ott őszintéknek lennünk. Olyan jó volt Bálintnak órákon át emlékezni...

Mikor kelteni jöttek, már régen ébren volt.

– Mi baj van, Géza bácsi?

– Semmi. Jókedvem van.

Mikor Vitéz Mihály masszírozta, akkor jött be Tündér Ilona.

– Abbahagyjam? – kérdezte Vitéz.

– Ugyan miért? Én csak beteghez megyek, mint orvos. Bálinthoz csak mint régi ismerősömhöz, talán barátomhoz jövök. De mint orvos, nincs vele dolgom.

– Hogy érti ezt, Tündér elvtársnő?

– Ahogy mondom. Maga egészséges. Vagy egészséges lehetne, ha akarná. Viszont magát akarata ellenére meggyógyítani, az nehéz. Arra nem vállalkozom. De mint társalgóra, barátra, nincs kifogásom maga ellen. Egész szellemes társalgó.

– Nem értem magát, Tündér elvtársnő. Tudja, hogy komolyan beteg vagyok ... És mint társalgó? Dadogok. És a szórend ...

– Ha akarná, már régen egészséges volna. Gondolkozzék rajta. Ha nem akarja önmagát megcsalni, becsapni, akkor maga is ezt fogja vallani.

– Mit szól ehhez, Vitéz elvtárs? – kérdezte Bálint, mikor az orvosnő kiment.

– Tündér Ilona nagyon okos, nagyon őszinte, nagyon becsületes ember.

– De ...

– Mint mondottam: ritka becsületes ember. És okos. Nagyon okos.

Tündér Ilona megkérte Sárit, hogy hozzon hazulról néhány könyvet. Milyet? Amilyet akar. Csak az a fontos, hogy a kötésük szép legyen. Sári néhány verseskönyvet hozott a kórházba, amiből már volt vagy egy tucat. Hogy ez miért kell Bálintnak, azt se ő, se Sári nem tudta.

Este Bálint nem tudott elaludni. Ötször, hatszor eloltotta a lámpát, aztán újból meggyújtotta. Csengetett. A Cigánylány (egy szép, finom, szőke lány, aki Tündér Ilonát mindenben utánozta, viselte ezt a nevet), szóval, a Cigánylány volt az inspekciós. Tíz órakor benézett Bálinthoz. Tizenegykor a csengetésre bejött, és Bálint kérésére leült. Az ajtót nyitva hagyta, hogy ha csengetnek, meghallja.

– Mi van, Géza bácsi? – kérdezte.

– Nem tudok aludni.

A Cigánylány verseskönyvekből olvasott föl. Simont, Vácit, Garait. Szépen olvasott. Huszonegy éves lány, aki mint magántanuló végzi a gimnáziumot.

– Én azt tanácsolnám magának, hogy menjen színésznőnek.

A Cigánylány nem válaszolt. Most Petőfit olvasott. Petőfi-verseket. Bálint nagyon, nagyon élvezte, élete egyik legnagyobb szerelmét, Petőfit.

Csengettek. A Cigánylánynak mennie kellett.

– Majd visszajövök – mondotta.

A Petőfi-könyv ott hevert Bálint takaróján.

Kissé sokáig tartott a várakozás. Nem jön! Nem jön! Bálint a könyv után nyúlt. Kézbe vette.

– Milyen szép! – és még egyszer olvasta a verset:

Nagy messziről rám merengve néztek,
Ködön át a mármarosi bércek.

Bálint gondolatai tovább repültek.

– Máramaros, Ugocsa, Ung, Bereg – az én gyerekkorom . . .

Mikor a Cigánylány bejött – fél tizenkettő lehetett –, Bálint ezzel fogadta:

– És ehhez mit szól, Cigánylány?

– Csodálatos!

– Ugye, csodálatos vers?

– Igen. De én most nem arra mondtam, hogy csodálatos, hanem . . . A csoda az, hogy maga tud olvasni. Tud olvasni! Olvasni!

XVIII

A reggel – majdnem pontosan hat órakor – szabályszerűen kezdődött. Orosz Erzsi megmosdatta Bálintot, leszidta, hogy nem jól tartja magát. Aztán megbocsátott neki, és fölültette egy karosszékbe. Séta, reggeli. Bálint csalódott. Azt várta, hogy mindenki el lesz ragadtatva tőle, hogy tud olvasni. De senki sem volt elragadtatva.

– Majd Tündér Ilona! – vigasztalta magát.

És valóban. Tündér Ilona nem hallgatott, csak éppen mást mondott, mint amit Bálint várt.

– Na, látja, kedves Bálint, már régen tudott volna olvasni. Most nem teszek szemrehányásokat, mert ha megkésve is, végeredményben mégis *elintéztük* ezt a kérdést. Természetesen nem ez a legfontosabb teendő. De majd rákerül a sor, és majd aztán is találunk néhány feladatot.

Az orvosi vizit különben szabályszerű volt. Ha Tündér Ilona nem is volt elragadtatva Bálinttól, meg volt elégedve vele.

Bálint elolvasta az újságokat. Nem olyan pontosan és nem olyan könnyen, mint várta. Persze, a nehézségeit eltitkolta. Az újságokat lapozgatva néhány dolgot megértett, néhányat nem. Elegendő egy rövid időre ki-

szakadni az életből, és már baj van. De majd – vigasztalta magát Bálint. – Rövid idő elégséges lesz, és ismét benne vagyok az életben.

Rövid gondolkodás. Egy mély sóhajtás.

– Talán.

Ismét olvasott. Híreket. Előbb egyszerű, majd különös híreket. Szenzációs híreket. Egy új világ.

– Miket olvasok! Mit fantáziálok! Rettenetes! Hiszen én . . .

Tizenegy óra felé beállított Münnich Ferenc. Pár pillanatig a beteglátogatásokhoz illő kérdések, a beteghez illő válaszok. Aztán Münnich a lényegre tért.

– Mondd, kilencszázhúszban, a lengyel-szovjet háború idején, egypár hónapot együtt töltöttünk. Igen? Na jó. Úgy tudom, akkor megálltuk a helyünket.

– Már tudniillik te – mondotta Bálint.

– Ne szerénykedj. Nem hiszem, hogy őszinte vagy. Szóval, megálltuk a helyünket. Nehéz viszonyok között. Jó. És a második világháborúban, úgy tudom, és pontosan tudom, hogy mikor én Sztálingrádnál voltam, te a Don mellett voltál. Egy csomó kitüntetést kaptál – és megérdemelted. És parancsban egypárszor megdicsértek. Úgy van? Úgy volt? Csak ne szerénykedj! Az neked rosszul áll. Nos, szóval a legnehezebb időben és he-

lyen megálltad a helyedet. Sőt, kitüntetted magadat. Nem értem, sehogy sem értem, hogy most csődöt mondasz. Vannak feladatok, amelyek rád várnak. Te azt nagyon jól tudod. Párttörténelmi, irodalomtörténeti feladatok . . . Még más is. De te semmit sem csinálsz. Meggyógyulni nem könnyű feladat. Sokkal könnyebb betegen feküdni és jajgatni. Legyünk őszinték. Ez nem kommunistához illő megoldás. Ha mások szidnak, hogy ellopod az időt, én védelmezlek. De a végletekig ezt nem csinálhatom. Igen. Géza, a legjobb barátaid is elszakadnak majd tőled, ha nem teljesíted kommunista kötelességedet. Most – és ezt tudod – legelső kötelességed, kommunista kötelességed meggyógyulni.

Münnich más kérdésekre fordította a beszédet, kedélyesen, tréfálkozva, melegen. Majd egy egész órát töltött Bálintnál.

Bálintot sétálni vitték. Valahol, a folyosó végében, mintha megbotlott volna. Vitéz Mihály átkarolta, nehogy elessen. Nem esett el, mégis, amikor bevitték a szobájába, mindenét fájlalta.

Délután Bálintnak nem voltak vendégei. Sokáig némán ült az ágyban. Mikor homályosodni kezdett, bekopogtatott Kun Bélához. Nem a Komintern-beli szobájába. Otthon, a lakásán. Kun egy rozsdavörös szőnyeggel betakart kereveten feküdt. Mikor

Bálint bejött, fel akart állni, de szörnyen fáradt volt: félig felült, félig fekve maradt. Bal kezében égő cigaretta. A kereveten könyvek. A székeken könyvek. A szobát beborító szőnyegen is könyvek.

– Na, mi az, Bálint?

Bálint panaszkodott. Mindenki bántja. Kun türelmesen végighallgatta.

– Nem leszek valami eredeti – mondotta Kun –, én is szidni fogom. Negyven és néhány esztendő előtt egyre biztattam, hogy tanuljon, tanuljon. Nehéz volt erre rávenni. Huszonnyolc vagy harmincéves korában. De, ha némi késéssel is, elismerem, hogy hetvenéves korára megtanulta a marxizmus–leninizmus alapelemeit. Kommunista lett. Azaz, a tudása alapján lehetne. De mire használja a tudását? Mire? Semmire. Nem dolgozik. Nyögdécsel, ábrándozik. Vagy, ami különösen kedves foglalkozása, panaszkodik... Hát, tudja, én másképp képzelek el egy kommunistát. Ha nekem nem is vallja be, önmagának bevallhatja, hogy ez nem kommunista magatartás. Hetven éves. Igaz, ez nem gyerekkor. De a kora és egészségi állapota sem ad jogcímet magának arra, hogy a napot lopja. Hogy dolgoztak a kommunisták, a mintaképeink és hogy dolgoznak! Maga látta, hogy sebesültek rohamra mentek? Látta. És olyat is látott, hogy a vak ember

diktálva végezte munkáját, de dolgozott. Ugyan, ugyan Bálint. Szégyellem magam.

– De, Kun elvtárs, nem hiszem, hogy mindenki naplopónak, semmittevőnek, haszontalan féregnek lát. Kádár János meglátogatott a betegágyamnál. Kállai Gyula is. Még sok elvtársat fölsorolhatnék. Hát azok tudják, hogy én mindent megteszek . . .

– Na, na, na, Bálint. Az elvtársak, akikre maga hivatkozik, jó elvtársak. Jó kommunisták. De maga, maga, aki lopja a napot és nyögéssel foglalkozik – magáról ezt nincs jogunk állítani.

Az ajtón kopogtak. Landler Jenő jött be és Kádár meg Kállai. Kun meleg kézszorítással fogadta őket.

– Most elmehet, Bálint. Nekünk dolgunk lesz. Komoly dolgunk. Maga pedig sétáljon egy keveset. És gondolkozzék. Nem mondom, hogy keveset.

Koromsötét volt a szoba, amikor Bálint fölébredt. Nem gyújtott világot és nem csöngetett. Lehet, hogy csak perceket, de lehet, hogy órákat töltött mozdulatlanul. Hangtalanul. Kopogtak. Az Egyiptomi behozta a vacsorát.

– Bort iszik?

– Köszönöm. Nem kérek. Vizet kérek.

– Mi történt magával, Géza bácsi?

– Majd, majd . . . Még majd meglátja.

Csodálkozni fog. Büszke lesz rám. Majd meglátja.

Vacsora után ismét némán és mozdulatlanul feküdt. Már éjfél felé járt, mikor végre elaludt.

Ott volt abban a szolyvai gyárban, amelyben először szervezett politikai sztrájkot, 1920 május elején. A gyárnak akkor ezeregyszázhetven munkása volt.

Amikor kijött a gyárból, Csepelen volt. Ezerkilencszáznegyvenötben, a legelső munkásgyűlésen. Már hárman beszéltek, amikor Bálint kapott szót. Szovjet egyenruhában volt. A munkások nagyot néztek, aztán viharos tapsban törtek ki, amikor megszólalt – magyarul. És később, amikor kommunistául beszélt!

Mikor autója elhagyta Csepelt, egy épület állott útjába, amit most látott először. Olyan óriási volt Csepelhez képest, mint Csepel a szolyvai gyárhoz viszonyítva. Bálint végigjárta a csodálatos gyárat, és amikor a túlsó oldalán kikocsizott, egy új, elképzelhetetlen gyáróriás állta útját.

Valamivel reggel hat után Orosz Erzsi ébresztette föl.

XIX

A reggelit a Fiú hozta be. Hogy miért nevezik ezt a lányt Fiúnak a kórház harmadik emeletén, senki sem tudja. Legkevésbé Bálint, aki a nevet adta.

– Mondd, Fiú, a Hollós Ilona itt van? A Medika?

Akit Bálint Medikának keresztelt, egy nagyon finom megjelenésű orvosnő. A Szovjetunióban végzett. Kedves és szellemes. Most a kesernyés hangulatú Bálintnak – aki úgy érezte, hogy őt senki sem szereti – nagyon kellene.

– Sem a Medika, sem a Hollós Ilona nincs itt. Szabadságon vannak. Miért kellene? Mi kellene tőle?

– Semmi.

– Hát akkor miért kérdi?

– Nem kérdeztem.

Egy távirat érkezett Moszkvából. Bálint fia közölte apjával, hogy holnap délelőtt tíz óra húsz perckor repülőgépen Budapestre érkezik.

Egynegyed tízkor bejött a főorvos. Nagyon komoly volt. Szűkszavú. Tetőtől talpig megvizsgálta Bálintot. Elgondolkozva fogott szóba.

– Hát igen. A jobb lába, a beteg lába, már elég erős ahhoz, hogy járjon vele. Sajnos,

nem tud. És ennek következménye az, hogy a bal láb, az egészséges is elsatnyul. Baj. Minek tagadjam? Baj.

Fél tizenkettőkor Vitéz vitte ki Bálintot sétálni. A folyosón találkoztak Jászberényi Józseffel és Illés Endrével, akik Bálinthoz jöttek.

– Nagyon kérlek, várjatok meg a szobámban. Öt perc alatt ott leszek.

Nem volt ott öt perc múlva. A folyosón most Tündér Ilonával találkoztak.

– Na, mi az?

Bálint nem tudta, hogy mire vonatkozik a kérdés. Vitéz helyett Tündér Ilona vette át Bálint vezetését. Tizenöt-tizenhat lépést mentek együtt. Aztán, Tündér Ilona elengedte Bálintot – és az a botra támaszkodva egyedül állt. Állt, gyámoltalanul, néhány pillanatig. Aztán megindult. Félve, bizonytalanul, de egyre határozottabban. Aztán majdnem sietve, sőt majdnem szaladva. Igen. Negyven-ötven métert megtéve, már szaladt.

Tündér Ilona, aki mellette szaladt, megfogta a karját. Megállította.

– Itt van két karosszék. Üljön le az egyikbe. Mára elég volt a szaladásból. Majd holnap. Egy hét múlva, lent az udvarban, bizonyosan sokkal többet és sokkal könnyebben fog szaladni.

Néhány percig ültek a két karosszékben. Vitéz állt. Bálint remegett, reszketett, verejtékezett, lihegett. Boldog volt és határtalanul büszke.

– Na, Vitéz elvtárs, vezesse haza Bálintot. Ne engedje szaladgálni. Majd arra is sor kerül. Nem kell sokáig várnia, Bálint!

A C folyosóra értek.

337-es szoba. Itt feküdt Szakasits Árpád. Innét vitték föl a negyedik emeletre, ahol meghalt.

338-as szoba. Itt halt meg Földessy Gyula, Ady műveinek szerkesztője, Ady igazának egy életen át harcos védelmezője.

339-es szoba. Itt halt meg Landlerné. Hosszú idő óta itt lakik, itt él Bálint Géza. És valószínűleg még hosszú ideig itt fog lakni, itt fog élni.

– Másra kell gondolni. Másra. Csak akkor fogok tudni cselekedni. Igen – cselekedni akarok. És fogok.

Bementek a 339-es szobába, a vendégekhez.

A két vendég hangsúlyozta, hogy hivatalos ügyben jöttek.

– Könyvet kell írnod. Nagyon várjuk. És ami fontos: a közönség nagyon várja.

– Éntőlem ugyan hiába várnak! Én már az életben nem írok. Ezt talán nem is kell indokolni. Nagyon kedvesek vagytok, de . . .

Tündér Ilona jött be a vérnyomás-mérőjével. Pár pillanatig a szobában maradt. Hallgatta a vitát. Aztán átvette a vezetést.

– Ugyan, elvtársak. Nem ismerik Bálintot. Ha ő ma valamire azt mondja, hogy nem, akkor egy hét múlva, majdnem bizonyosan, azt mondja, hogy igen. Lehetséges, hogy ehhez majdnem egy hét kell, de valószínűbb, hogy elég három nap vagy kettő ahhoz, hogy véleményt változtasson és magatartást. És hogyha eredetileg igent mond . . . Ismerem magát, Géza bácsi? Ismerem. Nagyon jól ismerem.

És megcsókolta Bálint kopasz feje búbját.

Ez Bálint Géza fájdalmas és veszedelmes betegségének hiteles története.

Új esztendő

Jászapáti

1944. december 30-án este pontosan megbeszéltük, hogyan fogjuk ünnepelni a Szilveszter-éjszakát. Debrecenben voltunk, és majdnem kétszáz kilométerre lenni a tűzvonaltól, minek tagadjam, jó érzés. Délután hat órakor a Déri Múzeumban előadást tartok a szovjet irodalomról, és este kilenc órakor a szerkesztőségünk díszvacsorát rendez. Vagy negyven vendéget hívunk, hús és bor van elég. Hosszan beszéltük meg az étlapot – háromféle hús lesz és kétféle bor.

Éjfél után egy órakor mentem aludni, és a telefon éjfél után négy órakor ébresztett fel. Azonnal be kellett mennem a városparancs-

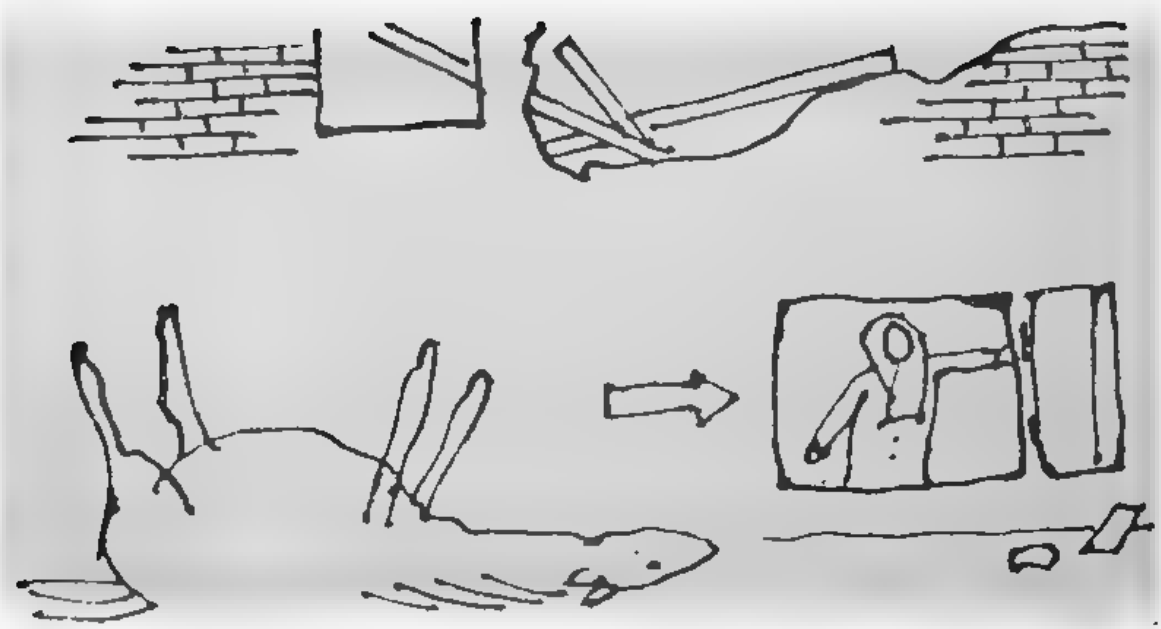

noksághoz. Ott megkaptam a parancsot: reggel fél hétre Jászapátiba kell lennem, Novikov ezredesnél.

Reggel hat órakor jelentkeztem Novikovnál. Megtudtam, hogy bár az előírtnál egy fél órával előbb érkeztem, fél órát elkéstem. Fél órával ezelőtt elutazott Jászapátiból a 2. hadseregcsoport parancsnoka.

– Mit akar tőlem a parancsnok?

– Nem tudom, de beszélni akar magával.

Egy fél órán át beszélgettünk a pesti helyzetről és különösen a parlamenterek meggyilkolásáról.

– Ez sokba kerülhet még a magyaroknak – vélte az ezredes. – Nem ők csinálták, mégis ők fizetnek érte.

Nem vitatkoztam, ennek úgysem lett volna értelme. Nemcsak nekem, de az ezredesnek sincs beleszólása. Nekem fájt, hogy a magyarok fizetnek, és Novikovon is látszott, hogy nagyon nem szívesen beszél erről. Vagy jobb szeretné, ha beszélhetnénk róla.

– Hazamehetek Debrecenbe? – kérdeztem.

– Szó sincs róla. A parancsnok visszajön, meg kell várnia.

– Remélhetőleg délután otthon leszek.

– Remélhetőleg.

Két író volt Jászapátiban: Pervomajszkij, a költő, és Iván Lé regényíró. Velük töltöt-

tem a délelőttöt. Délben bementem az ezredeshez megkérdezni, hogy visszajött-e már a parancsnok. Nem jött vissza. A délután folyamán ötször, hatszor mentem a kérdéssel az ezredeshez. A válasz ugyanaz volt: még nem jött vissza, de okvetlenül visszajön. Meg kell várnia. Délután hat órakor telefonáltam Debrecenbe. Lemondtam az előadásomat, és félek – mondottam –, hogy a vacsorát sem fogom megenni.

Nyolc órakor azt tanácsolta az ezredes, menjünk be az ünnepi vacsorára. Két társammal együtt bementünk a tornaterembe, ahol a bankettet tartották. Negyven-ötven tiszt volt ott, azok vacsoráztak. Mi hárman is. Mintha csak a debreceni programot követném, mi is háromféle húst és kétféle bort kaptunk.

A tisztek gyorsan felkeltek, és más tisztek jöttek a helyükre. Rajtunk, hármunkon kívül talán senki sem maradt. Másodszor kaptunk vacsorát. Másodszor ettük meg. Egy órával később nehéz volt megenni a harmadikat. De azért megettük.

Tíz órakor Pervomajszkij már nem fogadta el a következő vacsorát. Tizenegy órakor már Iván Lé sem. A két író tanú rá, hogy én megettem a tizenkét órai adagot is.

A teremben folyton változtak a vendégek. Ráismertem az egyik szegedi városparancs-

nokra, és bemutattak a ceglédi parancsnoknak. Egy-két ember Debrecenből is ott volt. Nem sok ész kellett annak megállapításához, hogy valami megbeszélés folyik Jászapáti környékén.

Tizenkét óra előtt négy-öt perccel megérkezett a 2. hadseregcsoport parancsnoka. Nagyon fáradt volt. Néhány tiszt kísérte, és vele egyidőben jött be a terembe két román és két bolgár tiszt. Három ezredes és egy bolgár alezredes. Az egyik bolgár, az alezredes, egyenesen hozzám jött, megölelt és megcsókolt. Író. Legutolsónak egy szovjet vezérezredes jött be. Még sohasem láttam. Csak reggel tudtam meg, hogy a 3. hadseregcsoportot képviseli.

Tizenkét órakor, amit egy csengő jelzett, a parancsnok, akinek éppen behozták a vacsorát, felállott, serleggel, vörös borral a kezében, és beszélni kezdett. De csak a megszólítást mondotta el: Drága elvtársak! – amikor az én ezredesem egy táviratot hozott be, a főparancsnoknak. Haragos volt, hogy megzavarták a beszédben, de amikor a táviratot elolvasta, egyszerre jókedve lett. Most már nem volt fáradt.

– Derék fiú vagy – mondta az ezredesnek. Mintha legalábbis ő írta volna a kellemes hírt.

Most néhány szóval a békét dicsőítette a

parancsnok, s reményét fejezte ki, hogy a most kezdődő év békét hoz. Amikor azokról beszélt, akiknek békét kívánt, Magyarországot is megemlítette. Mintha megbotlott volna a nyelve: Magyarországot kétszer említette. Másodszor így: a szabad, független Magyarország.

Leült és közben a hidegre hűlt vacsora helyett másikat hoztak. Nem volt komoly etvágya a főparancsnoknak, türelme sem volt nagy. Az ezredes – úgy látom – figyelmeztette, hogy én reggel óta várom. Az ezredes értem jött. A főparancsnok magához rendelt.

Jelentkeztem. Bemutatkoztam. A főparancsnok kezet nyújtott.

– Tudja, egy kissé furcsa . . . Én csak látni akartam, és esetleg megismerkedni magával, őszintén szólva azt sem nagyon sürgősen. És maga egész nap itt ácsorgott. Remélem, legalább vacsorázott?

Megnyugtató válaszomra a főparancsnok folytatta:

– Hát azért tulajdonképpen nemhiába várt. Bizonyosan nagy napja lesz, ha megtudja, hogy a németek bűnéért nem fognak fizetni a magyarok.

Többet is szerettem volna tudni, de a főparancsnok a hozzá intézett kérdéseket nem hallotta meg. Háromszor kérdeztem, sikertelenül.

– Van valami kívánsága?

– Nagyon-nagyon szeretném, ha elutazhatnék Budapest felszabadításához.

– De maga lapot szerkeszt.

– Sokkal jobban tudják azt megcsinálni munkatársaim nélkülem, mint velem – válaszoltam nagyon öntudatosan.

A parancsnok nevetett, és az ezredesnek utasítást adott.

– Holnap délelőtt majd megtudja a többit – fordult hozzám.

Most Pervomajszkij és Iván Lé mutatkozott be, és a parancsnok tőlük is megkérdezte, hogy vacsoráztak-e. Pervomajszkij felvilágosította, hogy mit evett ő, és mit ettem én. A parancsnok harsányan nevetett, aztán felém fordult:

– Nagyon nagy öröm egy ilyen étvágy. De azért, higgye el nekem, hogy ma a legnagyobb örömet mégsem a maga étvágyának köszönöm.

Este héttől kilencig vagy fél tízig kísérleteztünk: talán át lehet jutni a Baross téren. Nem lehetett. A német ágyúk sűrűn lőtték a teret, négy részre választva az utcákat.

Amikor nyilvánvaló lett, hogy a mi három teherautónk nem tud továbbmenni, ahhoz a főhadnagyhoz fordultam, aki a forgalmat szabályozta. Ha ugyan lehet szabályozásnak nevezni azt, hogy megállította az autókat. Sok-sok száz autót.

Egy őrmester vezetett be bennünket egy kapun, amely mögött nagy csend volt. Úgy éreztem, hogy nagyon nagy a csönd, de amikor megtudtam, hol vagyunk, már nem is volt olyan döbbenetes a némaság. Városi utcának vagy térnek csendes lett volna, temetőnek hangos volt.

A három autót valami mauzóleum mögött helyeztük el, s mi, huszonkét katona, a mauzóleumban találtunk helyet.

Az első percekben nagyon melegnek találtuk a számunkra kiutalt szállást, negyedóra múlva már fáztunk. Nem az volt a baj,

hogy a tűzgyújtást megtiltották, hanem az, hogy nem lehetett tüzet gyújtani. Nem volt mivel, a szél pedig befújt.

Ennivalónk volt elég. Nekiláttunk.

Ahogy előkerült az élelmiszer, sok-sok hús és sok kenyér, házigazdáink is kerültek: két magyar. Nagyon rongyos emberek voltak, de azért egyikük valahogy nem tűnt szegénynek. Talán a cipője, talán a kesztyűje tette, gazdag embernek látszott.

Franciául szólított meg bennünket. Én, mindnyájunk nevében magyarul válaszoltam.

A magyarok megrémültek. Talán valami álorosz csapat kezébe kerültek ...

Megnyugtattam őket: az egész csapatban egyedül én tudok magyarul.

– Maga olyan ... hm ... kisegítőféle? ... – fordult hozzám, nem éppen lenézően, de kissé leereszkedő hangon.

Lefordítottam oroszra a kérdést. Harsány derültség.

Magyar barátaink nem értették, hogy min nevetünk, de tudták, ha a katonák nevetnek, a közéjük került civileknek is nevetni kell.

– Budaiak? ... Pestiek? ... – kérdeztem.

A jobban öltözött, úgy negyven esztendős, budainak mondotta magát, a másik pestinek. A Duna-parton lakott.

– Remélem, egy hét–tíz nap múlva otthon vagyunk.

A másik keserűen nevetett.

– Otthon leszünk? . . . Aki Budapestet tekinti otthonának, az sose lesz otthon.

– Miért?

– Mert Budapest most elpusztul. Aki gondolkozik, annak tudnia kell, hogy nyoma sem marad.

A fejét csóválta a másik, az idősebb, és nem válaszolt.

Most felém fordult a jobban öltözött magyar.

– Remélem, azért, hogy maga az oroszokat szolgálja, tudja . . .

A szavába vágtam.

– Tudom . . . hogy Budapest sokkal-sokkal szebb lesz, mint valaha is volt.

A magyar nem mert felnevetni, mert félt, hogy megsérti az oroszokat. De nekem, a magyarnak alaposan megmondta a véleményét.

– Semmi értelme annak, hogy engem bolondítson, még kevesebb annak, hogy önmagát bolondítsa.

– Hát lehet, hogy igaz. Lehet, hogy igaza van . . . Mi a foglalkozása?

– Bankigazgató, azaz . . .

Én már fél kézzel kinyitottam a bundámat, és megmutattam neki a katonai jelzésemet.

Egy kicsit megszédült. Bizonyos volt benne, hogy rettenetes helyzetbe került.

Pár pillanat múlva folytattam a beszélgetést.

– Ne hagyja abba az evést. Van itt elég. Egyen nyugodtan. Ami pedig a másik kérdést illeti: természetesen Budapest sokat szenved, de bizonyos, hogy rendbe hozzuk. No, csak egyen . . .

Egy óra múlva ledőltem, de rettenetesen hideg volt.

Kotov főhadnagynak parancsot adtam. Kiment megnézni, hogy mit jelent a nagy csend.

Csak másnap este tudtuk meg, hogy szovjet repülők megsemmisítették azokat a német ágyúkat, amelyek be voltak lőve a Keleti pályaudvarra.

Húsz perc múlva menetkészek voltunk.

Amikor a mauzóleum mellett állottunk zseblámpámmal rávilágítottam:

– Deák Ferenc . . . – olvastam hangosan. – Tudják, ki az?

– Nem – mondotta Kotov, de nehogy tizenkilenc esztendős korában tudatlannak lássék, egymás után sorolta fel a magyarokat, akiket ismert. – Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, Táncsics, Rákóczi, Arany János . . .

– Elég! . . . Elég! . . . – intettem le.

Tíz perc múlva a Baross téren voltunk,

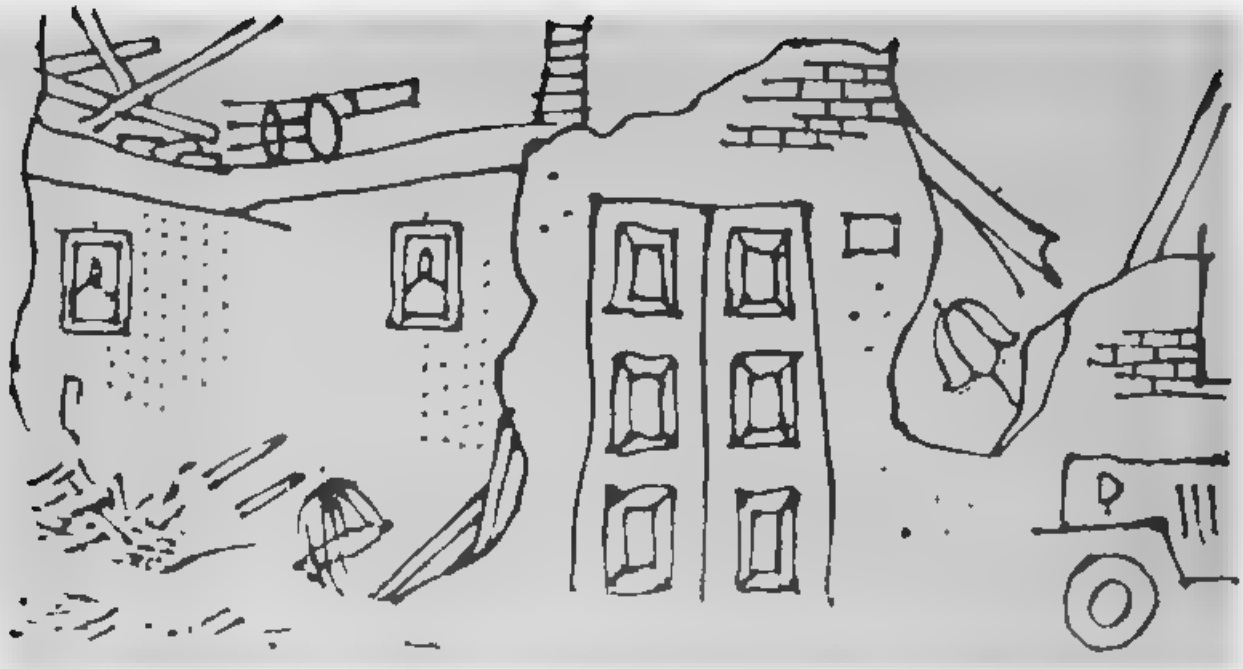

negyedóra múlva a Rottenbiller utcában, újabb öt perc múlva a Dohány utcában. Ide szólt a vezénylésünk. Itt kaptuk a további utasítást.

– Hol vagyunk, őrnagy elvtárs? . . . – kérdezte Kotov.

– Budapesten! – feleltem.

Kotov zavartan nézett, félszegen mosolygott. Nem értette meg, mit akarok ezzel mondani. Elnevettem magam és megöleltem. Most már ő is nevetett.

A ház előtt voltunk, amelyet meg kellett szállnunk. Amit azonban nem szálltunk meg. Majdnem földig le volt rombolva.

Egy éjszaka a New York palotában

A nekünk szánt ház összeomlott. Mi (én és a mellém beosztott huszonegy ember) beszállásoltuk magunkat a Dohány utca egy mellékutcájának három házába. Pedig azok nélkülünk is nagyon zsúfoltak voltak.

Három-négy órával azután, hogy elhelyezkedtünk, új parancsot kaptunk. Feladatunk: az Athenaeum Nyomda megszállása.

Akik mellénk voltak beszállásolva, már másnap délben továbbállottak. Valahol az Andrássy úton kellett csatlakozniuk egy nagyobb csapathoz. Mi pedig arra voltunk utalva, hogy megfigyeljük, miként lehet hozzáférni az Athenaeum Nyomdához. Nem volt könnyű. A Rákóczi út és a Wesselényi utca között nagy német erők voltak.

Két nap alatt két utcával jutottunk közelebb, de még mindig messze, nyolcvan-kilencven méternyire voltunk a nyomdától, ahol lapunkat fogják nyomni, és isten tudja, mi mindent fogunk még csinálni. Hát persze, ha addig nem verik szét . . .

Január 16-án éjjel két órakor értesültünk

róla, hogy a Körút a Wesselényi utcáig orosz megszállás alatt van. Hajnali négy órakor az a kis utca, amely az Athenaeum háta mögött van, a mi kezünkben volt.

Négy harcosunk a Rákóczi út felől zárta be a kis mellékutca bejáratát, a másik végét ugyancsak négy katona. Nyolc katonával én szálltam meg a szakasz közepét, ami valami autóraktár-féle volt. Már parancsot adtam, hogy támadjunk, amikor váratlan meglepetés ért.

Az Athenaeum kapuján egy csinos asszony jött ki, karján vöröskeresztes jelvénnyel.

Én magyarul ráköszöntem, ő mosolyogva visszaköszönt.

– Vannak németek a nyomdaépületben?

– Vannak. Hatan vagy heten.

– Ha maga megkérné őket, nem jönnének ki az utcára?

– Ha megígérem nekik, hogy nem ütik agyon őket, hanem elfogják, akkor szívesen kijönnek.

Megegyeztünk.

Lefordítottam oroszra, amit magyarul beszéltem, és intézkedtem. Tizenkét-tizennégy katona a kapunak szegezte fegyverét.

Iszonyú hosszú percek következtek. Vagy öt perc múlva Kotov megszólalt:

– Ha becsaptak minket...

– Akkor ráfizetnek – mondtam én, de

nem voltam egészen bizonyos abban, hogy okosan cselekedtem-e.

Egy perc múlva egymás mögött hat német katona jött ki az utcára. Az első egy őrmester, a második talán káplár, a többiek közlegények. Ahogy kiléptek, fegyverüket a földre dobták.

– Megadjuk magunkat! – kiáltotta a német őrmester.

Éppolyan bizonytalan volt abban, hogy helyesen jár el, mint egy perccel ezelőtt én voltam . . .

– Fogságban vagytok! – mondottam németül. – Van még német katona az épületben?

– Tábornok úr . . .

– Nem vagyok tábornok, csak őrnagy. Nos? . . .

– Őrnagy úr, sebesültek vannak. Egy orosz altiszt, négy német és hat vagy hét magyar. Magyar asszonyok ápolják őket.

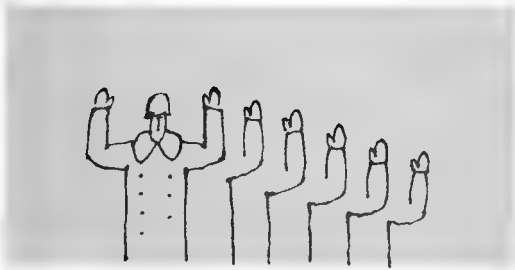

– Rendben van. Mi, a szovjet hadsereg, pontosan betartjuk a foglyok számára előírt jogokat. Fegyver egyiküknél sincs?

Beszélgetés közben a németek feltartották a kezüket. Most hat vöröskatona megnézte a zsebeiket. Négyen kísérték el őket. Mentek. A Keleti mögött ideiglenes fogolytábor volt.

A kedves asszony, akit – mellékesen megjegyezve – még tizenhét-tizennyolc év után is többször láttam az Athenaeumban, ismét kijött.

– Nincs több németünk, csak sebesültek. Többségben magyarok. Van köztük orosz és német is. Pontosan nem tudom mennyi.

Tíz perccel később az udvaron és egy pincén átjutva, sötétben voltam az engem kísérő katonákkal. Csak néhány gyertya és zseblámpa világított.

Először az orosz sebesülthöz mentem. Miután kezet fogtam vele, és még négy-öt katonával is kezet fogott, megkérdeztem, mi baja van.

– Két comblövés és bordasérülés. Két nap óta fekszem.

– Orvos volt?

– Orvos egyikünknél sem volt, de a magyar asszonyok nagyon tisztességesen kezeltek.

– Éhes?

– Hát... Egyszer kaptam egy darab kenyeret két nap alatt. A magyarok körülbelül ugyanennyit ettek.

– Hm...

Mikor a hátizsákomban levő ételt előszedtem, nem fogott rögtön az evéshez.

– Azokat a szovjet katonákat, akiket négy nap előtt fogtak el, szó nélkül agyonlőtték. De velem, aki két napja kerültem a kezükbe, úgy bántak, mintha az apjuk vagy a bátyjuk lennék.

– Hm... hm... No, majd ezekről beszélünk. Most egyél.

A magyar katonáknak is behoztunk ennivalót. Körülöttünk nagy tömeg.

Két katonánk ott marad a sebesültek mellett.

Én magyarul szóltam a nyomdászokhoz.

– A nyomdát a szovjet hadsereg lefoglalta. A nyomdászok és minden munkásuk olyan élelmezést kap, mint az orosz katonák. Fizetésről majd beszélünk. Állítsanak össze öt kitűnő nyomdászt, azoknak velem kell megbeszélniük, hogy mire van szükség. Két óra múlva befűtünk három tábori konyhát, és azok mától fogva háromszor adnak enni...

Most láttam először, hogy a tábori konyha említésére hangosan sírnak. Persze, legin-

kább az asszonyok. De akad férfi is, aki elsírta magát.

Három óra telt el. Reggel lett, amikor bementünk a New York-palota épületébe, mert így hívták a kávéházat, amelyik a sarkon volt, azt a kávéházat, amelyben, életemben egyszer, beszéltem Ady Endrével.

Nagy csend. Az épület portása, aki legnagyobb meglepetésemre a helyén volt, nyugodtan beszélt velem.

– Mit kívánnak az urak? – kérdezte németül, és én magyarul válaszoltam.

– Az épületet elfoglaltuk. Vannak bent német katonák?

– Hét vagy nyolc német van a negyedik emeleten. Isznak. Asszonyok is vannak velük.

– Maga tud németül. Közölje velük, hogy megszálltuk az épületet, és ha nem adják meg magukat... Nos, csak ennyit közöljön velük.

Öt perc múlva piszkos fehér zászlót tűztek ki a negyedik emelet korridorjára.

Nyolc vörös katona rohanva ment az emeletre. Kotov és én lassan követtük őket. A többiek a földszinten a kapukat szállták meg, és az egyes pontokat lövésre kész fegyverrel ellenőrizték.

Amikor a harmadik emeletet elhagytuk, s csak fél emelet választott el bennünket a negyediktől, egy öregasszony állt elénk. Kenyeret kért. Én tovább mentem, Kotov kinyitotta a hátizsákját.

Egy fél perc múlva puskák dörögtek. Kotov halott volt, az öregasszony súlyosan sebesült.

A fiút ölbe vettem, nem tudtam, hogy halott, s egy oszlop mögé álltam vele, hogy biztonságban legyünk.

Öt perccel később a németeknek nyolc halottjuk volt. Ahány német katona akadt az épületben, annyi volt a halottjuk. Nekünk egy halottunk és négy sebesültünk. Az egy halott: Kotov.

Tíz perccel később, amikor Kotovért és a sebesültekért eljött egy autó, elhatároztam, rögtön megírom drága barátomnak, Kotov egyetemi tanárnak fia hősi halálát.

Katonáink, akik átnézték az emeletet, egy anyaszült meztelen asszonyt találtak. Részeg volt.

– Te is megválasztottad, hogy kivel kezdesz ki! – mondta magyarul, hozzám fordulva. – Darabokra vágatlak!

Német köpenyt húzattam rá, és kivitettem a foglyok közé.

Még nem tudtam leülni, nem tudtam le-

velet írni. Az épület már pontosan meg volt szállva, s én még idegesen járkáltam.

A szoba, ahol voltunk, egy öreg, hibás szemű mérnöké. A lakás tulajdonosa bemutatkozott, s megkérdezte, hogy mi a tennivalója.

– Majd . . .

Velem szemben, az ablakon túl Rákosi Jenő szobra állott, mögötte csend.

– Mi van ott? – kérdeztem az öreg mérnöktől.

– A pesti gettó – válaszolta, és mintha attól tartana, hogy nem értem, megismételte: – A gettó.

Túlzás lenne békés napról beszélni. Reggel kilenc felé lejöttem a New York-palota negyedik emeletéről, ahol néhány levelet és hivatalos papirost írtam. Amikor az udvar közepére értem, minden ajtóból asszonyok és gyerekek álltak elém: ennivalót kértek. Sajnos, nem tudtam adni, mert az utolsó két napon mindent szétosztogattunk, semmink sem maradt. Ha erre gondoltam, egyszerre megrémültem. Két irányból: a Rákóczi út és az Oktogon felől ágyúdörgés – és ami roszszabb: puskaropogás, ami azt jelentette, hogy a harc közel folyik.

Az egész csoport, amely a nyomdát és a sarokházat megszállva tartotta, tíz-egynéhány emberből állt. Kettő most elmegy a jelentésekkel, és legalább egyet el kell küldeni embereket kérni.

Mikor elküldtem a jelentéseket és a kéréseket, akkor, feladataimat egy alhadnagyra bízva, neki kellett ülnöm a cikkírásnak.

Kellemetlen helyzetbe kerültem. Azért küldöttek fel a Budapestet ostromló sereg-

hez, hogy cikkeket írjak. Ez megtörtént. De utána, ahelyett hogy visszautazhattam volna, beosztattam magam az ostromló hadseregbe.

Hogy helyesen jártam-e el vagy nem... lévén egy újság főszerkesztője, megbíztak egy nyomda megszállásával.

Miután két-három cikket elküldtem Debrecenbe, ahol az újságom volt, hét napon át az ostromló hadsereghez tartoztam.

Most újra írtam két újságcikket és szerettem volna enni. De nem volt mit. Tíz-egynéhány emberemből még kettőt ki kellett küldenem élelemért, egyet pedig az Ajtósi Dürer sorba, ahonnan parancsot kapok.

Hol van az az Ajtósi Dürer sor, arról fogalmam sem volt.

Tíznél kevesebben maradtunk. Egyik katonám egy jó darab kenyeret adott, tehát különösebb baj ezzel nem volt. Mindenesetre megkérdeztem:

– Mindegyik katonánk kapott?...

Délután egy órakor élelmet hoztak a nyomdászoknak. Jóval kevesebbet, mint vártam. Ismét levelet kellett írnom. Most már még kevesebben voltunk.

Az utcán egyre többen jártak. Az emberek éhesek voltak, és tőlünk nyilvánvalóan nagyon sokat vártak.

Háromkor parancsot kaptam, hogy men-

jek a parancsnokságra. Ekkor osztották az első meleg ételt a nyomdászoknak.

– Hol van az Ajtósi Dürer sor? – kérdeztem a sok civiltől, aki kenyeret várt tőlem.

– Megmutatom – válaszolt egy fiatal fiú.

– Ülj a sofőr mellé – mondottam.

Nyolc, tíz perc múlva az Ajtósi Dürer sorra értünk az épület elé, ahol a parancsnokság volt.

Ez az épület az „István úti gimnázium" volt, ahol jó néhány éve érettségiztem. Kissé különösen éreztem magam, amikor a tanári szobában jelentkeztem a tábornoknál.

– Kissé tévedett, őrnagy, amikor azt hitte, hogy a gettót nem ismerjük. Tudjuk nagyon jól, hogy több mint hetvenezer ember van benne. Most mindenesetre meg kell állapítani, hogy nincs-e aláaknázva. Holnap vagy holnapután reggel felszabadítjuk.

Nem tudtam, mit válaszoljak, de nagyon örültem.

A tábornok nem várt tőlem köszönetet, de kissé váratlanul folytatta a beszélgetést.

– A felszabadítást valószínűleg maga vezeti, őrnagy!

– Én? . . .

– Csak nem ijed meg, őrnagy? . . . No, nem gondoltam komolyan . . . Ne féljen, nem a maga katonai tudására számítunk, de azt hisszük, politikailag okos dolog ezt a

feladatot magára bízni . . . Holnap vagy holnapután reggel hét órakor maga töri át elsőnek a gettó falát.

Az alezredessel, akivel a különítményem ügyét kellett megbeszélni, gyorsan végeztünk. Mintegy negyven embert kaptunk védelemre, s hat-nyolc embert a nyomdászok megsegítésére.

Meg voltam lepve. Örültem és iszonyúan zavarban voltam. Nem is sejtettem, hogyan kell felszabadítani egy gettót.

Emberek jöttek, anyag jött, értesítések jöttek, kérdések. Nehéz nap volt.

A gettó felszabadításáról nem esett több szó. Úgy látszik, nincs rám szükség.

Este nyolc felé enni kaptam, kilencig ettem és ittam három-négy napra valót. Három tisztet osztottak be hozzám: két hadnagyot és egy századost. Azokkal ismerkedtem, és tízkor aludni küldtem őket.

Majd holnap . . .

Az egyik hadnagyot felköltöttem, és elküldtem az Ajtósi Dürer sorra, hogy van-e valami újság.

Tizenegykor két ember jött értem: menjek ki Kispestre, telefonálni Debrecenbe. Fél egykor ott voltam, egyre összekapcsoltak. Kassai Géza keresett, a helyettesem. Ő job-

ban dolgozott, mint én. Kicsit megijedtem, hogy szemrehányásokat fog tenni a hosszú elmaradásért. De nem. Nagyon örült, amikor olvasta, hogy nyomdát foglaltam el és helyiségeket a szerkesztőségnek.

– Két-három nap múlva mi is felmehetünk.

– Értetek megyek, Géza. Lehet, hogy holnap, lehet, hogy csak holnapután . . . Lakástok van.

Nem először az életben, amikor szemrehányásokat vártam, akkor dicséretet kaptam. Igaz, az ellenkezője gyakrabban megesett.

Éjfél után, hajnali négyig a kispesti étkezdében ültünk valami iskola tornatermében. Nyolcan, tízen, régi ismerősök, elbeszélgettünk.

Fél ötkor bent voltam a New York-palotában. Egy alezredes fogadott.

– Már féltem, hogy elkésik.

– Mitől késtem volna el? . . . Két éjszaka nem aludtam, most behozom a mulasztást.

– Hm . . . A tábornok nem éppen ezért küldött. Átveszi, elvtárs, a csapatot, amelyik a gettót felszabadítja és . . . Sok szerencsét kívánok, kedves őrnagy elvtárs!

Az alezredes, egy százados és egy hadnagy kíséretében, leült az asztalhoz, megbeszélni velem a dolgokat. Az asztal a New York-palota harmadik emeletén, egy orvos lakásában volt. Az orvos még katona, a felesége és a néhány napos gyerek otthon voltak.

Az asszony teát főzött, és hagyott minket beszélgetni.

– Elterjesztették a városban a németek, az elnyomók vagy talán a zsidók, az elnyomottak terjesztették el... de bizonyosan elterjesztették, hogy a gettó a felszabadulás pillanatában fel fog robbanni. Mi másfél napon át vizsgáltuk, de semmi aláaknázást se találtunk. A tábornok, miután Moszkvával beszélt, úgy döntött, hogy egy helyen áttörjük a gettó falát. – Nézzen a térképre. Ide... A Dob utcánál vagy a Wesselényi utcánál. Az egyiknél. Kilenc helyen áll készen egy-egy csoport, hogy szükség esetén a maguk segítségére betörjön... Ez rendben van. De én azt hiszem, hogy az egész aláaknázás blöff, mese... Hogy miért lesz a fel-

szabadító csapat parancsnoka maga?! . . . Találja ki . . . Lehet, hogy nem volt rá okunk. Négy teherautó megy magával, mindegyiken húsz mesterlövész és két-két tiszt.

Egy napon át úgy éreztem, hogy játékot űznek velem. Miért mondják, hogy rám bízzák a gettó felszabadítását, holott . . . Egész életemben büszke lennék rá . . .

– Nos, őrnagy? . . .

– Még két-három teherautót szeretnék magammal vinni. Kenyeret.

– Hm . . . Magával nem egyszerű együtt dolgozni. De, hogy lássa, velem sem egyszerű: egy teherautó élelmiszert kap, többet nem. Nem tréfálunk. Nemcsak a felszabadítandók életét, de a felszabadítók életét is védelmeznünk kell.

– Szóval egy teherautó kenyeret kapok!

Az alezredes megölelt.

– Remélem, holnap iszunk egy jót.

Reggel fél hétkor Rákosi Jenő szobra mellett öt autó kanyarodott be. Nekem a Wesselényi utcából a Dob utcába kellett eljutnom, a Kertész utcán át.

Az öt autó közül az elsőben én álltam. Kezemben fegyver. A két tiszt mellettem. Húsz katona lövésre készen.

Azt hittük, minden rendben van. De ami-

kor a Wesselényi és a Dob utca közé kerültünk, s már láttuk a deszkákat, egyszerre nyolc-tíz fegyverből lőttek ránk. Közvetlen közelből. A németek, elszakítva mindentől, néhány géppuskával dolgoztak. (Mint néhány óra után hallottuk, két napon át egy pincében ittak, és nem tudták, hogy az utca már az oroszok kezében van.) Lőttek . . .

Sofőrünk megsebesült, de még el tudta vezetni az autót a Kertész utcáig. Néhány ház volt közöttünk és a Dob utca sarkán álló épület között, amelyet néhány hónap múlva nagyon jól megismertem. Oda jártam esténként, a Fészek-klubba, vacsorázni . . .

Az egyik hadnagyunk és két katonánk nagyon ügyesen, a Dob utcán át, megkerülte a németeket. Minden gyorsan ment. Kilenc kézigránát repült, és az a négy géppuska, amely a Fészek előtt állt, a Wesselényi utca felé nézve, robbant. Most még négy katona rohant a tökrészeg németek ellen, de már nem volt rájuk szükség. Az épület is megsérült.

A Kertész utcán elmentünk a Wesselényi utcáig. A sofőrünket letettük. Mellette maradt egy katona. És én nagyon meghatódottan parancsot adtam:

– Indulj!

A teherautó páncélorra betörte a deszkafalat. Bent voltunk a gettóban.

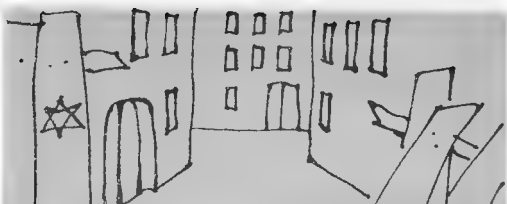

Lassan hajtottunk. Egyikünk sem szólalt meg. Egy fordulónál, a mellékutcában három német katona állt. A németek felemelték a kezüket, hogy megadják magukat. Intettem, hogy elfogadjuk a megadást. Lassan, nagyon lassan mentünk tovább.

Az utca teljesen üres. Három-négy perc elmúlt, és egy élő embert sem láttunk. De végre . . .

Egy kapualjból kinézett egy sovány, kicsi ember. Rákiáltottam:

– Állj!

A kicsi ember megrémült, és ahelyett hogy visszafordult volna a kapu alá, futni kezdett.

– Állj!

Autónk utolérte, de ő futott, futott . . . Én leugrottam. Bal kezemmel kirántottam a késemet, és előre tartottam. Le akartam vágni a sárga csillagot. A kis ember betakarta szemét, készen a halálra. Jobbommal átöleltem, balommal nekifeszítettem a kést a csillagnak.

A kocsiról két kenyeret dobtak le. A sárgacsillagos letérdelt a földre, hogy felvegye a kenyeret, hangosan sírt.

– Kenyér! . . . Kenyér . . .

Én nem tudom elmondani, hogy mit láttam. Mert nem láttam jól . . . És a velem levő katonák sem láttak . . . Egyik-másik hangosan sírt. De a kocsi ment, és az utca – a Dohány utca –, amely előbb még teljesen üres volt, most zsúfolt. Ezrek, tízezrek voltak ott. Sápadtak, soványak, piszkosak. Sírtak, nevettek.

A százados jelt adott, egymás után négyet, és négy helyen törték át a falakat. Pontosabban: a százados izgalmában elsütötte a fegyvert. És amikor semmi ellenségünk nem volt, segítséget kaptunk.

Sokszor elmeséltem, hogy mit láttam akkor. 1945. január 18-án. Őszintén szólva: csak a könnyeket igyekeztem visszatartani. Szerettem volna nem sírni.

Megdöbbentem, amikor láttam, hogy sokan-sokan ölelnek és csókolnak. Ez volt a gettó. A felszabadított gettó. Egész tömegek sírtak. És azt hiszem, én is sírtam.

Délután öt órakor lefeküdtem aludni abban a szobában, amely a New York-palotában egy orvos rendelője volt. Az orvos felesége teát főzött nekem. Mire behozta, már régen aludtam. Amikor felébredtem, kint sötét volt, a szobában zseblámpa égett, az egész utcában egyedül nálunk. Annak az alezredesnek a lámpája, aki tegnapelőtt az „István úti gimnázium" tanári szobájában fogadott, most pedig felkeresett a doktor dolgozószobájában.

Azt hittem, ezt az egy éjszakát töltöm ebben a szobában. Valójában három esztendőt töltöttem benne.

Mikor kinyitottam a szemem, nem tudtam, hol vagyok, és nem tudtam, ki van nálam.

– No, igyál fiú! – mondotta az alezredes, és egy pohár vodkát nyújtott. – Valamit aludtál, úgy tudom, tizenkét órát. Kezdetnek az is elég. Délelőtt utazol Debrecenbe. Előzőleg jelentést fogsz írni, vagy ha úgy akarod, megíratom a jelentést, és te aláírod. Mikor a jelentés megvan, megkapod a tábornoktól a kitüntetést és indulhatsz.

Megittam a vodkát, a második pohárral is. Megdörzsöltem a szememet, hátha eltalálom, hol vagyok, kivel beszélek. Az alezredes kenyeret és kilónyi hideg húst adott. Megvárta, amíg végzek, és aztán ismét beszélni kezdett.

– Tudom, hogy délután valahol a Szent István körút környékén jártál, az anyádat kerested. Ez nem tartozik rám, erről ne küldj jelentést... Most kelj fel, mosakodj meg, különben ismét elalszol.

Az alezredes nevetett.

– Egy kiló hús reggelinek elég!... De különben nem erről van szó. Mosakodj és borotválkozz meg, és reggel fél hétkor ott vagy a parancsnokságon. Itt van, fel van írva az új címe... Nézd meg és jegyezd meg.

Elolvastam a címet, és nem felejtettem el. Andrássy út 101...

Negyed hétkor jelentkeztem az alezredesnél, aki bevezetett a tábornokhoz. Dolgozószobája a földszinten volt, hátul. Előtte előkelően bebútorozott, de túlzsúfolt szobák.

Vagy húsz katona várt a földszinti előszobákban, többek között valami ruhatárfélében. Arra vártak, hogy behívják őket. Kitüntetést kapnak.

Nagyon barátságosan fogadott a tábornok.

– Majd ha időnk lesz, meghallgatom. Elmeséltetem magamnak, hogy miképpen találta meg az anyját. Valami élelmiszert küldök a néninek, úgy három mázsányit. Azt maga fogja elszállítani... A jelentést a tegnapi napról én készítettem. Érdekes dolog volt, és amit nem gondoltunk, nem egészen veszélytelen... No, de erről nemigen beszélünk... A kitüntetése itt van. Hányadik?... Csak nyolcadik? No, még nincs vége a háborúnak... Fél óra múlva indul Debrecenbe.

Kimentem a katonáktól elbúcsúzni, és az alezredessel együtt elmentem a New York-palotába, ahol ideiglenesen egy százados fog helyettesíteni. Néhány perc múlva teherautón indultam Debrecenbe.

Pestről kelet felé asszonyok, gyerekek és férfiak meneteltek. Nem tudták volna megmondani, hogy hová mennek. Csak el, el onnét, ahol az ágyúk dörögnek... Ahol németek vannak... Kelettől nyugatnak katonák meneteltek, nagy szovjet egységek, román és bolgár ezredek. Nem volt könnyű utazni. Hol itt, hol ott kellett helyet csinálni. Én élveztem az utazást: egész idő alatt aludtam. Éles szél volt. Hófúvás. Ezért néha egy-egy percre felébredtem. Aztán tovább mentünk, és én tovább aludtam.

Míg elértem a Tisza-hídig, addig kialudtam magam, én már nagyon türelmetlenül vártam, hogy Debrecenbe érkezzem. Útközben meg akarták mutatni nekem – már nem tudom hány pengőért – Horthy kastélyát, amely állítólag nagyon érdekes látnivaló. Csodálkoztak, hogy engem nem érdekel. Amikor már messze mögöttünk hagytuk, eszembe jutott, kár volt meg nem tudni, hogy ki és mire szed pénzt a Horthy kastélyának megtekintéséért. Persze, ezt megkérdezni nem fordultam vissza.

Mikor legközelebb kilenc nap múlva átutaztam a Horthy-kastélynál, már ingyen lehetett látni a volt kormányzó családi otthonát. Akik addig pénzért mutogatták, azok közül egy megszökött, hármat pedig lecsuktak. Nem volt időm érdeklődni aziránt, kik voltak, és miért buktak le.

Debrecenbe érkeztem. Már nappal volt, és láthattam, hogy mennyit szenvedett az ideiglenes főváros.

A Svetics-zárda épületébe mentem, ahol tizenkét nap előtt laktam. Az enyimek már elköltöztek onnan.

Bementem a városparancsnokságra, és megkaptam a címet. Nagy ujjongással fogadtak, amin már nem csodálkoztam, pedig tud-

tam, hogy különösebb ujjongást nem szolgáltam meg.

A fiúk észrevették, hogy bal lábamra bicegek.

– Megsebesültél, Béla?

– Nem. Csak a gettóban annyian öleltek és csókoltak, de úgy... Nehéz volt... – Nagyot sóhajtottam.

Kassai Géza egyedül dolgozott egy szobában. Most elmondotta, mi minden történt, míg nem voltam ott.

Hihetetlenül gyorsan fejlődött minden.

Én viszont elmondtam, hogy a New York-palota vár minket, és minél gyorsabban fel fogunk menni. Ott álltak körülöttem a fiúk: Oldner Vladimir, Ráth Károly, Wágner Anna, Lévai Béla... A többiek a nyomdában voltak, a régi debreceni újság nyomdájában. Megtudtam, hogy Gyáros Lászlót és Zsombor Jánost még nem vezényelték a szerkesztőségbe dolgozni. Azonnal írtam, másodszor vagy harmadszor kértem őket.

A fiúk persze azt akarták, hogy meséljek arról, amit Budapesten láttam. Nem akarták elhinni, hogy nagyon keveset tudok. Pedig akkor még nem tudtam: húsz esztendő is kevés lesz hozzá, hogy egészen megtanuljam, amit láttam... Vagy talán ez a húsz esztendő inkább csak a felejtésre elégséges...

Kassai a nyomdába ment, én a várospa-

rancsnoksághoz mentem, hogy bejelentsem Pestre utazásunkat.

A városparancsnok alezredes is azt akarta hallani, hogy mit láttam Pesten – és neki nem volt szabad azt mondani, hogy semmit se láttam. Meséltem ... isten bizony, nem tudom, mit. És az alezredes el volt ragadtatva.

Bementem az Arany Bikába vacsorázni. Megmondták, ha végeznek a nyomdában, utánam jönnek, de húst, bort és kenyeret magammal kell vinni. Vittem is, a szerkesztőségből.

Nem volt valami fényesen kivilágítva a szálloda, de telis-teli emberekkel. Kelet-Magyarország minden városa és nagyon sok falva is képviselve volt itt, és most már Pest is ...

Jólesett volna, ha valaki most megkérdezi tőlem, mit láttam Pesten. Most talán megtudtam volna mondani. De ezt hiába vártam ... Míg a vacsorát kihozták, kissé elaludtam.

– No, mi az Illés, egyedül ül? ...

Felnéztem és talpra ugrottam. Az ideiglenes kormány elnöke, Dálnoki Miklós Béla állt mellettem.

– Mikor érkezett? – kérdezte.

– Ma délután.

– Jöjjön az asztalunkhoz. Az ideiglenes kormány öt-hat tagja vacsorázik ott. Bizo-

nyára nagyon hálásak lennének, ha elmondaná nekik, mit látott, mit hallott . . .

– Miniszterelnök úr, nem fogja elhinni, pedig igaz: semmi érdekeset nem láttam.

– Elhiszem. Akkor csak azt mesélje el nekünk, ami unalmasat látott. De ahhoz ragaszkodom!

Vacsora Dálnoki Miklós Bélánál

Reggel hat órakor szerkesztőségünk ülést tartott. Előzőleg öt óra felé reggeliztünk, azután meghallgattuk a rádióközléseket. Háromnegyed hatkor szolgálatba lépő munkatársaim számára kihallgatást adtam, és hatkor munkába álltam.

Átfutottuk a reggeli újságunkat, amelyet hajnali négykor már elvitt a repülőgép Pestre, Szegedre s néhány száz állomáshelyre. Azután átolvastuk a legközelebbi szám anyagát, a holnaputánit. Egyelőre kétnaponként jelentünk meg.

Délelőtt tízig olvastam és írtam, tizenegykor elmentem a városparancsnokságra. Tizenkettőkor kimentem a pályaudvarra, ahová magyar hadifoglyok érkeznek haza. Délután moszkvai lapok számára interjút csináltam hazatért magyarokkal, azután aludtam. Este vacsoravendég voltam Dálnoki Miklós Béla miniszterelnöknél. Rajtam kívül Teleki Géza gróf, Gábor József miniszter, a szegedi papállamtitkár és Oldner Vladimir volt ott.

Oldner és én közelebbi ismeretségben vol-

tunk Miklós Bélával. 1944 októberében, amikor a nácik a nyilasok kezébe adták Magyarország kormányát, Dálnoki Miklós Béla átjött az oroszokhoz, hogy az ő oldalukon magyar hadsereget szervezzen. Mi ketten fogadtuk a magyar tábornokot és azokat, akik vele együtt jöttek át. Két napig folyt a tárgyalás a szovjet tábornokok és Dálnoki Miklós Béla között. Két napig én voltam a közvetítő vagy mondjuk a tolmács. A harmadik napon Oldner Vladimirral huszonnégy órán át foglaltuk írásba (hetvenkét oldalon) a fölmerült kérdéseket. És akkor valami más történt... A negyedik napon mi ketten megmagyaráztuk Miklós Bélának, mi történik a nagyvilágban, pontosabban szólva: megmagyaráztuk, milyen lehetőségei vannak a jövőben a magyar népnek. És újabb három nap múlva Miklós Béla nemcsak Hitlerrel állott szemben, de azokkal a tábornokokkal is, akiket, mint őt, Horthy küldött a Szovjetunióba tárgyalni.

Ez október második felében történt, és mire Oldner elkísérte őt Moszkvába, megértük azt a csodát, hogy egy volt magyar tábornok, a legmagasabb rangú Horthy-tábornok, egymaga képviselte a magyar nép érdekeit az összes magyar tábornokkal és vezérkari tisztek többségével szemben. Természetesen időnként Vologyával és velem is

összekülönbözött, de mindig ő kezdeményezte a kibékülést.

A köztünk kialakult baráti viszony komoly volt: mi számítottunk Dálnoki Miklós Bélára, és Dálnoki Miklós Béla számított ránk az újjászülető Magyarországért vívott harcban. Galíciában váltam el tőle, és amikor Debrecenben találkoztunk, egészen megértettük egymást. Mindjárt megbeszéltük a teendőket. Talán az egyetlenegy régi tábornok volt, aki minden körülmények között és minden nehézséggel megbirkózva, hű maradt a magyar néphez.

Nagyon jó vacsorát kaptunk, de nem nagyon bőségeset. Miklós Béla felesége főzött, ő is tálalt, és párszor bocsánatot kért, hogy nem tud olyan vacsorát adni, mint szeretne.

– Szegények vagyunk! – mondta.

Ez a megjegyzés Telekit zavarba hozta, Miklós Bélát pedig büszkévé tette. A szegedi államtitkár nevetett, Oldner Vladimir pedig szégyellte magát. Én nem tudom megmondani, hogy éreztem magam, de azt mindenesetre láttam: a most alakult kormánynak ahány tagja, annyi véleménye és annyi terve van.

A vacsorának vége volt. Feketekávét kaptunk. Persze, azt nem árultuk el, hogy Vologya és én hoztuk a kávét, egész kiló nyerskávét. Csak meg kellett pörkölni.

Kissé elcsodálkoztam Miklós Béla megjegyzésén, melyet többször is hallottam tőle.

– Mussolini tudott kávét főzni!... Egy kis sót tett bele, és az igazán használt neki... Persze, politizálni nem tudott. De ahhoz értett, hogy a legnagyobb ostobaságokról is eltudta hitetni, hogy zseniálisak... Nna!... – mondotta Miklós Béla.

– Tudod, kegyelmes uram – fordult most Miklóshoz Teleki Géza gróf –, azt hiszem, hogy mi is tudnánk kávét főzni... Sőt, nemcsak kávét tudnánk főzni, de törvényeket is...

Egyikünk sem válaszolt. Nekem csak most tűnt fel, hogy három hét óta Miklós Béla fekete civilruhát hordott.

– Ugye, Gábor, te először vagy nálam? Mert ti, kommunisták, nem érzitek jól magatokat nálam, de szovjet tisztekkel együtt... Így én is több vagyok... Főzz még egy feketét, mindnyájunknak egy-egy csészével – fordult a miniszterelnök a feleségéhez.

– Jöjjön át velem a másik szobába – fordult hozzám Teleki gróf.

Kellemetlenül voltam meglepve, de azért felálltam. Vártam, hogy valaki csatlakozzék. És valaki tényleg csatlakozott. Oldner Vologya.

– Ha megengedi, őrnagy elvtárs, magával tartok...

– Csak jöjjön, jöjjön – szólt Teleki gróf.

A másik szoba nem volt valami szépen berendezve. Banképületben rögtönözték a miniszterelnöki lakást.

– Tudja, hogy hol vagyunk? ... – kérdezte tőlem Teleki.

– Nem. És azt se tudom, mit kellene tudnom.

– Nem erről az épületről beszélek, ahol most vagyunk, de a házról, ami a helyén állott ... Itt találkoztak a császár megbízottai Károlyi Sándorral ... A vita arról folyt, hogy mit kap, mennyi pénzt, mennyi földet és mennyi rangot Károlyi Sándor, ha elárulja Rákóczi Ferencet ... Történelmi helyen vagyunk!

Hosszú csend.

– Valamikor arról is beszélnek majd, hogy itt, ebben az épületben mi magyarok vitatkoztunk, akik Hitler ellen a szabadságért fogtak össze – mondottam én.

– Mi nem fogjuk megérteni egymást soha – felelte a gróf –, de a magyar nép ügyét ránk kellene bízni. Nem a mi érdekünkben, hanem a magyar nép érdekében. Sajnos, ezt Dálnoki sem érti ... És félek, önök sem ...

– Tudja, gróf úr ...

Alkalmasint éles szavakat mondottam volna, ha Vologya félbe nem szakít. A szovjet hadseregben meg volt tiltva a magasabb

rangú tiszt szavába vágni, de a kis főhadnagy most a szavamba vágott.

– Engedje meg, őrnagy elvtárs, hogy figyelmeztessem: a szomszéd szobába behozták a feketekávét.

Megértettem. Megértettem, hogy miért vágott a szavamba Vologya. A történelmi helyiséget elhagyva, Vologya kíséretében visszamentem a társasághoz.

A Miksa utca segít

Parancsra reggel öt órakor Jászapátiban kellett jelentkeznem. Fél ötkor Jászapátiban voltam, de a hadseregparancsnok már négy órakor elindult Pestre, az állandó tüzérségi harcban álló, felszabadult városrész felé.

Most, január 28-án is, keményen folyt a harc Buda és Pest között. Ezt részleteiben is hallottam attól az ezredestől, aki, mikor az utazási parancsot átadta, informált a viszonyokról. Elmondta, hogy Buda melyik részei szabadultak fel, és hogy Pest mindinkább tüzérségi fölénybe kerül.

A szerkesztőség holnap reggel indul Pestre. Huszonnégy főnyi legénységet kapunk, s néhány napra élelmiszert. A személyzet három teherautón utazik, az élelmezést másik három autó szállítja.

Mikor az utazási parancsot megkaptam, telefonösszeköttetésbe léptem Kassai Gézával. Megmondtam, hogy a holnapi újságot nem adjuk ki. Majd este az Athenaeum Nyomda fogja kiszedni a lapunkat, és holnapután reggel Pesten jelenünk meg. Mikor

megmondtam az ezredesnek, hogy miben állapodtunk meg, parancsnokunk nem volt velünk egy véleményen.

– Természetesen nagyon örülnék, ha ilyen gyorsan dolgoznának, de hát nem vagyok meggyőződve, hogy a pesti nyomda minden kívánságukat teljesítheti. De majd meglátjuk.

Reggel tíz körül autóval indultunk. Kenderesnél megpihentünk. Megnéztük a Horthy-kastélyt. Sok látnivaló már nem volt benne. A környék lakossága, amikor megtudta, hogy semmit nem szabad hazavinni, széttépte a szőnyegeket, összetörte a bútorokat, mindent, amit csak lehetett. De Horthy könyvtárából nemigen vittek el semmit. És ami nagyon meglepett, a könyvtár egy része komoly érték volt. A magyar kommunista párt kiadványai: folyóiratok, könyvek, röplapok. Ez a gyűjtemény azért is érdekes volt, mert egyetlen könyvét, folyóiratát sem olvasták. Csupa új példány. A fűzött köteteket fel se vágták.

Elhatároztam: amint módomban áll, értesítem valamelyik múzeumot, hogy ezt a könyvtárat rendelje fel Budapestre. Nagy butaságot csináltam. A kastély őrei közül kettőt figyelmeztettem, hogy a könyvtár komoly érték, nagyon kell rá vigyázni... Öt nap múlva, mikor ismét Debrecenbe utaztam, megálltam a kenderesi kastélynál. A

Széchényi Könyvtár írását hoztam magammal, mely arról intézkedik, ha jól emlékszem, hogy a könyveket el kell zárni, amíg értük jönnek.

Kiderült, hogy a kastélyban mindennap más és más falusiak álltak őrt. A két őrnek, akinek utasítást adtam, nem tudtam a nevét. És ki tudta volna már megmondani, hogy kilenc napja ki volt az őr . . .

A könyveknek nyomuk veszett. Nekem tovább kellett utaznom, ezért Debrecenben adtam le az utasítást és az információt. Semmi eredményről sem hallottam. Csak jóval később tudtam meg, hogy a könyveket eltüzelték. Más fűtenivaló ugyanis nem volt.

Debrecenben megebédeltem, azután bementem a szerkesztőségbe, ahol már csomagoltak.

– Tehát reggel négykor indulunk . . .

Ráth Károly és Oldner Vladimir intézkedtek, hogy az élelmet szállító kocsik háromra készen álljanak. Kassai Gézával elmentünk a Magyar Kommunisták Pártjának házába, és ott töltöttünk egy jó órát. Azután a miniszterelnöki hivatalba indultam, hogy elbúcsúzzam Dálnoki Miklós Bélától. Legnagyobb meglepetésemre, búcsúszavaim után a minisz-

terelnök elkísért. Mikor az utcán voltunk, ezt javasolta:

– Menjünk be a cukrászdába, kedves Illés.

Igen, mikor Budapest még vérzett és éhezett, Debrecenben már nyitva voltak a cukrászdák, és kávé kivételével mindent lehetett kapni bennük.

– Valamiről szeretnék beszélni magával, Illés . . . Amikor nálam volt vacsorán, kétszer is, az lehetett a benyomása, hogy mi szinte éhezünk. Hát nem! Mindent kapunk, ami csak szükséges. De néhány minisztertársam félreérthetetlenül azon dolgozik, hogy azt a benyomást keltsük, hogy nyomorgunk. És sajnos, megtörténhet, hogy a feleségem is . . . Hát . . . Ha velem akar enni, akkor ne a lakásomra jöjjön, hanem az Arany Bikába . . . Na, gyerünk!

A miniszterelnöki asztalhoz ültünk, ami külön szobában volt, s amely mellett harminc-negyven ember étkezett. Így senkinek sem kellett éheznie. Aligha túlzok, ha azt mondom, hogy itt legalább két-három ebédadagot is rendeltek. A kormány költségén. Ehhez az asztalhoz nem kellett ételt hozni. Hivatalból láttak el bennünket. A falon egyetlen felírás volt: „Takarékoskodjunk!" Nem tudom, ez mire vonatkozott, vagy kinek szólt, és nem is hiszem, hogy nagy befolyása lett volna a jelszónak.

Tizenegy órakor otthon voltam, kettőkor fölkeltem, háromkor valamennyien megreggeliztünk, négykor elindultunk.

A parancs Pestnek irányított bennünket.

Még nem volt tizenkét óra, amikor mind a hat autónk megállt a Miksa utcában.

Pesttől huszonöt-harminc kilométernyire már hallottuk a ritkás ágyúszót. Amikor bent voltunk a városban, szakadatlanul dörögtek az ágyúk.

A Miksa utcában a New York-palota hátsó bejáratánál álltunk meg. A palota tornyát január 18-tól február 13-ig huszonhat ágyúgolyó találta el. Ekkor még csak tíz-egynéhány golyó ért célba.

A katonáinkat nagy meglepetés érte. Negyven-ötven asszony és gyerek volt segítségünkre a költözködésnél. Rövidesen majd kétannyi. Négy emeleten szálltunk meg lakásokat. A rokonszenvező asszonyok és gyerekek

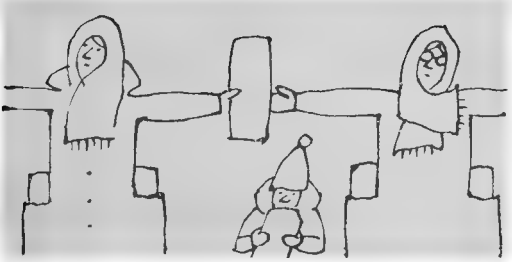

mindenhová segítettek fölcipelni a csomagokat.

Nem részletezem. Röviden szólva: három teherautó élelmiszerből csak fél teherautónyi maradt . . .

A meglepő és a viszonyokra jellemző nem ez, hanem az, hogy nem háborodtam fel a két és fél teherautónyi élelem eltűnésén. Talán még nem is csodálkoztam.

Ilyen volt a helyzet a több mint öt hét óta harcban álló Pesten . . .

Kissé elszámítottam magamat. Azt hittem, hogy másnap megjelenik lapunk, de csak napok múlva jelent meg. Különös számítási hibák voltak. Délután hat óra felé megjelent Kispestről egy ezredes, és gratulált, hogy sikerült bevonulnunk. Amikor megmondottam neki, hogy több mint két teherautó élelmiszert elvesztettünk, minden habozás nélkül szigorú megrovást adott nekem. Aztán folytatta, hogy különítménnyé lettünk. A különítmény százegy tagból állt, és – ami a legforróbban hatott rám – a parancsnoknak (nekem) tizenkét főnyi élelmezés áll a rendelkezésemre. A megrovás és ez a rangemelés különösen hatott rám. Ettem, ittam és lefeküdtem aludni. A parancsnokság Kispestről kora hajnalban utasítást küldött: az utcának csak a bal oldalán szabad járni, és a házakban csak a Budának hátat fordító lakásokban szabad tartózkodnunk. Viszont mi a New York-palotában egy igen elegáns közvetítő (színház és mozival foglalkozó) irodát foglaltunk el (most a *Magyar Nemzet* lakik

benne), és én ezt mindenképpen meg akartam tartani a szerkesztőségünk számára. Én ugyanazon az emeleten laktam. A lakás egy orvos feleségéé volt. Az apósáról épp a napokban olvastunk, nyugalmazott tábori püspök. És éppen nyolcvan éves. Nem sokat törődtem az állítólagos veszedelmekkel, ide költöztettem munkatársaimat. Éjjel kivételével egész nap itt voltak. Ugyanaznap délután másodszor is szigorú parancsot kaptunk, hogy a Körúttól a Dunáig húzódó területet mindenesetre kerüljük el. El is kerültük. Ekkor történt a Lévai-eset.

Lévai Béla nyáron került szovjet hadifogságba. Munkaszolgálatos. Harmincéves fiú, aki azonban húsznál is fiatalabbnak látszott. Az egyik fogolytáborban találkoztam vele, Galíciában, ahol egy istállóban vigyázott, nem tudom, mire kellett vigyáznia. Megkérdeztem tőle, hogy mi a neve. Megmondotta. Megkérdeztem, mivel foglalkozik. Nem tudom, hogy mit válaszolt, de tudom, hogy a harmadik kérdésemre ezt válaszolta: tudok gyorsírni.

A hadifoglyok ötven százaléka (aligha túlzok) arra a kérdésre, hogy tud-e fél kézzel egymillió tonna súlyt felemelni, bizonyosan azt válaszolja, hogy legalább kétmillió tonnát emel fel. És ha azt kérdezem, szükség esetén ki tudja-e inni a Csendes-óceánt, azt vála-

szolja, hogy vasárnap délelőttönként ez a szórakozása.

Amikor a fiú azt felelte, hogy tud gyorsírni, rákiáltottam: – Megpróbáljuk!

Diktáltam neki, és ő ott, az istálló előtt egy ócska, csomagolópapírra gyorsírt. Ellenőriztem. Meglepően pontosan gyorsírt. Aznap délután mellettem dolgozott, másnap már a szovjet hadsereg alkalmazottja volt. Pestre mint a hivatalos *Magyar Újság* munkatársa jött velünk.

Ez a Lévai, mivel hónapok óta nem látta Budapestet, természetesen meg akarta nézni a Duna-partot, ahol tüzérütegek néztek farkasszemet. Egy emberi hangot nem lehetett kivenni, úgy dörgött a két part. Lévai pedig közvetlenül a Duna-parton találkozott egy ifjúkori ideáljával, aki az erős tűzben vizet hozott a Dunáról.

Nagy lelkesedéssel kezdtek beszélgetni, talán feltűnőbben, mint kellett volna. Legalábbis a szovjet megfigyelőknek nagyon feltűntek. Csoda, hogy golyót nem kaptak, de az nem csoda, hogy két vörös katona letartóztatta mind a kettőt. Este aztán haza kellett hoznom a foglyokat. Lévai nem sokat tanult a Duna-parti történetből, legfeljebb csak azt, hogy vigyázni kell, nehogy a katonai rendőrség mást gyanítson, amikor ifjúkori szerelmével találkozik.

Megszoktam, hogyha megrovást kapok, arra csak én emlékszem. Most nem így történt. Kispestről hivatalosan kérdezték, hogy kik lopták el az élelmiszert, s másnap Debrecenből a marsalltól kaptam kérdést, ami még sohasem történt meg velem.

– Na, ezt értse meg valaki.

Igyekeztem nemcsak ezzel törődni, hanem dolgozni is.

Mindenesetre lementem az utcára, de nem az előírásos oldalon, hanem a páratlan oldalon sétáltam. Egy szakállas, mintegy ötvenéves ember fordult felém. Megállt, s a nyakamba borult.

– Valóban te vagy az?

Nem tudtam választ adni, hanem azt kérdeztem, hogy kihez van szerencsém? Steinfeld Nándorral, Ady ifjúkori barátjával és titkárával találkoztam. Ő sírt, én is. Fölvittem a New York-palotába, hogy egyen. Egy órát evett, majd kettőt. Annyi időm nekem nem volt várni.

A szerkesztőségbe gyűltünk össze. A magyarokról már beszámoltam. Négy orosz tisztet kaptunk segítségül. S mindnyájan összegyűltünk az én szobámban.

A szobám elég nagy volt, de az összeállított bútorok különböző dolgokból állottak: nagyszerű karosszékek és szégyenletesen kopott szekrények. A mellettem levő szobában a

szerkesztőségi titkárság volt. A másik oldalról Kassai Géza szobája, a helyettes főszerkesztőé. Úgy állapodtunk meg, hogy a készülő újság legfrissebb számáról Ráth Károly számol be. Ő elolvasott minden cikket, és mindenről jegyzetet készített. Úgy, hogy egy óráig tudott beszélni és alaposan beszámolni a készülő lapról. Megkezdte a munkát, és jó órán át beszélt. Még tovább is beszélt volna, ha egy kis „közbeesés" nem jön. Dörrenés. Az ablakok betörtek. Mindnyájan talpra ugrottunk.

Az ágyúgolyó Kassai Géza szobájába csapott be, de nem az ablakba, hanem a falba, és különösképpen semmi komolyabb bajt nem okozott.

Az ülés véget ért. Délután négy órakor parancsot kaptunk Kispestről, hogy azonnal utazzunk Debrecenbe. Én megkíséreltem lebeszélni a felsőbbséget erről a tervről. Az eredmény az volt, hogy másodszor is megrovást kaptam. Éjfél után egy órakor Debrecenben voltunk.

Nem tudtam elaludni. Útközben látszólag kedélyes voltam, valóságban nagyon nyomtak a megrovások. Nem tudtam elaludni. Még éjfél után két órakor is álmatlan voltam.

Pestről Debrecenbe vendégeket vittünk. Zilahy Lajosnét és fiát. Szép és okos asszony. Kedves is volt. A másik útitárs Veres Péter volt.

Reggel négy órakor aludtam el. Öt órakor keltettek. Egy alezredes közölte, hogy hat órakor a marsall fogad. Előírás szerint öt és fél perc alatt fel voltam öltözve, és négy perc alatt megberetválkoztam. Fél hatkor a marsallnál voltam, az alezredes mutatta meg, hogy hol lakik. Az előszobában Gurkin őrnaggyal találkoztam. Melegen kezet fogtunk. Ismertem Debrecenből, és ismertem Pestről, azt hittem, most is ott van. Késő este rendelték Debrecenbe a marsallhoz.

– Mi van? – kérdeztem.

– Nem tudom – válaszolta. – És magánál?

– Én sem tudom. De azt hiszem, a megrovások miatt.

– Ugyan! Azzal aligha foglalkozik a marsall.

– Hát, akkor nem tudom.

Minket kettőnket együtt hívtak be.

A marsall volt a szobában és a Szovjetunió politikai megbízottja. Jelentkeztünk, de nem nagyon hallgattak végig minket, hanem leültettek. Reggel hat órakor reggeliztek. A marsall főtt marhahúst evett és kenyeret. Én ugyanazt kaptam, de körülbelül ötször annyit, Gurkin egy csipetnyit. Vodkát is. Frontelőírás szerint napi száz grammot. Gyorsan ettünk, negyed hétkor leszedték az asztalt. Marsallunk kezet szorított. A marsallról tudtuk, hogy valamikor Lenin mellett dolgozott, végigharcolta az első polgárháborút, és éveken át volt a szovjet hadsereg vezetője. Valamivel alacsonyabb volt, mint én, és bár több mint tíz esztendővel volt idősebb nálam, fiatalabb arca volt és nagyon fiatalos szeme.

– Budapesten a lakosság éhezik. Abban a városrészben is, amelyet elfoglaltunk. A lakosság, ugye, őrnagy – fordult most hozzám –, kénytelen lopni, hogy éhen ne haljon.

Hosszú csend.

– Így van? – ismételte a marsall.

– Így van, marsall elvtárs. Igaz, de nem

álltak útját annak, hogy gyermekek és asszonyok lopjanak.

Vérvörös volt az arcom. Igazán nem voltam bűnös abban, hogy asszonyok és gyerekek meglopják a magunkkal hozott raktárat. És mégis – nehéz megmagyarázni, miért történt – magamra vállaltam a hibát. Tartottam tőle, hogy egy óra múlva nem vagyok többé szovjet tiszt.

– Ez nincs rendjén – mondotta a marsall. – De azért valahogy rendet csinálunk – mondotta, és bal kezével megsimította az arcomat. – Természetesen nem hagyhatunk mindent ellopni, amire a hadseregnek, a katonáknak szükségük van. Valószínűleg most mind a ketten azt gondoljuk: egy város éhező asszonyokkal és gyerekekkel... Ezen segíteni kell! De hogyan?

Csend.

– Segíteni fogunk – mondta a marsall. – Kecskeméten, Szolnokon, Szegeden és még több városban mindenütt nagy készleteket hordtak össze vagy vásároltak össze azok, akik Budapest elfoglalása után kincsekért akarják eladni a búzát, kukoricát és mindent, ami kapható. Nekünk jogunk van az itt felhalmozott árut lefoglalni. Az így szerzett élelmiszert elosztjuk Pesten. Megértettek, elvtársak?

A marsall csengetett, és egy ezredes jött be.

– Kérem, Melnikov, informálja a két őrnagyot, és intézkedjen, hogy teljesítsék kötelességüket.

Kézszorítással búcsúzott tőlünk. Amikor kimentünk, összeölelkeztünk Melnikovval. A moszkvai ütközetben, amikor én közlegény voltam, ő főhadnagy volt. Amikor az ezredünkből csak a legénységnek tizenkettő-tizenhárom százaléka maradt élve, akkor együtt dolgoztunk. Amikor ő megsérült, sírva búcsúztunk. Azóta most találkoztunk először.

Melnikov bevezetett minket a szobájába. Megpróbáltam magánügyei után érdeklődni, de ő leintett. Majd később . . .

– Körülbelül száz-százhúszezer embert tudunk élelmezni, anélkül hogy a hadsereg készleteit megsértenénk. Gabona, krumpli, kukorica, sőt több helyen konzervünk is van, hús és hal. Ezeket Pestre szállítjuk. Mintegy kétszáz emberünk dolgozik. Pestet nem ismerjük eléggé. Azt akarja a marsall, hogy ti ketten irányítsátok az elosztást. Persze nem pontosan – azt nem lehet sem időben, sem területileg pontosan –, de úgy, ahogy lehet, dolgozni fogunk. Asszonyok, gyerekek, öregek. Ahogy lehet. Bizonyára sokat fogunk tévedni, de bizonyos, hogy sok embert megmentünk. A ti osztályaitok – egyelőre – itt

maradnak Debrecenben (azért hoztuk le, mert a németek támadni akarnak), de ti ketten kezetekbe veszitek ezt az élelmezést. Nálad, Béla, egy-két hivatásos tiszt van, azokat lehetőleg használd fel, nálad, Gurkin, van néhány magyar, aki nem hivatásos katona, de megbízható, rendes ember. Informálva vagyunk. Ma felmentek Pestre, éjjel visszajöttök. Akkor megmondjátok, hogyan kezdtétek el a munkát. Akik az élelmiszert felküldik, utasítva vannak, hogy hozzád forduljanak. Nem várunk csodákat, de valami lesz. Itt vannak a megbízások. Névre szóló meghatalmazások.

Csengetett, és két alezredes jött be.

– Mondják el az őrnagy elvtársaknak, hogy eddig mit tettek, s ők majd informálnak.

Egy óra múlva úton voltunk Budapest felé. És most olyan váratlan dolog történt, amire nem számítottam. Az Athenaeumban másodszor is találkoztam Ady volt titkárával, Steinfeld Nándorral. Megmondtam neki, hogy miben járok, és ő felajánlotta, hogy segítségünkre lesz. Nem tudtam, ez mit jelent. De másnap már pontosan tudtam, hogy ritkán láttam ilyen nagyszerű szervezőt. Ady volt titkára révén tíz- és tízezrek menekültek meg az éhségtől.

A szerkesztőségem február 4-én érkezett

vissza Budapestre. De én csak fél kézzel, vagy pontosabban csak fél szívvel dolgoztam tovább. Szétosztottuk az élelmiszert. Óriási embertömegeket mentettünk meg. Február 27-ig végeztük ezt a munkát. Attól kezdve már más organizációk foglalkoztak ezzel a munkával. Valljuk be, sokkal jobban, mint mi. De a mi munkánkra mégis büszkék lehetünk.

Egy apróságról még meg kell emlékeznem. A Keleti pályaudvaron találtunk négy vagon megfagyasztott libamájat. Kik hozták, nem tudjuk. Felajánlottam az élelmezési akciónkra. Február 18-án adtam át. A Thököly út jobb oldalán osztották szét. Többet nem tudok róla. Bizonyos, hogy sokan örültek, egypáran nagyon csalódtak. Dehát az ilyesmi megtörténik.

Vég és kezdet

Február 4-én Budapestre költözködtünk. A szerkesztőség és a kiadóhivatal, no, meg a kiegészítő részek – összesen százegy ember.

A szovjet főparancsnokság az előző év szeptemberében magyar napilapot létesített. Amikor februárban Pestre költözködtünk, Budán még németek voltak. Egyikünk sem hitte volna, hogy három esztendőt és három hónapot fogunk ott tölteni. Nem szégyelljük ezt az időt. Úgy is mondhatnám, hogy büszkék vagyunk rá.

Ennek a napilapnak különös sajátossága volt, hogy csak minden másnap vagy harmadnap jelent meg. Decemberig. Januárban, februárban, amikor Budapestért folyt a harc, nem találta a helyét. De Budapest felszabadulása után egyszerre nagy szerepet játszott. Ami akkor Magyarországon szinte példátlan volt, napi kilencvenezer, majd százezer, végül száztízezer példányban fogyott el. Az újság, amely most már nemcsak névleg volt napilap, hanem tényleg is az volt, mindennap megjelent, Garasin Rudolf kiadóhivatali

főnöksége alatt Jugoszláviában és Romániában is nagyon elterjedt. Garasin már a polgárháború idején kitűnően verekedett, és most ismét megmutatta, hogyan kell a rábízott munkát elvégezni.

Mint már mondottam, február 4-én költöztünk Pestre. Budát akkor nem láttuk, csak hallottuk: szakadatlan ágyúdörgés, gépfegyvertűz. Este kilenc-tíz óra körül a városparancsnokságtól megkaptuk a napi jelentést, éjjel három-négy között rádión Moszkva a szovjet lapok számára adott információt. Ez sokkal részletesebb volt, mint a hivatalos jelentés.

Két hadseregcsoport harcolt Budapesten, a 2. és a 3. A 2., amely felszabadította Kelet-Magyarországot, elfoglalta Pestet is. A 3., amely Jugoszlávián áthaladva északnak, felszabadította Nyugat-Magyarországot, és harcolt Budáért. Kilenc napig voltunk Pesten, amíg ez a harc 13-án végképp eldőlt. Érdekes, amikor Buda elesett, nemcsak nem láttuk a harc megszűntét, de nem is hallottuk. Itt-ott még a német hadsereg leverése után is folyt a harc, egy-egy házban, egy-egy utcasarkon. Moszkvából tudtuk meg, hogy a budapesti harc befejeződött.

Amikor Budapest szabad lett, még mindig foglalkoztunk a lakosság élelmezésével is. Úgy, ahogyan mondottam: nem nagy sikerrel,

de bizonyos eredményekkel. Most megkezdődött a rendszeres élelmezés, ami már nem a mi feladatunk volt. Milyen szép volt, amikor Budapest utcáin krumplit vásároltak, és mindenki annyit, vagy majdnem annyit vehetett, amennyire szüksége volt!

Egypár apróság a Buda felszabadulása utáni napokból...

Átmentem Budára, 15-én vagy 16-án, hogy meglátogassam Illyés Gyulát. Közel tizenegy esztendeje, hogy nem láttam. Most megüzentem egy motorbiciklis szerzsánnal, hogy másnap tizenegy órakor ott leszek nála.

Nem tudtam, hogy Buda annyit szenvedett. Sok-sok ház romokban hevert. Holttesteket százával láttunk, ezrével is. Még vitték a foglyul ejtett németeket, azokat is ezrével, sőt tízezrével. Voltak terek, ahol száz-száznegyven tönkrelőtt ágyú volt, és voltak olyan képek, amelyekre nem vagyok hajlandó emlékezni.

Másnap tizenegy órakor ott voltam Illyés Gyulánál. A háza – villája – minden oldalon holtakkal körülvéve, s különösképpen a ház mégis szabad volt. Ahogyan egymást átölelve tartottuk – nem tudom, másodpercekig vagy percekig tartott, és felesleges letagadni: mind a ketten sírtunk. Budapestet sirattuk.

Hazafelé menet, szemben a Gellérthegygyel még több romot láttam, mint idefelé, és még több holttestet. De egyre több élőt, egyre élőbbeket. Törtem a fejem, teljesítsem-e a hozzám intézett kérést, Illyés Gyula kérését, vagy sem. Teljesítettem. Egy jelentékeny magyar költőtársát meg kellett menteni az internálástól. Igazam volt-e vagy nem, mindenesetre teljesítettem a kérést, biztosítottam a költő szabadságát. Azután sok év múlva, 1956 késő őszén ezt mondotta nekem:

– Azt hiszed, hogy hálás vagyok neked azért, mert interveniáltál értem? Nem vagyok hálás, de szégyellem, hogy egy ilyen ember segített nekem.

Még egy különös irodalmi kapcsolatot fedeztem fel. Azt mondtam: irodalmi. Talán helyesen. A második szovjet vasútépítő dandár parancsnokságán dolgozott Mikszáth Kálmán unokájának a férje.

Különös dolgok történnek a háborúban és a békében is.

Másnap, látogatásom utáni délután Illyés Gyula ott volt a New York-palotai lakásomon feleségével. Eleinte naponta csak tíztizenkét ember, de – hála a marsallnak – később húsz-harminc ember, március végén már ötven-hatvan ember kapott nálam ebédet és vacsoracsomagot. Írók, művészek, újságírók jártak hozzám. Nem tudnám meg-

mondani mindnek a nevét, de egyik-másikra emlékszem. Azért merem Illyés Gyulát említeni, mert ő többször nagy nyilvánosság előtt emlékezett rám. A kenyeret osztó magyar–szovjet tisztre.

Aztán – mivel nagyon hideg volt – fát is szállítottunk, és később bakancsokat szereztünk. Különös dolgokkal foglalkozik egy katona.

Bizonyára vannak nagyon sokan, akik többet és szebbet tudnak ezekről a napokról elmesélni. Nekem nincs több mondanivalóm.

Az utcán plakát jelent meg. Egy magyar művész készítette a szovjet–magyar barátság jegyében. Ék Sándor rajza.

Gurkin őrnagy – akivel joggal elmondhatjuk, hogy a marsall segítségével nagyon-nagyon sok ember életét mentettük meg – azt mondotta:

– Na, Béla, ne légy már gyerek. Nem kell azt szégyellni, ha örömünkben sírunk.

Tartalom

A 339-es szoba 7

Új esztendő 132
Jászapáti 135
Egy éjjel Deák Ferencnél 141
Egy éjszaka a New York-palotában 146
Ajtósi Dürer sor 154
A gettó 159
Az Arany Bikában 164
Vacsora Dálnoki Miklós Bélánál 171
A Miksa utca segít 177
Pesti hétköznapok 183
Búza, krumpli, libamáj 188
Vég és kezdet 194

RÉBER LÁSZLÓ rajzaival

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Bíró Ferenc
Műszaki vezető Jánosa István
Műszaki szerkesztő Pólya Lajosné
Képszerkesztő Vara Tibor
Megjelent 15 000 példányban,
8 (A/5) ív terjedelemben
Készült az MSZ 5601-59 és 5602-55 szabványok szerint
Sz 631 — h — 6667
66.0145 Kossuth Nyomda, Budapest, Alkotmány u. 3.

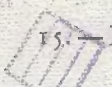
15.— Ft